

Balıkesir Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası
Chamber of Certified Public Accountants of Balıkesir

Cilt/Volume : 2 Sayı/Issue : 2 Temmuz/July 2019
ISSN : 2618-5679 e-ISSN : 2619-9920

Ida

Academia

Muhasebe ve Maliye Dergisi
Journal of Accounting and Public Finance

Balıkesir SMMMO Adına Sahibi

Owner on Behalf of Balıkesir Chamber of Certified Public Accountants

SMMM Ertuğ ASLAN

Editör ve Yayın Kurulu Başkanı

Editor and Head of the Editorial Board

Prof. Dr. Hüseyin AKAY - İzmir Demokrasi Üniversitesi

Editör Yardımcıları

Vice Editors

Prof. Dr. Hakan AY - Dokuz Eylül Üniversitesi

Doç. Dr. Özgür BİYAN - Bandırma Onyedli Eylül Üniversitesi

Doç. Dr. Cevdet Yiğit ÖZBEK - Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Doç. Dr. Zafer YALÇIN - Balıkesir Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Çağatay AKARÇAY - Marmara Üniversitesi

Öğr. Gör. Şahin ZENGİN - Balıkesir Üniversitesi

Yayın Sekreteri

Editorial Staff

Hasan SEZGİN

Yayın Türü / Publication Type

Muhasebe ve Maliye alanında Türkçe yayın kabul eden, yılda 2 kez (Ocak ve Temmuz aylarında) yayınlanan ulusal, hakemli, bilimsel süreli yayın.

National, peer-reviewed scientific and periodical journal which accepts articles in Accounting and Public Finance in Turkish and publishes twice a year.

Dergimizin amacı; Muhasebe ve Maliye alanlarındaki bilimsel çalışmaların etik değerlere ve yayın koşullarına bağlı olarak değerlendirilmesi ve içerdiği görüşler yazarlarına ait olmak kaydıyla bilim camiası ve uygulamacılarla paylaşılmasıdır.

Aim of this review; evaluating of the submitted articles (scientific research or studies) in the disciplines of Accounting and Public Finance depending on our ethic policy and publication guidelines and sharing these articles' aspects, thoughts (which is directly belongs their authors) with scientific community and practitioners.

Yönetim Merkezi ve Yazışma Adresi / Headquarter and Inquiry Address

☎ 0.266 221 31 10 (Pbx)
0.266 221 34 40
0.266 221 35 50
0.266 221 35 95

☎ 0.266 221 31 55
☎ 0.543 892 51 31
0.533 925 65 21
🌐 www.blksmmmo.org.tr

✉ idari@blksmmmo.org.tr
balikesirsmmmo@hotmail.com
✉ Kasaplar Mahallesi Soma Caddesi
No. 123 Altteylül/BALIKESİR

Kapak Tasarımı : Hasan SEZGİN

Baskı : Taner Ofset San.Tic.Ltd.Şti. Hacı İlbey Mh. M.Akif Ersoy Cd. No. 25/B Altteylül/BALIKESİR
Tel. : 0266 239 77 92 E.Posta : tanerofset@gmail.com

Bu derginin tüm telif hakları Balıkesir Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası'na aittir.

All copyrights of this journal are reserved by Chamber of Certified Public Accountants of Balıkesir.

Telif: Tüm hakları saklıdır. Bu derginin tamamı ya da bir kısmı 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Yasası'nın ilgili hükümleri uyarınca, yazarın izni olmaksızın elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemiyle çoğaltılamaz, özetlenemez, yayınlanamaz, depolanamaz. Kaynak gösterilmek koşuluyla alıntı yapılabilir.

Copyright: All rights reserved. According to code of Intellectual and Artistic Works Act, all or the particular parts of this journal cannot be summed, transmitted, stored without permission of the editorial board or/and the authors, mechanichal, photocopying or reproduced in any recording system. Be quoted, provided the source displayed.

ISSN 2618-5679

Bu dergide ileri sürülen fikirler, makalelerin yazarlarına aittir.
Bu fikirler Balıkesir SMMMO'nun görüşlerini yansıtmaz.

Views expressed in this journal are those of authors.
Those views do not reflect the opinions of Balıkesir CCPA.

İda Academia Muhasebe ve Maliye Dergisi, Ulakbim Dergipark
arşivinde taranmaktadır.

İda Academia Journal of Accounting and Public Finance is indexed by
Ulakbim Dergipark archive.

Makale Gönderme Adresi
For Manuscript Submission
www.idaacademia.org

Danışma Kurulu Advisory Board

Prof. Dr. Nalan AKDOĞAN - Başkent Üniversitesi
Prof. Dr. Ali ALAGÖZ - Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Ümit ATAMAN - İstanbul Arel Üniversitesi
Prof. Dr. Başak ATAMAN GÖKÇEN - Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Ercan BAYAZITLI - Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Ümit GÜCENME GENÇOĞLU - Bursa Uludağ Üniversitesi
Prof. Dr. Oktay GÜVEMLİ - Marmara Üniversitesi Emekli Öğretim Üyesi
Prof. Dr. Rüstem HACIRÜSTEMOĞLU - Galatasaray Üniversitesi
Prof. Dr. Seval KARDEŞ SELİMOĞLU - Anadolu Üniversitesi
Prof. Dr. Beyhan MARŞAP - Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet ÖZBİRECİKLİ - Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi
Prof. Dr. Abitter ÖZULUCAN - Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Prof. Dr. Yakup SELVİ - İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Elif SONSUZUOĞLU - Yakın Doğu Üniversitesi
Prof. Dr. Fatma TEKTÜFEKÇİ - Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet Burçin YERELİ - Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Seyfi YILDIZ - Kırıkkale Üniversitesi
Prof. Dr. Hanife Dilek YILMAZCAN - Maltepe Üniversitesi
Dr. YMM Masum TÜRKER

Yayın Kurulu Editorial Board

Prof. Dr. Hüseyin AKAY - Balıkesir Üniversitesi
Prof. Dr. Volkan DEMİR - Galatasaray Üniversitesi
Prof. Dr. Mahmut KARĞIN - Manisa Celal Bayar Üniversitesi
Doç. Dr. Musa GÖK - İzmir Demokrasi Üniversitesi
Doç. Dr. Fevzi Serkan ÖZDEMİR - Türkiye Büyük Millet Meclisi
Doç. Dr. Zafer YALÇIN - Balıkesir Üniversitesi
SMMM Ertuğ ASLAN

Bu Sayıda Görev Alan Hakemler **Referees for This Issue**

Prof. Dr. Salih DURER
Yıldız Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. Önder MET
Balıkesir Üniversitesi

Prof. Dr. Oktay TAŞ
İstanbul Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. Serhat YANIK
İstanbul Üniversitesi

Prof. Dr. Seyfi YILDIZ
Kırıkkale Üniversitesi

Doç. Dr. Yıldırım Ercan ÇALIŞ
Marmara Üniversitesi

Doç. Dr. Cevdet Yiğit ÖZBEK
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Sami BUHUR
Balıkesir Üniversitesi

Sunuş

Değerli okurlar, akademisyenler ve meslek mensupları,

Bilginin paylaşıldıkça çoğaldığına olan inancımızla; bilimsel hayata katkıda bulunmak, bilimsel araştırmaların daha nitelikli hale gelmesinde ilgililere destek olmak, akademik bir meslek odası olarak meslek mensuplarımızın ve muhasebe uygulayıcılarının nitelikli bilgi ihtiyaçlarını temin etmek gibi hedeflerle yayın hayatına başladığımız IDA ACADEMIA Dergimizin dördüncü sayısında sizlerle bir aradayız. Dergimiz bu sayısında içerdiği birbirinden değerli araştırmalar vasıtası ile yayın hayatında süreklilik hedefine doğru emin adımlarla yürümektedir. Bu sebeple dergimizin dördüncü sayısının vücut bulmasında emeği geçen tüm editör ve yayın kuruluna, hakemlere ve yazarlara bir kez daha teşekkürü bir borç bilirim.

Dergimizin daha nice nitelikli sayılarında kıymetli çalışmalarınızı yayınlamak dileklerimle saygılar sunarım.

SMMM Ertuğ ASLAN

Balıkesir SMMM Odası Başkanı

Editörden

Değerli İda Academia Okuyucuları,

Dergimizin Dördüncü sayısında sizlerle buluşmaktan memnun olduğumu ifade etmek isterim. Bu sayıda dört makale ile karşınızda olmaktan mutluluk duymaktayım. Ocak 2020'de yayınlanacak olan beşinci sayımızda çok değerli yayınlarınızı yayınlamaktan mutluluk duyacağımızı bildirmek isterim.

Saygılarımla,

Prof.Dr. Hüseyin AKAY

İzmir Demokrasi Üniversitesi

İçindekiler / Contents

Teorik İnceleme

Aysun YILMAZTÜRK

**EKONOMİK VE SOSYAL ETKİLERİYLE 21. YÜZYILDA
KÜRESELLEŞME**

Globalization In The 21st Century With Economic And Social Impact

137

Ampirik Bulgulara Dayanan Bir Araştırma

Başak ATAMAN GÖKÇEN, Ruhi YELKEN

**HOLDİNGLERDE RİSK ODAKLI İÇ DENETİM YAPISI
VE BİR ARAŞTIRMA**

Risk Based Internal Audit In Holding Companies

155

Ampirik Bulgulara Dayanan Bir Araştırma

Hüseyin MERT, Fatih KOÇ, İhsan KAMALAK

**DENETİMDE ANALİTİK İNCELEME TEKNİKLERİNİN
ÖNEMİ VE HIZLI TÜKETİM SEKTÖRÜNDE UYGULAMA
ÖRNEKLERİ**

The Importance Of Analytical Review Procedures In Audit And
Case Studies In FMCG Sector

178

Teorik İnceleme

Yıldırım Ercan ÇALIŞ, Sibel ÇAKIR

**2014 VE SONRASI FİNANSAL DALGALANMALARIN
BİST'TE İŞLEM GÖREN İNŞAAT SEKTÖRÜ FİRMALARI
ÜZERİNE ETKİLERİNİN FİNANSAL ORANLARLA
İNCELENMESİ**

Analysis Of Effects Of Financial Fluctuations In 2014 And Beyond On
Construction Companies That Traded In BIST With Financial Ratios

202

EKONOMİK VE SOSYAL ETKİLERİYLE 21. YÜZYILDA KÜRESELLEŞME

Globalization In The 21st Century With Economic And Social Impact

Teorik İnceleme

Aysun YILMAZTÜRK*

Gönderim Tarihi: 05.12.2018

Kabul Tarihi: 07.01.2019

ÖZ: Küreselleşme olgusu farklı bakış açılarına göre farklı şekillerde tanımlanmış bir süreç özelliği taşımaktadır. Küreselleşme, siyasi anlamda liberal demokrasiyi, ekonomik anlamda serbest piyasa ekonomisini, kültürel anlamda ise farklı kültürlerin kaynaşmasını ifade eder.

Küreselleşme, ülkeler arası sınırların ortadan kalktığı, ekonomik, siyasi, kültürel ve sosyal bağlılıkların arttığı bir süreçtir. Ülkeler arasında etkileşimin artması sonucu hem bireylerin yaşam standartlarının hem de toplumun refah düzeyinin artacağı iddiasını taşır. Çalışmanın amacı neoliberal iktisadın, refahın zamanla gelişmiş toplumlardan daha az gelişmiş toplumlara taşıacağı ve böylece tüm toplumların yaşam standartlarının iyileşeceği yönündeki savlarının doğru olup olmadığını ortaya koymaktır.

Bu çalışmada küreselleşmenin ekonomik, siyasi, sosyal-kültürel alanlarda oluşturduğu değişimler ana hatlarıyla belirtilmiştir. Ardından küreselleşme ile 21.yüzyılda yaşanan ekonomik ve sosyal sorunlar ele alınmıştır. Son olarak küreselleşmenin ekonomik dönüşüm ve sosyal alanlarda yarattığı bazı olumlu gelişmelere değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Maliye, Küreselleşme, Yeni Ekonomik Düzen.

JEL Sınıflandırması: H10, H30, H87

ABSTRACT: The phenomenon of globalization is a process defined in different ways according to different perspectives. Globalization refers to liberal democracy in a political sense, a free market economy in an economic

* Dr. Öğr. Üyesi, Balıkesir Üniversitesi/İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi/Maliye Bölümü, yilmazturk@balikesir.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3313-7594

sense, and a fusion of different cultures in a cultural sense.

Globalization is a process in which economic, political, cultural and social loyalties increase, where the boundaries between the countries disappear. As a result of the interaction between countries, it is claimed that the living standards of the individuals and the welfare of the society will increase. The aim of this study is to determine whether the arguments of neoliberal economics over time that the welfare will evolve from less developed societies to less developed societies and thus improve the living standards of all societies.

In this study, the changes in the economic, political, social-cultural areas of globalization are outlined. Then, globalization and economic and social problems in the 21st century were discussed. Finally, some positive developments in the economic transformation and social spheres of globalization are mentioned.

Keywords: International Public Finance, Globalization, New Economic Order,

Jel Classification: H10, H30, H87

GİRİŞ

Dinamik bir süreç olarak küreselleşme, genel olarak toplumsal ve ekonomik ilişkilerin ulusal devletin sınırlarının dışına çıkarak dünyaya yayılması, ülkeler ve toplulukları birbirine bağlayan unsurların artması ve zamanla artan ölçüde bir bütünleşme sürecini ifade etmektedir(Kaya, Doğan ve Kaya, 2017: 2042). Tarihsel süreç bakımından kapitalizmin gelişmesine bağlı olarak uzak tarihe kadar götürülebilecek olan küreselleşme, etkilerinin hissedilmesi bakımından yeni bir durumu ifade etmektedir. Bu yeni durum, uluslararası ticaret hacminin artması, sermaye dolaşımının serbestleşmesi, çok uluslu şirketler, üretimin değişen yapısı, teknolojik ilerlemeler ve iletişim teknolojisi gibi küresel unsurları içermekte ve bu unsurlar üzerinde genel olarak bir anlaşmaya varıldığı görülmektedir. Bu yeni durumdan insanlar, toplumlar, kültürler, ekonomiler, devletler, üretim biçimleri, iletişim modelleri vs. pekçok alan etkilenmekte; siyasal, ekonomik ve toplumsal boyutlu değişim ve dönüşümler gözlenmektedir.

Bu noktada küreselleşme, yeni üretim, tüketim ve piyasa şartlarının, özellikle güçsüz ekonomileri bağlayıcı düzeyde geniş bir hareket alanına sahip olmasını ve ekonomik anlamda sınırların ortadan kalkmasını ifade etmektedir. Üretimin küreselleşmesi ile uluslararası mal ve hizmet hareketlerinin küresel pazara yönelişi hızlanmaktadır. Neoliberal görüşlerin 1980 sonrası yaygınlaşması ile özelleştirme uygulamaları önplana çıkmış, devletin küçültülmesi anlayışı gündeme gelmiştir. Diğer yandan küreselleşme ile ideolojik ayrımlara dayalı

kutuplaşmaların çözüldüğü, ülkeler arasındaki ilişkilerin yaygınlaştığı, kültürel değerlerin milli sınırları aşarak dünya çapında yayıldığı görülmektedir. Bilgisayar ve internet dünyasında gerçekleşen teknolojik ilerlemeler, dünyanın tek bir küresel toplum haline gelmesi sonucunu karşımıza çıkarırken, yerel düzeyde katılımcı demokrasi ve sivil toplum örgütleri ön plana çıkmaktadır. Bir yandan küresel liberalizm şeklinde ifade edebileceğimiz tüm bu gelişmelerin yeni fırsatları beraberinde getirdiği görüşü ileri sürülürken, öte yandan, küreselleşme sürecinde yaşanan sorunlar ve çözüm önerileri gündeme gelmiştir.

Bu makalede, küreselleşmenin tanımının ardından içinde bulunduğumuz yüzyılda yaşanan ekonomik ve sosyal boyutlu olumlu- olumsuz sonuçları değerlendirilmektedir. Kavram, özellikle 1970 sonrası yakın tarihi sürecin ardından, ekonomik ve sosyal alanlarda yaşanan değişimler; oluşan sorunlar ve kazanımlar anlamında ele alınmıştır.

KÜRESELLEŞME

Sözcük anlamıyla, uygulamada, dünya çapında bir şeyler yapma politikası, süreci ya da eylemi olarak tanımlanan küreselleşme Giddens tarafından dünya çapında sosyal ilişkilerin yoğunlaşması olarak tanımlanır (Wolf, 2000: 2; Giddens, 1998: 66).

Dar anlamda küreselleşme, dünyanın küçülerek tek bir yer olarak algılanması; küresel bir “köy” halini almasıdır (Robertson, 1998: 22). Geniş anlamda ise küreselleşme ile ekonomik ve teknolojik rekabet alanlarında meydana gelen son değişimler kastedilmektedir. Çok yönlü izahları yapılan küreselleşme kavramı ile ilgili olarak bütün sosyal bilim teorisyenlerinin üzerinde birleştiği nokta, küreselleşmenin günümüzün baskın karakterli eğilimi olduğudur. Bu eğilim sadece ekonomik ve teknolojik rekabeti değil, dünyanın kültürel ve siyasal olarak dönüşümünü ifade etmekte, sosyal hayatın her alanında kendinden söz ettirmektedir.

Tarihsel bir süreç olarak bakıldığında küreselleşmenin tarihinin kapitalizmin tarihi ile özdeşleştiği görülür. Batılı gezginlerin dünyanın başka taraflarındaki anakaraları keşfi ile başlayan küreselleşme eğilimi, Afrika'nın köleleştirilmesi, köylülüğün yokedilişi, kentleşme, sanayi devrimi ve ulus devletlerin doğuşu ile gelişen yepyeni bir ekonomik yapının evrensel yayılımının bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır (Koç, 2003:52). Günümüze doğru gelindiğinde küreselleşme hareketlerinin 1960 ve 70'li yıllarda hız kazandığı; küreselleşmenin, ortaya çıkan hızlı değişimlere dayalı, politik sonuçları olan ekonomik bir süreç olduğu görülmektedir. Sürecin odak noktasını oluşturan etken, uluslararası işletmelerin yatırım stratejilerinde değişikliğe giderek, üretimi yerel olmaktan çıkarıp dünyanın farklı bölgelerinde gerçekleştirme

çabalarıdır. Devletlerin ekonomik açıdan birbirlerine bağımlı hale gelmeye başlamasıyla 1980'li yıllardan sonra küreselleşme kavramı bütün dünyada yoğun bir biçimde ele alınmış; uluslararası ticaret ve sermayenin dolaşımında engellerin kalkmasıyla ülkelerin uluslararası ticarete katılımı artarken, sınır ötesi finans piyasalarında yatırımlar yoğunlaşmıştır. Sonuç olarak küreselleşme, pazarın mutlak egemenliği, devletin küçülmesi ve özelleştirmenin tamamlanması, uluslararasılaşmış sermayenin sınırsız hareketi şeklinde tanımlanabilir(Şaylan, 1995:208). Ancak küreselleşme sürecini yalnızca ekonomik süreçle sınırlamak yanlış olur. Ekonomik, sosyo-kültürel, teknolojik, siyasal ve politik süreçler arasında bütüncül bir etkileşim söz konusudur. Küresel sistemi oluşturan her bileşen, sistemin öteki bileşenlerinden destek alırken, aynı zamanda onlara destek de vermektedir (Çalışır, 2009:15). Tüm bu bileşenler gözönünde bulundurulduğunda görülmektedir ki, küreselleşme kavramı üzerinden kurgulanan söylemin taşıdığı iddia; siyasi alanda liberal demokrasi, ekonomik alanda piyasa ekonomisi ve kültürel alanda farklı kültürlerin, inançların ve düşüncelerin, birbirlerini düşman ilan etmeden kaynaşmasıdır. Bu olguların evrensel boyut kazanması küresel toplumun oluşması için bir zemin oluşturmuştur (Aktel, 2001:193).

KÜRESELLEŞMENİN EKONOMİK YAPI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

19.yüzyıl sonlarında ticarete dayalı küreselleşmiş bir ekonominin varlığı tespit edilmektedir. Bugünkü küreselleşme ise üretime dayalıdır ve koşullar çok farklıdır. Günümüzdeki küreselleşme tartışmaları son çeyrek yüzyılda bütün dünyada giderek yaygınlaşan neoliberal iktisat politikalarıyla ilişkilendirilmektedir. Bu dönemde dünyada geleneksel siyasi bloklar ortadan kalkmış, her alanda liberal eğilimler güçlenmiş, teknolojik gelişmeler önemli değişimlere yol açmıştır. Teknoloji tek başına sürecin belirleyicisi olmasa da küreselleşmenin maddi temelini oluşturmaktadır. Ulaşım, iletişim ve bilgi teknolojilerindeki gelişmeler sayesinde mal, para ve sermaye bütün piyasaları dolaşmakta, ülkeler arasında sınırlar kalkmakta, maliyetler düşmektedir. Yeni teknolojilerin ortaya çıkması tesadüf değil, araştırma-geliştirmeye yapılan yatırımların sonucudur. Onlarca yıldır devlet merkezli yürüyen ekonomik büyüme politikalarının yerini bugün ekonomik liberalleşme ve küresel entegrasyon almaktadır.

1980'li yıllardan itibaren etkili bir ekonomik yönetici olma işlevini yitirmeye başlayan minimal devlet anlayışı, özelleştirme, deregülasyon ve küreselleşme ile 1990'lı yıllara damgasını vuran bir söylem haline gelmiştir. Bir yandan reel ve mali sektörlerde liberalizasyona gidilirken, diğer yandan kamu kesimini küçültüp özel girişimciliği öne çıkaran özelleştirme programları yoğunluk kazanmıştır. Eski planlı devletçi ekonomiler, piyasa mekanizması süreci

içinde, serbest ticaretin ve yabancı sermayenin imkanlarından yararlanma çabası içine girmişlerdir. Böylece ulusal devletin ekonomik işlevlerinin sınırlanmasıyla dünyanın tek bir pazar olarak yeniden yapılandırılması sürecinde neoliberalizm küreselleşmenin başvurduğu ideolojik araç olmuştur.

Neoliberal küreselleşmenin derinleşmesinde sanayileşmiş ülkeler kadar IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşlarda önemli bir rol oynamıştır. Globalleşme süreci sonucunda dünyadaki güçlü devletler kendi ekonomik ve siyasi çıkarları doğrultusunda dünyaya başta IMF olmak üzere Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü ve imzalanan GATT anlaşması aracılığıyla yeni bir şekil vermeye çalışmışlardır. Dikkatle incelenirse bütün bu yapılanmanın temel amacının dünya ekonomilerinin liberalleşmesi olduğu gözlerden kaçmayacaktır. Gözlerden kaçmaması gereken diğer bir husus ise söz konusu yapılanmaların oluşumunda ve amaçlarının tespitinde büyük oranda gelişmiş toplumların etkili olduğudur (Karagül,2001:206). Ayrıca bu örgütler esas olarak çevre ülkelerle metropoller arasındaki eklemlenme biçimlerini denetleme işlevlerini üstlenmişlerdir. Gelişmiş-merkez ülkeler böylelikle, çevre ülkeler dediğimiz gelişmekte olan ülkelere kendi politikalarını dayatmaktadır (Erdem, 2009). Özellikle IMF kısa dönem istikrarsızlık içindeki az gelişmiş ülkelerin iktisat politikalarına müdahalesi ile;1980'li yıllarda kurulan Dünya Bankası ise yapısal uyum politikalarıyla dış ticaretin serbestleştirilmesi ve özelleştirme gibi alanlarda önemli ölçüde etkili olmuştur. 1993 yılında sonuçlanan yedi yıllık Uruguay müzakere sürecinin bir ürünü olarak 1995 yılında kurulan Dünya Ticaret Örgütü de neoliberal küresel düzenin kurumsal yapısının temel taşlarından birini oluşturmuştur(ERC, 2004). Dünya üzerinde yeni dünya düzeninin gerektirdiği ticaretin serbestleştirilmesi yoluyla ekonomik liberalleşmeyi gerçekleştirmekle görevli kuruluş olan DTÖ'nün kurulması ve GATT'nin imzalanması küreselleşme yolunda atılan en önemli adımlardan biridir.

Söz konusu yeni dünya düzeni ile devletin ekonomik rolünün zayıflaması, sosyal devlet anlayışından uzaklaşılması, özelleştirilme sürecinin hızlanması beraberinde gelir dağılımında eşitsizlik, yoksulluk, ekonomik büyümede istikrarsızlık gibi sorunları ortaya çıkarmış, bu sorunlar kendini en çok emek piyasasında hissettirmiştir.

Küreselleşmenin Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluğa Etkisi

Dünya ekonomisinin küreselleşmesi her ne kadar uluslararası arenada ekonomilerin giderek daha fazla birbirine bağımlı hale gelmesi, ekonomik işbirliği sayesinde yüksek büyüme elde edilmesi, böylece refahın artmasını ifade etse de gerçekte, açık pazar ekonomisi ve uluslararası ticaret sayesinde batılı sermaye çevrelerinin ulaştığı zenginliğe işaret etmektedir. Örneğin En

Tepedekiler:200 Şirketin Küresel İktidarının Yükselişi adlı çalışmada dünya çapında 100 en büyük ekonomik unsurdan %51'i şirket, %49'u ise ülkedir. Sözü edilen şirketlerin satış oranı ve GSMH incelendiğinde, kronik yoksullukla mücadele eden 1.2 milyar insanın toplam gelirin 18 katına eşit olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Ayrıca en tepede yer alan 200 şirketin 82'si ABD, 42'si de Japonya'dadır (Anderson ve Cavanagh, 2004;152).

Sermayenin ülkelerarası serbest piyasa dolaşımının artması anlamına gelen neoliberal küreselleşme dönemi, gelir dağılımı ve yoksulluk dengeleri açısından bakıldığında az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ekonomik durumlarında ciddi problemlere neden olmaktadır. Örneğin 2017 yılında 0-1 arasında derecelendirilen UNDP'nin İnsani Gelişim Endeksi 0.953 ile en yüksek Norveç'te iken, en düşük değer 0.354 ile Nijer'dedir (UNDP,2018). Tablo 1'e göre 2017 yılında İnsani Gelişim Endeksinde yer alan değişimlere bakıldığında en yavaş ilerleyen 25 ülke içinde 21 Afrika ülkesi, 1 Latin Amerika ve 3 de Doğu Asya ülkesinin bulunduğu görülmektedir.

Tablo 1. İnsani Gelişim Endeksi bakımından En Yavaş İlerleyen Ülkeler (2017)

ÜLKELER	IGE	ÜLKELER	IGE	ÜLKELER	IGE
Komorlar	0.503	Gine	0.459	Burundi	0.417
Togo	0.503	Kongo	0.457	Çad	0.404
Sudan	0.502	Gine-Bissau	0.455	Güney Sudan	0.388
Afganistan	0.498	Yemen	0.452	Orta Afrika C.	0.367
Haiti	0.498	Eritre	0.440	Nijer	0.354
Fildişi Sahili	0.492	Mozambik	0.437		
Malavi	0.477	Liberya	0.435		
Cibuti	0.476	Mali	0.427		
Etiyopya	0.463	Burkina Faso	0.423		
Gambiya	0.460	Sierra Leone	0.419		

Kaynak: Human Development Indices and Indicators: 2018 Statistical Update raporundan veriler alınarak düzenlenmiştir (UNDP, 2018).

Benzer şekilde ILO'nun “Dünya İstihdam Sosyal Görünümü: İşlerin Değişen Doğası” adlı 2015 yılı raporunda hane halkı yoksulluk oranları Sahra-altı Afrika'da 400 milyon kişiyi etkileyerek en yüksek orana sahipken, Güney Asya'da bu oran %15, Latin Amerika'da %10, Doğu Asya'da %15'tir. En düşük oran ise %2 ile AB ülkelerindedir.

Tablo 2'de görülmekte olan Dünya Bankası'nın 2018 yılı Yoksulluk ve

Paylaşılan Refah Raporu'na göre dünyada yoksulluğun en yaygın olduğu bölgeler Güney Asya ve Sahra-altı Afrika'sı olup, yoksulluğun en düşük olduğu bölgeler ise Avrupa ve Merkez Asya olarak tanımlanmaktadır.

Tablo 2. Aşırı Fakirlik Oranları, Bölgeler İtibariyle (1990-2015)

BÖLGELER	1990	1993	1996	1999	2002	2005	2008	2011	2013	2015
Doğu Asya ve Pasifik	61,6	54,0	41,1	38,8	29,9	19,1	15,1	8,6	3,6	2,3
Avrupa ve Merkez Asya	2,9	5,0	7,2	7,8	5,9	4,9	2,8	2,1	1,6	1,5
Latin Amerika ve Karayipler	14,2	13,2	13,8	13,6	11,8	9,9	6,9	5,6	4,6	4,1
Orta Doğu ve Kuzey Afrika	6,2	6,7	5,8	3,8	3,2	3,0	2,7	2,7	2,6	5,0
Güney Asya	47,3	44,9	40,3	39,3	38,6	33,7	29,5	19,8	16,2	12,4
Sahra-altı Afrika	54,3	58,9	58,2	57,7	56,4	50,7	47,8	45,1	42,5	41,1

Kaynak: World Bank Poverty and Shared Prosperity 2018 raporundan veriler alınarak düzenlenmiştir (World Bank, 2018).

Küresel zenginlik bilişim, teknolojik beceriler ve insani koşullar alanlarında artmış, ancak bu durum küresel kazanımların dünya üzerinde eşit dağılımına yansımamıştır. En zengin 20 ülke ile en fakir 20 ülke geliri arasındaki fark son 40 yılda ikiye katlanmıştır. Dünyanın en yoksul ülkesi olarak tanımlanan 48 ülkede GSMH dünyanın en zengin 3 insanının servetlerinin toplamından daha düşüktür. Birkaç yüz milyarderin servetinin ise dünyanın en yoksul 2.5 milyar insanının servetine eşit olduğu açıklanmaktadır (Sarı ve Yeşilyurt, 2014:7). Nitekim dünyada en fakir % 20 ile en zengin %20 dilimleri arasındaki fark 1960'ta 30 kat iken bugün 82 kata çıkmıştır (Kaya vd., 2017:2056).

Bu rakamların aksine aslında aşırı derecede yoksulluk 1990'lı yıllarda %36 iken 2010'da %18'e düşmüştür. Yine ILO'nun 2015 yılında yayımladığı (Dünya İstihdam Sosyal Görünümü: İşlerin Değişen Doğası) raporuna göre, gelişmekte olan ülkelerde çalışan nüfusun %28'i 2 dolar sınırında, %25'i ise 2 ve 4 dolar sınırında yaşamakta ise de, dünya genelinde son 20 yılda yoksulluğun azaltılmasında ilerleme kaydedilmiştir, ancak dünya işgücünde adil bir dağılım görülmemektedir. Ayrıca BM raporlarına göre yukarıda bahsedilen küreselleşme olgusunun sonuçlarından biri olan gelir eşitsizliği sadece az gelişmiş ülkelerde değil, Amerika, İngiltere gibi ülkelerde de görülmektedir. 2011 yılında OECD tarafından yayınlanan (Bölünmüş Durumdayız: Neden Eşitsizlik Artmaya Devam Ediyor?) isimli çalışmaya göre Almanya, Danimarka ve İsviçre gibi eşitlikçi geleneği temsil eden ülkelerde bile, gelir

grupları arasındaki farkın 1980'lerde 5 kat civarında iken, 2011 itibariyle 6 kata yaklaştığı görülmektedir (Nakiboğlu ve Levent, 2017:208).

Küreselleşmenin Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi

Bir ülkenin gelişmişlik düzeyinin en önemli göstergelerinden biri olarak ekonomik büyüme gösterilmektedir. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle etkisini arttıran küreselleşme süreci ekonomik büyümeyi de doğrudan etkilemektedir (Eren ve Çütçü, 2018:47). Küreselleşme yanlılarına göre küreselleşmenin temel unsurlarından biri ticari engellerin kaldırılması nedeniyle dünya ticaretinde ortaya çıkan genişlemedir. Küreselleşme ile gelişmekte olan ülkelerde uluslararası ticaret hacminin genişlemesine bağlı olarak piyasaların rekabet gücünün artması, yatırımların da artması sonucunu beraberinde getirmektedir. Bu durum, ekonomik büyüme üzerinde olumlu etki yaparak yoksulluk düzeyinin azalmasına yol açmaktadır. Buradan hareketle küreselleşmenin ekonomik büyümeyi pozitif anlamda tetiklediği, bu sonucun oluşmasında ise dış ticaretin itici bir rol oynadığı iddia edilmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde bir yandan ithalatın artması ile tüketiciler daha ucuz mal ve hizmetlere erişebilmekte; diğer yandan ihracatın artması ile istihdam alanlarında artış sağlanmaktadır. Ülkeler karşılaştırmalı üstünlüğe sahip oldukları alanlarda uzmanlaşmakta, bu durum küresel rekabet güçlerini artırmaktadır. Ekonomik büyümedeki artış, beraberinde teknoloji transferi ve doğrudan yabancı yatırımlarda artışa teşvik etmektedir. Bu görüşü savunanlara göre istikrarlı ve yüksek oranlı bir ekonomik büyümeyi hedefleyen gelişmekte olan ülkelerde küreselleşme süreci teşvik edilmelidir.

Öte yandan küreselleşme karşıtlarına göre ise küreselleşme, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki gelir eşitsizliğini derinleştiren, çevreyi tahrip edici faaliyetleri artıran, sosyal standartlarda bozulmalar meydana getiren bir süreçtir. Özellikle sermaye hareketlerindeki aşırı oynaklık, zayıf finansal kurumlara sahip ülkeleri dış şoklara karşı dayanıksız hale getirerek ekonomik kriz riskini artırmaktadır. Sonuç olarak küreselleşme ülkelerin refahını olumsuz yönde etkileyen bir süreçtir.

Tablo 3. Ülkelerin Gelişmişlik Düzeylerine göre GSYİH Büyüme Oranları (1980-2017)

Yıllar	Dünya	GOÜ	GÜ	AGÜ
1980	1,8	4,7	1,1	1,6
1985	3,7	3,7	3,8	2,7
1990	3,0	3,9	2,6	1,7
1995	2,9	4,8	2,6	6,5
2000	4,3	5,8	3,8	4,3
2005	3,6	6,9	2,5	8,5
2010	4,1	7,7	2,6	6,0
2014	2,5	4,3	1,7	5,1
2015	2,4	3,8	1,9	-
2016	2,4	3,8	1,8	-
2017	3,1	3,3	2,3	4,4

Kaynak: Yapraklı ve Bayramoğlu(2016) çalışması örnek alınarak UNCTAD(2016) ve (2018) raporlarındaki güncel veriler kullanılarak düzenlenmiştir.

Tablo 3'e göre 1980 yılında dünya ortalaması %1,8 olan GSYİH büyüme oranı, yıllar itibariyle artış-azalış yönünde dalgalı bir seyir izlemiş ve 2017 yılında %3,1 olmuştur. Dünyada ekonomik büyüme oranı en yüksek değerine 2000 yılında ulaşmıştır. GSYİH büyüme oranı, gelişmekte olan ülkelerde (1980'de %4,7, 2000'da %5,8 ve 2017'de %3,3), gelişmiş ülkelerde (1980'de %1,1, 2000'de %3,8 ve 2017 %2,3) ve az gelişmiş ülkelerde (1980'de %1,6, 2000'te %4,3 ve 2017'de %4,4) dalgalı bir seyir izlemiştir. Tabloda görüldüğü gibi ekonomik büyümenin yıllar itibariyle gelişimi her zaman artış yönünde olmamıştır. Dolayısıyla küreselleşme ile ekonomik büyümenin her zaman aynı yönde hareket etmediklerini, ancak genel olarak diğer faktörlerin sabit oldukları varsayımı altında, büyüme üzerinde etkili olduğunu söylemek mümkündür. Bu etki örneğin dünya için 1985 ve 2000 yıllarında pozitif, diğer yönlerde ise negatif yönlüdür. Ayrıca tabloda gelişmekte olan ülkelerin küreselleşme ve GSYİH büyüme oranının gelişmiş ülke ve az gelişmiş ülkelere göre daha yüksek oldukları görülmektedir (Yapraklı ve Bayramoğlu, 2016: 63).

Stiglitz'in bir çalışmasında ifade edildiği üzere, küreselleşme iyi yönetilmesi gereken bir süreçtir ve etkileri bütün ülkelerde aynı değildir. Bazı ülkeler, risk ve belirsizlikleri en aza indirerek küreselleşmeden maksimum derecede fayda sağlarken, süreci iyi yönetemeyen bazı ülkeler ise küreselleşmeden zarar görmektedirler. Buna göre, küreselleşmenin ekonomik büyümeyi artırıcı ve yoksulluğu azaltıcı etkide bulunabilmesi, ülkelerin söz konusu süreci etkin bir şekilde yönetebilecek politika ve kurumlara sahip olmalarına bağlıdır (Stiglitz,

2004: 467; Türedi,2016:692).

2001 Nobel Ekonomi Ödülü'nün sahibi Joseph E. Stiglitz Globalization and Its Discontents adlı kitabında da küreselleşmeyi, ülkelerin ve dünya halklarının bütünleşmesi, ulaşım ve iletişim maliyetlerinin azalması, sınırların aşılması olarak görmektedir. Ancak gelişmekte olan ülkelerde kurumsal altyapının zayıf olması nedeniyle küreselleşmenin büyümeyi olumlu etkileyemeyeceği, hatta sonuçlarının negatif bile olabileceğini ileri sürmüştür (Stiglitz,2002:31). Dünya Bankası'nın başkan yardımcılığını yapmış olan Stiglitz'e göre, bağımlılık ilişkileri ile ilgili olarak gelişmekte olan ülkelere birinci adımda özelleştirme başlatılır. İkinci olarak sermaye piyasaları serbestleştirilerek sermaye bu ülkelere serbest dolaşım hakkı kazanır. Ancak üreten sektörlerden çok borsa ve gayrimenkule yönelen sıcak para döngüsünde ekonomideki küçük dengesizlikler bile bu sıcak paranın ülke dışına çıkmasına neden olur. Söz konusu ülkede faiz artırımına gidilmesi üretimin düşmesi, hazinenin zayıflamasına neden olur. Üçüncü adımda IMF'nin yeni bir politika önerdiği ülkede bürokratik engeller ve korumacılık kaldırılarak ticaretin tamamen serbestleşmesi sağlanır.

Benzer bir görüş de IMF tarafından paylaşılmıştır. Özellikle, ülkeler arasında hiçbir kısıtlama olmaksızın serbestçe hareket eden sermayenin yarattığı risklere ilişkin ülkelerin dikkatli olmalarını öneren IMF'ye göre, gelişmekte olan ülkelere küreselleşmenin büyüme üzerindeki etkisi bazı faktörlere bağlıdır. Bu bağlamda, güçlü kurumsal yapı, gelişmiş finansal sektörün varlığı ve sağlam makroekonomik politikalar küreselleşmenin büyüme üzerindeki pozitif etkisini güçlendirici, makroekonomik oynaklık ve ekonomik krizin ortaya çıkma ihtimalini ise azaltıcı yönde etkide bulunmaktadır (IMF,2008:4; Türedi,2016:693).

Küreselleşmenin Emek Gücü Üzerine Etkisi

Küreselleşme süreci ile dünyada mal ve hizmet üretimi farklılaştıkça bunun bir yan sonucu olarak emeğin kullanımı ve işbölümü de yeniden şekillenmiştir.

Küreselleşme ile birlikte artan rekabet, ucuz emeği bir rekabet faktörü haline getirmiştir. Bu süreçte büyük şirketlerin öne çıkarak yerel şartları değerlendirmeleri ve dünya genelinde maliyeti daha düşük olan ucuz emeğe yönelmeleri, gelişmiş ülkelerde de ücretleri sınırlayıcı etki yapmıştır. Ücretlerin gerilemesine neden olan mekanizma şu şekilde açıklanabilir: Gelişmiş ülkelerin tekstil, demir-çelik, gıda gibi daha çok emek yoğun ve niteliksiz işgücünün istihdam edildiği endüstrilerde tercihi, düşük işgücü maliyetine sahip gelişmekte olan ülkeler olmaktadır. Bu durum, bu tercihi yapan ülkelere hem işsizliği körüklemekte, hem de işgücünün işveren karşısında pazarlık gücünü zayıflatmakta ve böylece ücretlerin gerilemesine

yol açmaktadır. Bu durumdan en fazla zararı gören bu ülkelerdeki niteliksiz işgücü iken, diğer taraftan gelişmekte olan ülkeler emek yoğun üretime dayalı mallarda karşılaştırmalı bir üstünlük sağlamaktadır. İşgücü ile bağlantılı olarak, endüstri toplumundan bilgi toplumuna geçiş, iş alanlarını imalat sektöründen hizmet sektörüne kaydırarak gelişmiş ülkelerin istihdam yapısını değiştirmekte ve böylece sendikalı olarak çalışan kesim için iş olanaklarını azaltmakta, niteliksiz işgücünde arz fazlalığı ortaya çıkmaktadır.

KÜRESELLEŞMENİN SOSYO-KÜLTÜREL YAPI ÜZERİNE ETKİLERİ

Küreselleşmenin bir diğer sonucu da sosyo-kültürel küreselleşmedir. Küreselleşme sürecinde toplumlar, teknolojide, iletişimde ve ulaşımda yaşanan hızlı değişimlere uyum sağlamak zorundadır. Teknoloji ve iletişimde yaşanan ilerlemeler, farklı coğrafyalarda yaşayan bireylerin ve toplumların aralarındaki etkileşimi artırmaktadır. Fikirlerin, bilginin ve bireylerin dünya ölçeğinde hareketi ve yayılması küreselleşmenin sosyal boyutunu ifade etmektedir. Bu hareketlilik küresel kültür ve birikim ortaya çıkarırken farklı kültürler açısından yabancılaşma riskini de barındırmaktadır. Değişen ekonomik yapılanmalar, evrensel değerler toplumların yerel kimlikleri üzerinde bir baskı oluşturmaktadır.

Tek ve baskın batılı kültürün kültürel zenginliğin korunması açısından tehdit oluşturması dışında, sosyal boyutta küreselleşmenin yol açtığı diğer sorunlar nüfus yoğunluğu, hızlı nüfus artışı, yaşlı nüfusunda artış, kaynaklara ulaşmada zorluk, göç ve mülteci sorunu, küresel terör, kirlilik, salgın hastalıklar vb. nedenlerle artan sağlık sorunları olarak sıralanabilir.

Demografik sorunlar, özellikle yaşlı nüfusundaki artış ve genç nüfus oranındaki azalma önemli sosyal sorunlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Nüfusun yaşlanması, kamu sağlığı, yaşlı bakım hizmetleri, işgücü piyasası, sosyal güvenlik ve emeklilik sistemlerinin yeniden gözden geçirilmesi gereğini ortaya çıkarmaktadır.

Sosyal küreselleşmede göç önemli bir sorun teşkil etmektedir. Bölgeler arasındaki gelir adaletsizliği, zengin ve fakir ülkelerin nüfus yapısındaki farklılıklar, işgücü ihtiyacı, göç şebekelerinin varlığı, iklim değişikliği gibi faktörler sınır ötesi göçe sebep olan etkenler olarak karşımıza çıkmaktadır. Küreselleşmenin sosyal boyutunda karşılaştığımız bir diğer sorun ise küresel terör sorunudur.

Küreselleşmenin birtakım olumsuzlukları da beraberinde getirmesi konusunda son olarak çevreyi tahrip edici ve sosyal bazı sorunlara yol açan yönünden bahsedebiliriz. Küreselleşme, dünyayı farklı boyutlarıyla bir bütünleşme

süreci içerisine soktuğundan, bu bağlamda, terör, ulus-ötesi uyuşturucu transferleri, uluslararası suç, bulaşıcı hastalıklar gibi negatif faktörlerin yayılma hızını ve boyutunu da artırmaktadır. Küreselleşmeyle birlikte güç kazanmış olan çok uluslu şirketler tamamen ekonomik kar dürtüsüyle hareket ettiklerinden, toplumsal amaçlara ters yönde ve çevreyi tahrip edici kararlar almakta sadece menşei oldukları ülkeye değil, dünyanın birçok bölgesine zarar vermektedir (Dikkaya ve Özyakışır, 2006:171).

Öte yandan küreselleşme, üst kimlik-alt kimlik çatışması sorununu ortaya çıkarmıştır. Dünyanın ekonomik gücünün büyük çoğunluğunu elinde bulunduran gelişmiş ülkeler ve dolayısıyla batı dünyası bir üst kimlik oluşturmuş; gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkeler ise bu üst kimliğin kendilerini etkilediği bir alt kimliğe dönüşmüşlerdir. Böylece kültürel küreselleşme ile ortaya çıkan kültür, batı kültürüdür. Oysa dünyada çok sayıda farklı kültür mevcuttur ve bu yerel kültürler küresel kültürü benimsediği ölçüde küresel kültürden söz edilebilir. Üst kimlik olarak ifade ettiğimiz, batılı devletlere ait, özellikle de Amerikan kültürüyle temsil edilen popüler kültür ile aynı filmleri seyredip, aynı yiyeceklerle beslenen, aynı giysileri giyerken aynı müzikleri dinleyen ve aynı dili konuşan tek tip bir kültür oluşturulmaya çalışılmaktadır. Yaratılan markalar ile tüketici günlük hayatında yönlendirilmektedir. Uluslararası sermayenin egemenliği, bir yandan “marka cazibesi”, öte yandan günlük tüketim alışkanlıklarının denetlenmesi yoluyla, tüm dünyayı benzer davranış kalıpları içine sokmaya yani tek boyutlu bir kültürel kimliğe sahip olmaya doğru zorlamaktadır (Talas ve Kaya, 2007). Küreselleşmeden önceki ekonomik sahada en önemli faktör üretim iken, sonrasında tüketim merkezli ekonomi söz konusu olmuştur (Eroğlu, 1999:140).

Küreselleşme İle İlgili Olumlu Değerlendirmeler

Küreselleşmenin olumsuz bazı etkilerinin olması, bu sürecin büsbütün olumsuz sonuçlar doğurduğu anlamına gelmez. Ekonomi, sosyal hayat, politika, hukuk, sağlık vs. gibi hayatın her alanına ilişkin küreselleşme kaynaklı fayda bulmak mümkündür.

- İlk olarak çok uluslu şirketler açısından bakıldığında; küreselleşmede, ulusal pazarda korumacılığa, ihracat teşviklerine, ithalat sınırlamalarına, kur ayarlamalarına, finans ve faiz kontrolüne, özel teşebbüs yerine KİT'lere yer olmadığı gibi finans, pazar ve teknolojinin yanı sıra kurumların da uluslararası kimlikler kazanmalarına çalışılmaktadır (Garih, 2000). Bu liberalleşme eğilimleri, ülkeler arasındaki sınırların geçişkenliğini artırarak; emek, mal, hizmet, sermaye ve teknolojinin ulus ötesi transferlerini kolaylaştırmıştır. Bu sebeple yapısı itibarıyla bu transferlere olan ihtiyacı sebebiyle, küreselleşme

sürecinde en karlı çıkan kurumlardan biri de çok uluslu işletmeler olmuştur (Tağraf, 2002: 46).

- İkinci olarak, dış ticaret ve ekonomik büyüme açısından bakıldığında, birçok çalışmada da yer alan dış ticaret ve ekonomik büyüme arasındaki yakın ilişki nedeniyle, ülkelerin ticari dışa açıklıklarının artması, küreselleşmenin olumlu etkilerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından küreselleşme, ticaretin ve dolayısıyla ticaretten sağlanan kazancın artması demektir. Yabancı sermayenin bu ülkelere girişi, yeni endüstrilerin oluşumu, üretimin artması, istihdam sağlanması ve ekonomik büyümeye katkı anlamına gelecektir.

- Diğer taraftan milli devletlerin denetimlerinin azaldığı ve sermayenin önündeki bariyerlerin kalktığı ortamda ülkeler arasında oluşan karşılıklı pazar, tam rekabet ortamı yaratmakta, dünya mali piyasalarındaki bu bütünleşme, üretim artışına ve büyümeye yol açmaktadır. Coğrafi uzaklık, ticareti sınırlayan bir faktör olmaktan çıkmakta, düşük maliyetler ve düşük gümrük duvarları yeni yatırım imkanlarını artırmaktadır.

- Küreselleşmenin ekonomik yararları konusunda ekonomik büyüme, dış ticaret, ekonomik canlanma ve çok uluslu şirketlerin güçlenmesi dışında son olarak ele alacağımız konu rekabettir. Küresel dünyada başarının sınırlarını belirleyen en önemli faktör, dünya piyasalarına açılmış malların rekabet gücüdür (Ekin, 1998). Dünya ekonomisindeki yapısal değişimin nedeni, piyasaların ulusal sınırlarını aşarak global bir nitelik kazanması ve aynı zamanda piyasalardaki rekabetin giderek yoğunlaşmasıdır (Kurtulmuş, 1996). Yabancı sermaye, bazen ana ülkedeki bir şirketin şubesini açarak, özelleştirme yoluyla kamu kuruluşlarını satın alarak, ortaklıklar kurarak ya da tümünden satın almalarla reel sektörde rekabete yol açmaktadır (Küreselleşme Paradoksu, 2006).

- Diğer taraftan rekabet hem sanayileşmiş ülkelerde hem de gelişmekte olan ülkelerde hemen hemen aynı seviyelere ulaşmıştır. Son yirmi yıl içinde birçok gelişmekte olan ülke, özellikle gelişen piyasa ekonomileri dünya ticaretine ve küresel ekonomiye aktif olarak katılmaktadır. Ayrıca gelişen piyasa ekonomilerinde Asya ekonomilerinin varlığı kendini giderek daha fazla hissettirmektedir. Rekabet dolayısıyla bu devletlerin dünya ticaretindeki payları önemli ölçüde artmıştır (Küreselleşme Paradoksu, 2006).

- Küreselleşmenin ekonomik anlamda yarattığı en büyük gelişmelerden biri de bölgesel ekonomik birleşmelerdir. Ekonomik bütünleşme gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında olduğu gibi azgelişmiş ülkeler arasında da yaygınlaşmaktadır. Görüldüğü üzere küreselleşme azgelişmiş ülkelerin diğer dünya ülkeleriyle yakınlaşmasında bir fırsat olmuştur. Dünyadaki ekonomik

gelişmeler ve küreselleşmeye bağlı olarak bu ülkelerin kendi aralarında İKÖ, UDEAC vb. birtakım ekonomik birlikler oluşturdıkları veya var olan IMF, WHO, BM vb. ekonomik bütünleşme hareketlerine dahil oldukları görülmektedir. (Bakan ve Kocağ, 2012: 8).

Küreselleşmenin ekonomik dönüşüm dışında sosyal alanda da yarattığı bazı olumlu gelişmelere bakacak olursak,

- Bilgi teknolojisinin ve özellikle internetin geniş kitlelerin yakınlaştırdığı, bilginin sermayeden daha önemli bir faktör niteliği kazandığı, tarım gibi geleneksel yöntemlerle üretim yapılan alanlarda bile bilgi teknolojisinin olanakları kullanılarak rasyonel üretim ve pazarlamaya yönelmenin mümkün hale geldiği,
- Genetik bilimi ve tıpta yaşanan yeni gelişmelerle daha sağlıklı yaşam imkanlarının arttığı, yaşam süresinin uzadığı, bebek ve çocuk ölüm oranlarının düştüğü, ülkeler arasında sağlık alanında işbirliğinin arttığı,
- Eğitim alanında insana yatırım yapmanın öneminin arttığı,
- Demokrasi, insan hakları, eşitlik, hukukun üstünlüğü, mülkiyet hakları gibi kavramların dünya üzerinde daha çok geçerlilik kazandığı,
- Çevreyi daha az kirleten üretim ve tüketim yöntemlerinin geliştirilmesi gerektiği,
- Sınırlar ötesi bilgi ve kültür paylaşımının artması şeklinde sıralanabilir.

SONUÇ

Özellikle 20.yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan ekonomik, teknolojik, sosyo-kültürel, politik ve ekolojik gelişmeler, toplumların alışkanlıkları, yaşam tarzları ve gereksinimleri üzerinde önemli değişimler meydana getirmiştir. Küreselleşmeyi tüm bu değişim ve dönüşümü içeren dinamik bir süreç olarak görmek gerekir. Bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan hızlı gelişmeler ve liberal ekonomi modelinin dünya üzerinde yaygınlaşmasıyla 1980'li yıllarda belirginleşen bu yeni dünya düzeni, 2000'li yıllarda iyice şekillenerek toplumsal ve ekonomik yaşamın tüm alanlarını etkilemiştir.

Küreselleşme ile birlikte hem ekonominin kurum ve kurallarının hem de toplumların sosyal hayatlarının çok yönlü olarak dönüşüme uğradığını söylemek mümkündür. Küreselleşme ile üretim faktörleri (insan ve sermaye), teknoloji ve hizmetler bakımından bütünleşme sağlanırken, süreç kapitalizmin doğasına ve tarihine dayandığından, piyasa ekonomisi ve liberal ideoloji öne çıkmaktadır. Liberal ekonomi anlayışı az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeleri etkisi altına alırken, iletişim ve bilgi teknolojisindeki gelişmeler mesafeleri,

zaman-mekan kavramlarını değiştirmiştir. Böylece bilgi de bir üretim faktörü haline gelerek tüm iktisadi sosyal faaliyetlerde önem kazanmıştır. Bilgiye erişimin kolaylaşması maliyetleri düşürmüş, iktisadi yapı hizmet ağırlıklı hale dönüşmüş, toplum bilgi toplumu olarak nitelendirilmiştir. Dünyada çok uluslu şirketlerin birleşme yoluna gitmesi sonucunda hem girdilerde maliyet düşüşleri hem de yükselen kar düzeyleri küreselleşmenin en önemli sonuçlarından biri olarak dikkat çekmektedir. Tüm bu gelişmelerin ışığında 21.yüzyılda küreselleşmenin ekonomik etkilerine yaşanan sorunlar anlamında bakıldığında, hem az gelişmiş hem gelişmiş ülkelerde gelir dağılımında yaşanan eşitsizlikler, merkez ve çevre ülkeler arasındaki gelir farkları, istihdamda yaşanan ucuz emek-işgücü sorunu, az gelişmiş ülkelerin durumu, finansal krizler karşımıza çıkmaktadır. Sosyal etkiler anlamında ise insanların tek bir dünya toplumunda yani küresel toplumda bütünleştirilmesi sonucunda terör, uyuşturucu transferleri, uluslararası suçlar, salgın hastalıklar gibi negatif sosyal sorunların yayılma hızının ve boyutunun arttığı görülmektedir.

Diğer yandan ekonomide küreselleşmenin sonucu olarak piyasaların birbirine bağımlı hale gelmesi sosyal, siyasal ve kültürel planda da dünya toplumlarının birbirlerine yaklaşma imkanlarına sahip olma sonucunu beraberinde getirmektedir.

Sonuç olarak, küreselleşmenin süreç ve yapılarının gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ekonomik sistemlerini aynı ölçüde ve eşit derecede etkilemesi imkansızdır. Küreselleşme süreci ülkelerin ekonomik sistemlerini ve politikalarını hem pozitif hem de negatif yönlü etkilemektedir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında farklı etkiler gösteren bu sürecin negatif etkilerini en aza indirmenin bir yolu, ülkeler arasındaki işbirliği ve anlaşmalar olabilir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde görülen gelir eşitsizlikleri ve ucuz işgücü sorunu ön plana çıkmakta; yaşanan finansal krizlerin tüm dünyayı hızla etkisi altına alması bir başka sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim 2008 yılında ABD'de yaşanan kriz neoliberal politikalara olan inancı sarsmış, kapitalizm eleştirisi gündeme gelmiştir. Yaşanan sorunların ortaya çıkardığı sosyal huzursuzluklar ve küreselleşme sürecine tepkiler özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde zaman zaman artmaktadır. Çünkü artık dünyanın belli bir noktası ya da bölgesinde meydana gelen ekonomik ya da sosyal sorun, dünyanın tümünü aynı anda ve aynı ölçüde ilgilendirmektedir. Özellikle 2008 krizi sonrası küreselleşme ile birlikte finansal krizlerin de küresel çapta oluşmaya başladığının görülmesiyle, yeni dünya düzeninin revize edilmesi düşüncesinin bizzat sistemin kendi kurumları olan IMF ve Dünya Bankası tarafından dile getirilmesi ilginç bir nokta olarak karşımıza çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

Aktel, M.(2001), Küreselleşme Süreci ve Etki Alanları, Süleyman Demirel Üniversitesi, İİBF Yayınları, Cilt:6(2), 193-202.

Anderson, S. ve Cavanagh, J. “En Tepedeki 200: Şirketlerin Küresel İktidarının Yükselişi”, Küresel Başkaldırı (Yirmi Birinci Yüzyıl Tiranlarına Karşı Mücadele), Neva Welton-Linda Wolf (Çev. Aydın Ekim Savran, Aykırı Yayıncılık, İstanbul 2004), s. 152.

Bakan, S. ve Kocağ, E.K. (2012). Küreselleşmenin Azgelişmiş Ülkelere Etkileri, Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi, 4(1), 283-293.

Çalışır, G. (2009), Küreselleşmenin Ortaya Çıkardığı Olayların Türkiye'deki Televizyon Haberlerine Yansımaları, Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Dikkaya, M. ve Özyakışır, D. (2006). Küreselleşme ve Bilgi Toplumu, Eğitimin Küreselleşmesi ve Neoliberal Politikaların Etkileri. Uluslararası İlişkiler Dergisi, 3(9),155-176.

Ekin, N. (1998). Çalışma Yaşamında Dönüşüm, MESS Mercek, Ocak.

ERC, (Eylül 2004). Neoliberal Küreselleşme Kalkınma için Bir Fırsat mı, E n g e l m i ? . 2 9 . 1 1 . 2 0 1 8 t a r i h i n d e <http://www.erc.metu.edu.tr/menu/series04/0409.pdf> adresinden erişildi.

Erdem, Ç. (2009). Küreselleşme ve Ulus Devlet. Demokrasi Platformu Fikir-Kültür-Sanat Araştırması Dergisi, Yıl:4(5).

Eren, M.V. ve Çütçü, İ. (2018). Küreselleşmenin Ekonomik Büyümeye Etkisi: Türkiye Üzerine Ekonometrik bir Analiz. Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları, 6(1), 47-59.

Eroğlu, F. (1999). Küreselleşme Süreci ve Kimlik Krizi, Türk Yurdu Dergisi. 19, 139-141.

Garih, Ü. (2000). Globalleşme Sürecinde Türkiye, İstanbul: Hayat Yayınları

Giddens, A. (1998). Modernliğin Sonuçları, Çev: Ersin Kuşdil, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

IMF, Globalization: A Brief Overview, Vol: 02, 2008, pp. 4

Karagül, M. (2001). Küreselleşme, Küresel Kriz ve Türkiye. Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi, 2(2), 203-217.

Kaya, M., Doğan, B.B., Kaya, S.B., (2017). Küreselleşmenin Oluşumuna Zemin Hazırlayan Faktörler Üzerinde Bir Değerlendirme. Social Sciences Studies Journal, Vol:3, Issue:12, 2041-2060.

Koç, M. (2003). Küreselleşmenin Sosyolojik Boyutları. Küreselleşme ve Psikiyatri, Türk Tabipler Birliği Yayınları, 52-63.

Kurtulmuş, N. (1996). Sanayi Ötesi Dönüşüm, İstanbul: İz Yayıncılık.

Küreselleşme Paradoksu, (2006). 30.11.2018 tarihinde http://www.ekodialog.com/Makaleler/kuresellesme_paradoks_2.html adresinden erişildi.

Nakioğlu, A., Levent, M. (2017). Küreselleşmenin Ekonomik Boyutu ve Yoksulluk: Afrika Örneği. Turkish Studies International Periodical for Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 12(31), 203-216.

Robertson, R. (1998). Küreselleşme: Toplum Kuramı ve Küresel Kültür, Çev: Ümit Hüsrev Yolsal, Bilim ve Sanat Yay., Ankara.

Sarı, G. ve Yeşilyurt, H. (2014). Küreselleşme Sürecinde Yoksulluk: Türkiye'de ve Dünyadaki Perspektifi. International Conference on Eurasian Economies 2014, (1-9).

Stiglitz, J.E.(2002). Küreselleşme Büyük Hayal Kırıklığı, Çev: Deniz Vural-Arzu Taşçıoğlu, Plan B, 4.Baskı, İstanbul.

Stiglitz, J.E.(2004). "Globalization and Growth in Emerging Countries", Journal of Policy Modeling, Vol: 26, pp. 467- 468.

Şaylan, G. (1995). Değişim, Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi, Ankara: İmge Kitabevi.

Tağraf, H. (2002). Küreselleşme Süreci Ve Çokuluslu İşletmelerin Küreselleşme Sürecine Etkisi. Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 3(2), 33-47.

Talas, M. ve Kaya, Y. (2007). Küreselleşmenin Kültürel Sonuçları, TÜBAR XXII-Güz, 149-162.

Türedi, S. (2016). Uluslararası Osmaneli Sosyal Bilimler Kongresi, Osmaneliden 21.yüzyılı Okumak, 12-14 Ekim 2016, 691-702.

UNCTAD. (2016). World Investment Report, Investor Nationality: Policy Challenges, 31.12.2018 tarihinde https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2016_en.pdf adresinden erişildi.

UNCTAD. (2018). Handbook of Statistics 2018 Economic Trends, 31.12.2018 tarihinde https://unctad.org/en/PublicationChapters/tdstat43_FS07_en.pdf adresinden erişildi.

UNDP. (2018). İnsani Gelişme Endeksi ve Endikatörleri: 2018 İstatistik Güncellemeleri. 30.12.2018 tarihinde http://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/library/human_development/_nsani-geli_me-endeksleri-ve-goestergeleri--2018-statistiksel-gue.html adresinden erişildi.

Wolf, C. (2000). Globalization: Meaning and Measurement, Critical Review, Vol.14, No.1, pp.2.

World Bank. (2018). Poverty and Shared Prosperity, 1.1.2019 tarihinde <http://www.worldbank.org/en/publication/poverty-and-shared-prosperity> adresinden erişildi.

Yapraklı, S. ve Bayramoğlu, T. (2016). Küreselleşme Ekonomik ve Sosyal Eğilimler, Bölüm: Küreselleşme, Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk, 49-76.

HOLDİNGLERDE RİSK ODAKLI İÇ DENETİM YAPISI VE BİR ARAŞTIRMA*

Risk Based Internal Audit In Holding Companies

Ampirik Bulgulara Dayanan Bir Araştırma

Başak ATAMAN GÖKÇEN, Ruhi YELKEN*****

Gönderim Tarihi: 27.01.2019

Kabul Tarihi: 19.03.2019

ÖZ: Bu çalışmanın amacı, holding işletmelerde iç denetim sistem ve uygulamalarını araştırmaktır. Holding işletmeleri farklı faaliyetler, sektörler ve düzenlemelerle karmaşık bir yapıya kavuşmuştur. Bu karmaşık yapıdaki kontrollerin mevcudiyetini değerlendirmek ve etkinliğini sağlamak için iç denetim önemli bir araçtır. İç denetim; holdinglerin faaliyetlerini geliştirmekte, iyileştirmekte ve değer katmakta; muhasebe bilgilerinin doğruluk ve güvenilirliğini, faaliyetlerin mevzuata uyumunu, kaynakların etkin, ekonomik ve verimli kullanılmasını sağlamaktadır. Risk odaklı iç denetim yaklaşımı; işletmenin riskleri ve bu risklerin yönetimi ve denetimi üzerine odaklanan bir süreçtir. Bu kapsamda; kurumsal risk yönetimine dayanarak risk yönetiminin etkin bir şekilde uygulanıp uygulanmadığını tespit etmeye çalışmaktadır. Bu çalışmada; holding işletmelerde risk odaklı iç denetim sistemi açıklanmaya çalışılmış ve yapılan çalışmanın etkinliğini değerlendirmek için holdinglerin iç denetim yapısı ve uygulamalarının anket yoluyla analizi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İç Denetim, İç Kontrol, Risk Odaklı İç Denetim, Holdinglerde Risk Odaklı İç Denetim

JEL Sınıflandırması: M40, M41.

ABSTRACT: The purpose of this study is to investigate the internal audit system and practices of holding companies. Holding companies have a

* Bu çalışma, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Muhasebe ve Finansman Yüksek Lisans Programı'nda hazırlanan "Holdinglerde Risk Odaklı İç Denetim ve Bir Uygulama" adlı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

** Prof. Dr., Marmara Üniversitesi/İşletme Bölümü/Muhasebe ve Finansman Bilim Dalı,
bataman@marmara.edu.tr,

ORCID: 0000-0003-2065-6800

*** Marmara Üniversitesi/İşletme Bölümü/Muhasebe ve Finansman Bilim Dalı, ryelken@hayat.com.tr,
ORCID: 0000-0001-8399-6218

complicated structure with different operations, sectors and regulations. Internal audit is an essential tool to evaluate existence and ensure effectiveness of the controls in the complicated structure. Internal audit is an essential activity to develop and improve corporate activities and adds value to the holdings. Furthermore, internal audit ensures accurate and reliable accounting information, compliance with legislation and effective, economic and efficient usage of the resources. The risk-based internal auditing approach is a process which focuses on the risks of the enterprises as well as managing and the auditing of these risks. For these purpose, the system is mainly based on corporate risk management and tries to determine whether the risk management is applied efficiently or not. In this study, the risk-based internal auditing system has been described and to evaluate the efficiency of the studies, risk-based internal auditing structure and application analysis has been carried out in holding companies with a survey.

Key Words: Internal Audit, Internal Control, Risk Based Internal Audit, Internal Audit in Holding Companies

JEL Classification: M40, M41.

GİRİŞ

Küreselleşme ile başlayan ekonomideki hızlı değişim, teknolojik gelişmeler, ekonomik ve operasyonel bütünlük ihtiyacı, risklerin paylaşımı, finansman imkanı, uluslararası yayılma, artan rekabet koşullarıyla mücadele, vergi kolaylıkları gibi bir takım nedenler işletmelerin holdingleşmesini kaçınılmaz hale getirmiştir. Sürekli artan rekabet ortamı işletmelerin yurt içinde ve dışında faaliyetlerini çeşitlendirmeye yöneltmiştir. Bu durum, holding işletmelerinin faaliyet ve operasyonlarının karmaşıklaşması sonucunu doğurmuştur.

İşletmelerin karmaşıklaşan operasyonları; varlıklarını koruma, olası hata ve hileleri önleyerek finansal bilgilerin doğruluğunu sağlamak amacıyla iç denetim sisteminin kurulması gereksinimini artırmıştır. İç denetim sistemleri; işletmenin varlıklarını korumak, işletmede meydana gelebilecek her türlü kayıpları önlemek, verilerin doğruluk ve güvenilirliğini sağlamak, faaliyetlerin etkinlik ve kalitesini artırmak, yönetim uygulamaları ve mevzuata uyumu gerçekleştirmek üzere oluşturulan yapılardır. Bu kapsamda; holdinglerin iç denetim ekipleri, yönetimin genel kurallarına uyulup uyulmadığını inceleyerek, sistemi değerlendirmekte ve mevcut riskleri ortadan kaldıracak öneriler geliştirmektedirler.

Holdinglerin; artan risklerini etkin şekilde yönetme istekleri, iç denetimden katma değer beklentisini artırmıştır. Bu doğrultuda iç denetim fonksiyonu; geçmiş ve rutin kontrollere dayalı geleneksel denetim yöntemlerinden

ayrılarak; bilgi teknolojileri ve yaratıcılık temeli gelecekteki potansiyel risklere odaklanan risk odaklı denetim yaklaşımına odaklanmaktadır. Böylece, denetimin etkinliğinin artırılması, zaman ve maliyet tasarrufları sağlanmaktadır.

Risk odaklı iç denetim, kurumsal yönetim anlayışının hayata geçirilmesinde önemli ve pozitif rol oynamakta; süreçlerin iyileştirilmesi, verimlilik ve performansın artırılması, katma değer yaratılması ve insan kaynağının gelişimini sağlamaktadır.

HOLDİNG

Holding kelimesinin birçok kaynağa göre İngilizce “to hold” kökünden türediği ileri sürülmektedir. “Elde tutmak, sahip olmak” anlamındadır. Bu kapsamda; holding şirket kavramı, yönetime hakim olma temeline dayanmaktadır (İpekçi, 2000: 2).

Holding şirketler için, çeşitli kaynaklarda farklı tanımlamalara yer verilmiş olmakla birlikte; genel anlamıyla ticari hayatta bir takım avantajlar elde etmek amacıyla bir araya gelmiş şirketler topluluğu olarak tanımlanabilir (Büyükkışık, 2000). Holding şirket denetim odaklı yaklaşıma göre; bir grubun yeterli hisse senedini elinde bulundurarak grubun diğer şirketlerini denetleyen şirket olarak da tanımlanabilir (Şimşek, 2003: 81).

Türkiye’de holdingleşme oluşumunun temeli, 1950’lerde meydana gelen iktidar değişikliğinin ülkemize getirdiği imkanlardır. 1950’li yıllarda gelişme gösteren özel teşebbüs anlayışı 1960’lı yıllarla birlikte büyüme eğilimine girmiş ve holdingleşme hareketlerinin başlanmasına vesile olmuştur (Soydan ve İldır, 2002: 253).

RİSK YÖNETİMİ VE RİSK ODAKLI İÇ DENETİM

Risk Yönetimi ve Amacı

Risk yönetimi; kurumsal faaliyetlerin yerine getirilmesinde işletmenin amaçlarına ulaşmasını engelleyen potansiyel risklerin tanımlanmasını, risk seviyesinin değerlendirilmesini ve riskin ortaya çıkması durumunda verilecek yanıtın/tepkinin belirlenmesini içeren bir sistemdir (Bauer vd., 2008: 236). Risk yönetimi sadece belirlenen bir çevrede potansiyel risklere göre iş süreçlerini risk odaklı yapılandırmak ve yönlendirmek değil, aynı zamanda risklerin amaçlara uygun şekilde yönetilmesidir.

Risk yönetiminin ilk amacı, sürprizlerden kaçınmaktır. İyi bir risk sınıflandırması yönetimin dikkatini ve denetim planlarını klasik anlamdaki denetim anlayışı ile ortaya çıkarılamayacak en önemli risklerin üzerine odaklanmasını sağlayabilir (Roth ve Espersen, 2002: 18).

İşletmeler, kabul edebilecekleri risk seviyesine göre uygulayacakları risk yönetim tekniklerini politika ve prosedürleri ışığında belirlerler. Belirlenen bu risk yönetim politikası ile istenmeyen riskler elimine edilir. Risk yönetim politikaları işletme stratejilerini, bu politikaları uygulayacak personelin niteliklerini, yönetim için belirlenen risk tolerans ilkelerini, risk yönetim grubunun görev ve sorumluluklarının kapsamını, risk limitlerinin saptanmasını ve limit aşımalarında izlenecek yolları, oluşturulacak ihbar, bildirim usullerini ve işleyiş şekillerini ve risk ölçüm usullerini içerir (Kurnaz ve Çetinoğlu, 2010: 88).

İşletmelerin karşılaştıkları riskleri; sistematik risk, sistematik olmayan risk ve sistemik risk olarak üç kategoride toplamak mümkündür (Akgüç, 1998: 867).

Sistematik riskler; tüm piyasaları ve işletmeleri etkileyen ekonomik, politik ve sosyal riskleri kapsamaktadır. Sistematik riskler, genelde krizlerin ardından oluşan olası zararları kapsar. Bu riskleri ölçmek ve yönetmek güçtür. Bu risklerin yönetiminde, yüksek oranda likidite elde bulundurulmalıdır (Kishalı ve Pehlivanlı, 2006: 77). Sistematik olmayan risk; işletmenin faaliyette bulunduğu sektöre ait özelliklerden kaynaklı risklerdir. Sistemik risk ise; mali piyasalarda oluşarak tüm mali sistemi etkileyebilecek nitelikteki ödeme sistemleri ve sermaye hareketlerini tehlikeye sokacak finansal riskleri ifade etmektedir (Alp, 2002: 184).

Risk yönetiminin ana amacı işletmenin varlığını sürdürebilmek ve başarısını korumaktır. Diğer tüm amaçlar ana amaca paralel olarak gelişirler. Risk yönetiminin diğer temel amaçları şu şekilde sıralanabilir (Spira ve Page, 2004: 640).

- İşletmenin yaşamının sürekliliğinin sağlanması,
- Yöneticilere düşünme ortamı sağlanması,
- Düşük harcamalara karşı yüksek kazanç hedefi,
- Gelir istikrarı sağlanması,
- Faaliyetlerin kesilmesinin önlenmesi,
- Sürekli büyüme fırsatlarının yakalanması,
- Sosyal sorumluluk ödevinin yerine getirilmesi ve itibar kaybının önlenmesi.

Risk yönetimi yapılırken fayda-maliyet analizi yapılmalı ve risk maliyetlerinin kabul edilebilir sınırlarda olması amaçlanmalıdır (Klaus, 2003: 49).

Risk yönetimi bir yönetim yaklaşımı olup diğer yaklaşımlarla bir bütünlük içinde uygulanması gerekir. Tek başına ve bağımsız uygulanması mümkün

değildir. Doğru bir biçimde yönetilen risk yönetimi, problemlerin doğmadan önlenmesini sağlayarak işletmenin etkinlik göstergelerini olumlu etkileyecektir. Risk yönetiminde doğru bir stratejinin geliştirilmesi ve iş birliğinin sağlanması için üst yönetimin katılımcı yönetiminin benimsemesi önemlidir. Üst yönetim risk stratejisini belirleyerek, tüm faaliyetlerin bu stratejiye uygun olarak gerçekleştirmelidir. Risk stratejisi, işletme stratejileri ile uyumlu ve tutarlı olmalı, en üst düzeyden en alt düzey faaliyet nedenlerine kadar entegre edilmelidir (Balıkçı, 2009: 269).

HOLDİNGLERDE RİSK ODAKLI İÇ DENETİM

Holdinglerde İç Denetim Birimlerinin Organizasyon Yapısı

İşletmelerin holding kimliği kazanması ile karmaşıklaşan işler artık işletme sahibinin kontrolü dışına çıkarak holdinglerde iç kontrol ve iç denetim önem kazanmaktadır. Bu sebeple, holdinglerin genel kuralları çerçevesinde işletmenin kendi kurallarına uyumu incelenerek, mevcut sistem değerlendirilmekte ve önerilerle süreçler geliştirilmektedir (Söyler ve Çolak, 2012: 145).

Holdinglerin iç denetim fonksiyonu, doğrudan yönetim kurulunun bir parçası olarak denetim kuruluna bağlı olarak yerine getirilir. Organizasyon yapısında iç denetimin yeri yukarıdan aşağıya şu şekildedir (Özoğlu, Mercan ve Çakıroğlu, 2010: 335):

- Yönetim Kurulu,
- Denetim Komitesi,
- Denetim Direktörü,
- Denetim Müdürü,
- Denetim Sorumlusu,
- Kıdemli Denetçiler ve Denetçiler

Holdinglerde iç denetim birimi üç aşamalı bir çalışma sonucunda oluşturulur. Birincisi, mevzuat çerçevesinde yönetim kurulu ve üst yönetimin kurumsal yönetim, risk yönetimi ve iç kontrol sistemine ilişkin değerlendirmeleri, denetim politikası ile kurumsal risk ve kontrol politikasının oluşturulması ve bunlara paralel ve uyumlu iç denetim politikasının belirlenmesi, denetim komitesinin kurulması, iç denetimin süreçler içerisindeki rolünün belirlenmesi, denetim komitesi ve iç denetim yönetmeliğinin hazırlanması, yıllık iç denetim planının hazırlanması da dahil olarak denetim metodolojisinin belirlenmesi ve bunların sonucunda iç denetim biriminin faaliyetlerine ilişkin rehberlerin açıklanmasıdır. İkinci aşama, iç denetim birim başkanı ve yöneticilerinin

seçilerek atanması, iç denetçi kadrolarının oluşturulması ve insan kaynakları uygulamaları kapsamında denetim ekibinin eğitim, performans, değerlendirme, özlük hakları, tayin ve terfi usullerinin belirlenmesidir. Üçüncü aşama ise, iç denetim biriminin faaliyet göstereceği fiziki koşulların sağlanmasıdır (Özbek, 2012: 626).

Bu yapıya sahip olan holdinglerde iç denetim süreci; şirketlerin faaliyetlerinin operasyonel incelenmesi, mali işler, satın alma, pazarlama ve satış, insan kaynakları, kalite faaliyetlerinin kontrolü ve yönetim kurulunun ihtiyaç duyduğu özel inceleme ve soruşturma hizmetlerinin yerine getirilmesini kapsar (Arens, Elder ve Beasley, 2008: 289).

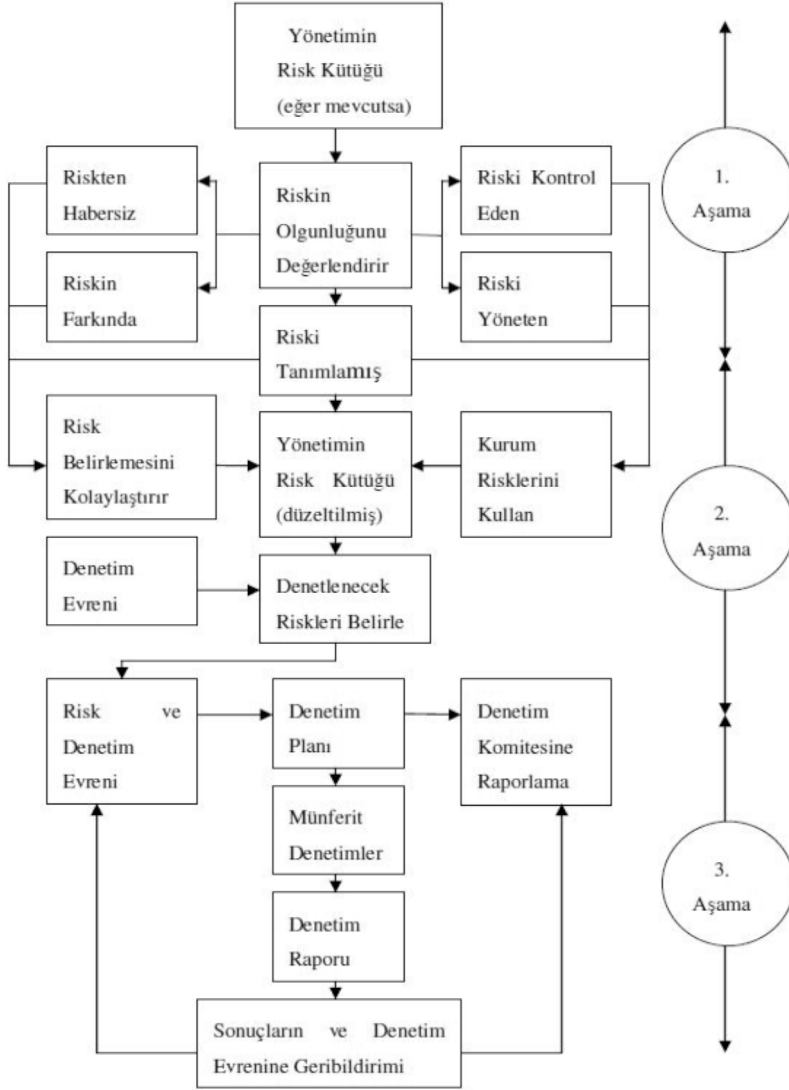
Holdinglerde Risk Odaklı İç Denetimin Uygulama Süreci

Risk odaklı iç denetim sürecinin uygulama ve sürdürülebilirliğinin üç aşaması bulunmaktadır (Griffiths, 2017):

- İşletmenin risk olgunluğunun değerlendirilmesi,
- Risklerin yönetimi için risk evreninin ve yıllık risk odaklı denetim planının hazırlanması,
- Bireysel risk odaklı denetimler planlanması ve denetim sonuçlarının raporlanması.

Kapsamlı risk odaklı iç denetim sürecinin ana görevleri aşağıdaki şekilde gösterilmektedir (Griffiths, 2017):

Şekil 1. Risk Odaklı İç Denetim Süreci

Kaynak: <http://www.internalaudit.biz>

Risk odaklı iç denetim süreci yukarıdaki şekilde kapsamlı şekilde aşamalar halinde gösterilmiştir. Bunlar dikkate alındığında risk odaklı iç denetimi yönetmek için özetle şu süreçler izlenebilir:

- İşletmenin faaliyette bulunduğu alanda bilgi edinme ve risk olgunluğunun değerlendirilmesi,
- Ayrıntılı bir risk değerlendirilmesinin yapılması ve risklerin kaydedilmesi,
- Risk odaklı iç denetim planının hazırlanması,
- Risk odaklı iç denetimin yürütülmesi,
- Risk odaklı iç denetim sonuçlarının raporlanması.

HOLDİNGLERDE İÇ DENETİM YAPISINA İLİŞKİN BİR ARAŞTIRMA

Bu araştırmanın amacı, Türkiye'de faaliyet gösteren holdinglerin merkez ve iştiraklerindeki iç denetim sistemini ne şekilde yapılandığını ve çalışma sistemleri arasındaki benzerlik ve farklılıkları ile iç denetim faaliyetinin öneminin artması için katılımcıların görüşlerini ortaya koyarak kaynak niteliğinde istatistiksel bir bilgiye ulaşmaktır.

Araştırmanın Kapsamı, Veri ve Analiz Metodu

15.01.2019 tarihinde İstanbul Ticaret Odası'na farklı meslek gruplarına ait toplam 555 adet holding kayıtlıdır. Araştırmanın ana kütlesini, İstanbul'da yerleşik holding işletmeleri oluşturmaktadır. Ana kütlenin İstanbul'da yerleşik holdinglerden oluşturulmasının nedeni; anket katılımcıları ile yüz yüze görüşerek anketin uygulanmasının soruların yanlış anlaşılmasını engelleyerek daha gerçekçi sonuçlar elde etmektir. Bu kapsamda; anket, 50 holding şirketine gönderilerek anket konuları üzerinde görüşme talep edilmiş; ancak 20 holding görüşme ve anket talebine olumlu yanıt vermiştir.

20 holdingin çeşitli seviyeden yönetici ve denetim ekip üyeleri ile görüşme gerçekleştirilerek ankete cevap alınmıştır. Anket ile toplanan verinin excelex girişi sağlanmış ve verilerin analizi SPSS programı aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Verilerin değerlendirilme aşamasında, tanımlayıcı (ortalama ve standart sapma) istatistiksel metodların yanı sıra niteliksel verilen karşılaştırılmasında Pearson Ki-Kare testi ve Fisher's Exact test kullanılmıştır.

Ankette, iç denetim faaliyetinin öneminin artması için katılımcıların görüşlerini ortaya koyduğu bölümde güvenilirlik ve geçerlilik analizi Cronbach's Alpha katsayısı üzerinden yapılarak ankette yer alan k sorunun türdeş bir yapıyı açıklamak üzere bir bütün oluşturup oluşturmadıklarını sorgulamaya yardımcı olmaktadır.

İlgili bölümde 7 adet soru üzerinden yapılan analizde, Cronbach's Alpha değeri 0.665 olarak ölçülmüştür. Bu sonuç anketin ilgili bölümünde kullanılan ölçeğin orta güvenilirlikte olduğunu göstermektedir.

Anket Soruları ve Cevapların Değerlendirmesi

Anket katılımcıları; mevcut uygulamalarını daha etkin şekilde ortaya koyabilmek adına bazı sorulara birden fazla seçenek işaretlemiştir.

Holdinglerin İç Denetim Organizasyonu

Anket Katılımcısının Özellikleri:

Çalışmaya katılanların 4'ü (%20) 20-29 yaş aralığında, 12'si (%60) 30-39 yaş aralığında, 3'ü (%15) 40-49 yaş aralığında, 1'i (%5) 50-59 yaş aralığındadır.

Katılımcıların 12'si (%60) üniversite mezunu, 8'i (%40) lisansüstü eğitim mezunudur.

Çalışmaya 3 (%15) direktör, 7 (%35) grup müdürü/müdür, 2 (%10) müdür yardımcısı/yönetici/şef ve 8 (%40) kıdemli uzman/ uzman katılmıştır.

Katılımcıların 5'i (%25) 1-5 yıl arası, 7'si (%35) 6-10 yıl arası, 5'i (%25) 11-15 yıl arası, 2'si (%10) 16-20 yıl arası, 1'i (%5) 20 yıldan uzun süredir denetim mesleğini icra etmektedir.

Çalışanların 9'u (%45) SMMM, 7'si (%35) CIA, 2'si (%10) CPA, 3'ü (%15) CFE, 2'si (%10) CFSA, 1'i (%5) CICA, 3'ü (%15) CRMA sertifikasına sahiptir.

Sonuç olarak; her pozisyondan ve kıdemden çalışanın ankete katılmış olduğu görülmekle birlikte, ankete katılan 15 çalışanın (%75) denetim mesleğinde 6 yıl ve üzeri deneyim ile yeterli tecrübeye sahip olduğu görülmektedir.

Holdinglerin Yapısal Özellikleri

Holdinglerin 2'sinin (%10) faaliyet konusu ticaret, 4'ünün (%20) üretim, 3'ünün (%15) hizmet olmakla beraber 13'ünün (%35) faaliyet konusu ticaret-üretim ve hizmettir.

Holdinglerin faaliyet alanları incelendiğinde; en fazla enerji (%60), ardından inşaat (%50) olduğu görülmektedir.

Holdinglerin çalışan sayısı incelendiğinde; 2'sinin (%10) 100'den az, 2'sinin (%10) 100-500 arası, 1'inin (%5) 501-1000 arası, 2'sinin (%10) 1001-2000 arası, 13'ünün (%65) 2000 üzerinde çalışanı olduğu görülmektedir.

Holdinglerin 9'u (%45) BIST 100'de faaliyet göstermemekte iken, 11'i (%55) faaliyet göstermektedir. BIST 100'de faaliyet gösteren 11 holdingin 2'si (%18) 0-2 yıl ve 9'u (%82) 9 yıl ve daha uzun süredir borsada faaliyet göstermektedir.

İç Denetimde İstihdam Edilen Personel Sayısı ve Sahip Olunan Sertifikalar:

Holdinglerin 4'ünün (%20) iç denetimde 0-3 arası personel, 4'ünün (%20) 4-6

arası personel, 2'sinin (%10) 7-9 arası personel, 10'unun (%50) ise 10 ve üzerinde personel istihdam ettiği görülmüştür.

İç denetim departmanı personelinin 13'ünün (%80) SMMM, 12'sinin (%60) CIA, 4'ünün (%20) CPA, 4'ünün (%20) CFE, 3'ünün (%15) CFSA sertifikası bulunmakta olup, 8'inin (%40) çeşitli Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) sertifikalarına sahip olduğu görülmüştür.

İç Denetim Birimine Personel Alımı:

İç denetim birimine personel alımını esnasında; holdinglerin 2'si (%10) mesleki yeterlilik sınavı, 14'ü (%70) yabancı dil bilgisi yeterlilik sınavı, 16'sı (%80) kişilik envanteri, 19'u (%95) mülakat, 2'si (%10) grup mülakatı, 1'i (%5) tüm yöntemleri de kullanmaktadır.

Holdinglerin 19'u (%95) iç denetim birimi personel istihdamını; bağımsız denetim/ vergi danışmanlık, 11'i (%55) banka ve kamu teftiş kurulları, 16'sı (%80) diğer şirketlerin iç denetim birimleri, 9'u (%45) iç kaynaktan yetiştirme, 2'si (%10) bunlar dışında alternatif kaynaklar kullanarak sağlamaktadır.

İç Denetim Birimi Yapılanması ve Bağlı Olduğu Yönetim Organı:

“Holdinginiz ve şirketlerinde iç denetim birimi yapılanması aşağıdakilerden hangisine yakındır?” sorusuna katılımcıların 12'si (%60) holding denetim ekibi tarafından şirketlerin merkezi denetimi cevabını, 8'i (%40) şirketler bünyesinde denetim personeli istihdamı ve holding denetim ekibi ile koordinasyonu cevabını vermiştir.

Holdinglerin 13'ünde (%65) iç denetim birimi yönetim kurulu/icra kuruluna, 1'inde (%5) genel müdüre, 6'sında (%30) denetim komitesine bağlıdır.

İç Denetim Raporları Sunulduğu Birim ve Toplantı Sıklığı:

Gözden geçirmeden toplantısı, denetim raporlarındaki bulgu ve aksiyonların üst yönetim tarafından birimlerce ne ölçüde hayata geçirildiğinin ve birimlerin performansının takip edildiği toplantılardır. Denetim raporlarının sunumu ise; raporların denetlenen birimlerin de katılımıyla üst yönetime aktarılması ile riskler ve önerilerin tartışılmasıdır.

Holdinglerin 4'ünde (%20) gözden geçirme toplantıları ayda 1 kez, 9'unda (%45) 3 ayda 1 kez, 2'sinde (%10) 6 ayda 1 kez, 2'sinde (%10) yılda bir kez yılda 1 kez yapılmakta olup, 3'ünde (%15) her denetim çalışması sonunda yapıldığı görülmektedir.

Holdinglerin 12'sinde (%60) iç denetim raporları CEO'ya, 11'inde (%55) yönetim kurulu/ icra kuruluna, 9'unda (%45) denetim komitesine, 4'ünde (%20) CFO'ya, 19'unda (%95) diğer birimlere sunulmaktadır.

Denetim raporları holdinglerin 7'sinde (%35) aylık, 11'inde (%55) 3 aylık, 2'sinde (%10) yıllık olarak üst yönetime sunulmaktadır.

Holdinglerde İç Denetim Biriminin Çalışma Şekli

Yıllık Denetim Planı Temelleri:

Katılımcı 20 holdingin 18'inde (%90) denetim planı risk odaklı, 6'sında (%30) üst yönetim talepleri doğrultusunda, 12'sinde (%60) suistimal odaklı, 6'sında (%30) finansal, 3'ü (%15) görev bazlı olarak oluşturulmaktadır.

İç Denetim İşlevleri ve Önem Düzeyi:

Holdinglerde iç denetim işlevlerinin önem dereceleri incelendiğinde; en önemli bulunan işlevin bilgi teknolojileri denetimleri olduğu görülmüştür. Güncel teknolojik yaklaşımlar sürekli denetim gibi teknoloji temelli, sistemsel ve uzaktan kontrolleri ön plana çıkartmaktadır. Holdingler de farklı alanlardaki faaliyetlerini bilgi teknolojileri yatırımları ile kontrol altında tutmaya çalışmaktadır.

İç Denetim Biriminin Değerlendirdiği Faaliyetler:

“Holding iç denetim biriminiz aşağıdakilerden hangisi / hangilerini değerlendirmektedir?” sorusuna katılımcıların 18'i (%90) kontrol ortamının ve yönetimin risk bilincinin oluşturulması, 11'i (%55) stratejik analiz, 17'si (%85) kontrol ve risk kültürünün oluşturulması, 16'sı (%80) veri bazlı denetim ile problemlerin önlenmesi, 10'u (%50) büyük verilerin analiz edilmesinin sağlanması, 9'u (%45) performans yönetiminin geliştirilmesi, 6'sı (%30) iş performansı ile risk yönetimi arasındaki ilişki kurulması, 5'i (%25) denetim performansının ölçülmesi, 12'si (%60) iş birimleri ile birlikteliklerin artırılması cevabını vermiştir.

İç Denetim Uygulama Süreçleri:

Holdinglerde iç denetim uygulama adımlarının birçoğunun uygulanmakta olduğu görülmüştür. Ankete kapsamında incelenen holdinglerde farklılaşan bir uygulama; bulgu ve öneriler için taslak rapor üzerinden denetlenen birim yöneticilerin yazılı görüşlerinin alınmamasıdır. Bunun nedeninin ise; kapanış toplantısı ile denetlenen birim ile mutabakat sağlanması ve yazılı bir görüşe ihtiyaç bulunmadığı şeklinde belirtilmiştir. Ancak, yazılı görüşlerin, yaşanacak olası görüş farklılıklarına karşı savunma aracı olacağı da unutulmamalıdır.

Ankete katılan holdinglerin 19'u (%95) denetim kapsamının oluşturulması ve denetlenecek birim ile paylaşılması, 17'si (%85) şirket/ birim yöneticileri ile açılış toplantısı gerçekleştirilmesi, 18'i (%90) şirket/ birim yöneticileri ile

kapanış toplantısı gerçekleştirilmesi, 16'sı (%80) nihai raporun birimlerle paylaşılması, 6'sı (%30) sadece yüksek riskli bulguların yönetimle paylaşılması / sunulması ve 3'ü (%15) her denetim sonunda nihai raporun üst yönetime sunulması adımlarını hayata geçirmektedir.

Denetim Öncesi Bildirim Süresi:

Katılımcı holdinglerin 8'in (%40) 1 hafta, 6'sında (%30) 2 hafta, 2'sinde (%10) 1 ay, 2'si (%10) bildirimsiz ve 2'si (%10) farklı bir süre önce denetlenen birime denetim rutin bildirimleri yapılmaktadır. Rutin denetimler dışındaki özel inceleme ve soruşturmalarda ise; bildirimde bulunmaksızın konular denetim ekiplerince incelenmektedir.

Denetim Uygulamalarında İstatistiki Yöntemler ve Örneklem Metodolojisi:

Katılımcı holdinglerden 10'unda (%50) denetim ekipleri tarafından denetimler istatistiki örneklem yöntemleri kullanılarak bir örneklem metodolojisi ile gerçekleştirmektedir. Diğer 7 holding (%35) ise istatistiki örneklemekten kısmen yararlanırken; 3 holding (%15) istatistiki örneklem uygulamamakta ve örneklem metodolojisi kullanmamaktadır. Dolayısıyla, iradi örneklem kullanım oranı %50'dir. İstatistiki örneklem; iradi örneklemenin sakıncalarını ortadan kaldırarak daha sistematik, bilimsel ve objektif örneklem yapılmasını sağlamaktadır.

Risk Yönetim Uygulaması:

Katılımcı holdinglerin tümünde risk yönetim uygulaması /birimi bulunmaktadır. Holdinglerin 6'sında (%30) risk yönetim uygulaması iç denetim birimi altında, 4'ünde (%20) stratejik yönetim birimi altında, 11'inde (%55) risk yönetimi birimi altında yer almakta olup, 1'inde (%5) danışman / şirket dışından ve 1'inde (%5) diğer birimlerden sağlanmaktadır.

Risk Yönetimi ve İç Denetim İlişkisi:

Katılımcı holdinglerin 7'sinde (%35) iç denetim birimi, risk yönetim çalışmalarını kendisi yapmaktadır, 9'unda (%45) iç denetim birimi, risk yönetimi birimi tarafından kendisiyle paylaşılan risklere ilişkin aksiyonların uygulanmasını ve kontrolünü gerçekleştirmektedir, 1'inde (%5) iç denetim birimi, danışmanlar desteğiyle risk yönetimi çalışmalarını yürütmektedir. 5'i (%25) farklı yöntemler uygulamaktadır.

Uzmanlık Ayrımı:

Uzmanlık ayrımı, denetim faaliyetinin denetim ekibinin niteliklerine göre bölümlendirilmesi olarak değerlendirilmektedir Katılımcı holdinglerin yalnızca 7'sinde iç denetim birimi içinde uzmanlık ayrımı söz konusudur.

Ancak bu oran (%35) oldukça düşüktür. Holdinglerde yaygın uygulama uzmanlık ayrımı olmaksızın insan kaynağının tüm süreçlerde ve olaylarda denetim yapabilmeleridir. Uzmanlık ayrımı bulunan holding denetim ekipleri ise genel olarak denetim türü bazında ayrılmaktadır.

Bilgi Teknolojileri Denetim Yöntemleri:

Katılımcı holdinglerin 8'inde (%40) iç denetim biriminde bilgi teknolojilerine hakim yetişmiş personel istidam edilmektedir. Bilgi teknolojileri denetimleri; 5 (%25) holdingte bilgi teknolojileri ekibi ile iş birliği içinde iç denetim ekibince yapılmaktadır. 3 (%15) holdingte, bilgi teknolojileri riskleri için iç denetimden ayrı bir denetim ekibi bulunmakta ve 3 (%15) holdingte ise bilgi teknolojileri denetimleri tamamen dış kaynaktan sağlanmaktadır.

Suistimal Vakaları Ortaya Çıkma, Bildirim ve İncelemesi:

Suistimal vakalarının holdinglerde ortaya çıkma ve bildirimi incelendiğinde; katılımcı holdinglerin %65'inde (n=13) ile bir ihbar hattı bulunmakta iken %15'inde (n=3) ihbar hattı bulunmamakta suistimal vakalarının telefon, yazışma ve şikayetler yoluyla ortaya çıkmaktadır. İşletmelerde suistimalin engellenmesinde iç kontrol mekanizmalarının iyi bir şekilde tasarlanması can alıcı nokta olduğu gibi suistimalin ortaya çıkartılmasında da ihbar hattı aynı öneme sahiptir. Association of Certified Fraud Examiners (ACFE) tarafından yayınlanan Reports to Nations 2018 Global Study on Occupational Fraud and Abuse çalışmasında 125 ülkeden 23 farklı sektörden 2.690 suistimal eyleminin bulguları yer almaktadır. Çalışma kapsamında incelenen suistimal eylemlerinin %40'ı ihbar hattı üzerinden ortaya çıkmıştır. İlgili çalışmada yine, suistimale maruz kalan kuruluşların %46'sı ihbar hattı kullanmaktadır. Bu durum, ihbar hattı kurmanın tek başına yeterli olmadığını ortaya koymaktadır. Çalışma ortaya çıkan diğer önemli bir sonuç ise; ihbar hattı bulunan kuruluşlarda suistimal eylemlerinin neden olduğu finansal zararın ihbar hattı bulunmayan kuruluşlarda gerçekleşenin yarısı kadar olduğudur (Association of Certified Fraud Examiners (ACFE), 2018).

Suistimal vakalarının bildirimi sonrasında incelenmesi konusu incelendiğinde; katılımcı holdinglerin 4'ünde (%20) bu vakalar uzman/sertifikalı denetçiler (CFE) tarafından gerçekleştirilmekte iken 12'sinde %60 suistimal vakaları uzmanlaşma olmaksızın denetim ekibindeki denetçilerin bilgi birikimleri ışığında incelenmektedir.

Son olarak, holdinglerde suistimal vakalarının önlenmesinde iç denetim birimi rutin denetim çalışmalarıyla etkili olduğu görüşü ön plana çıkmıştır.

Denetim Bulgu ve Aksiyonlarının Takip Performansı, Üst Yönetime Sunumu ve Üst Yönetimce Takibi:

Denetimler ve özel amaçlı incelemeler sonucunda ortaya çıkan bulgu ve aksiyonların takip performansı katılımcı holdinglerin 18'inde (%90) üst yönetime sunulmakta ve üst yönetim tarafından takipçi olunmaktadır. Üst yönetim tarafından takipçi olunması; iç denetimin saygınlığını artırmakla birlikte, sistem ve süreçlerdeki risklerin azaltılması adına üst yönetim iç kontrol sisteminin etkinliği desteklemektedir.

Aksiyon Takip Denetimleri:

Holdinglerde gerçekleştirilen denetimler sonucu tespit edilen bulgulara ait öneriler birimlere aksiyon planı olarak atanmaktadır. Dolayısıyla; ilgili aksiyonların alınıp alınmadığının denetim ekiplerince takibi önem arz etmektedir. Aksiyonların alınmasını sağlayan denetim fonksiyonu risklerin bertaraf edilmesine yardımcı olmaktadır.

Katılımcı holdinglerin; 11'i (%55) bu aksiyonları denetimlerden bağımsız aksiyon takip denetimleri yaparak takip ederken, 10 holding (%50) ise aksiyonları izleyen denetimler esnasında takip etmektedir. Birbirine yaklaşık bir dağılım söz konusu olmakla birlikte; iki yaklaşımın birlikte kullanımı da söz konusudur.

Katılımcı holdinglerin 5'i (%25) ise; aksiyonların takibini zaman planına (termin) bağlı olarak gerçekleştirmektedir. Buradaki amaç; birimlere atanan aksiyon planlarının bir sonraki denetim periyodu beklenmeden takip edilmesidir. Sistemsel olarak aksiyonların takip edilmesi yaklaşımı da; zaman planına bağlanan aksiyonların yine denetim periyodu beklenmeksizin sistem üzerinden uzaktan takibidir. Bu yaklaşımı uygulayan holding sayısı 7 (%35)'dir.

Güncel Yaklaşımlara Uyum

Güncel yaklaşımlar başlığı altında; iç müşteri anketi, denetim maliyet azaltma yöntemleri ve kalite güvence değerlendirmesi gibi uygulamalar incelenmiştir.

Güncel Yaklaşımlara Uyuma İlişkin Sorulara Verilen Cevaplar:

Katılımcı holdinglerin yalnızca 9'unda (%45) iç müşteri memnuniyet anketi uygulaması gerçekleştirilmektedir. Memnuniyet anketi; holdinglerin 1'inde (%14) iki yılda bir kez, 2'sinde (%29) dört yılda bir kez ve 4'ünde (%57) her denetim sonunda uygulanmaktadır. İki holdingte, memnuniyet anketi için kesin bir periyod belirlenmemiştir.

Katılımcı holdinglerin, 8'i (%40) iç denetim faaliyetlerinin maliyetini azaltmak

için sürekli denetim (continious auditing) yaklaşımına başvurmaktadır. Bu yöntem ile, belirlenen senaryolar / olaylar üzerinden faaliyetler sistemsel ve uzaktan kontrol edilerek bir takım operasyonel maliyetler ile zaman kayıplarının önüne geçilmektedir. Katılımcı holdinglerin 13'ü (%65) denetim öncesinde birimlerden bir takım çalışmalar talep ederek incelemelerde bulunduklarını belirtmektedirler. Böylece, saha çalışma sürelerinin azaltılması hedeflenmektedir.

Bağımsız ve uzman bir kuruluş tarafından iç denetim faaliyetlerinin etkinliğinin ve verimliliğinin değerlendirildiği Kalite Güvence Değerlendirmesinin / Quality Assessment Review (QAR) katılımcı holdinglerin 12'sinde (%60) uygulanmaktadır. Bu çalışmaların ağırlıklı uygulama periyodunun ise (%75) 5 yıl olduğu görülmüştür.

Holdinglerde İç Denetimin Öneminin Değerlendirilmesi:

Bu bölüm; cevaplayıcının iç denetim faaliyetinin artması amacıyla iç denetimle ilgili görüşlerini ve iç denetime olan bakış açısını belirttiği 7 soru için alınan cevapların değerlendirildiği bölümdür. Bu bölümdeki sorular için “Likert Ölçeği” kullanılmıştır.

Ankette, iç denetim faaliyetinin öneminin artması için katılımcıların görüşlerini ortaya koyduğu bölümde güvenilirlik ve geçerlilik analizi Cronbach's Alpha katsayısı üzerinden yapılarak ankette yer alan k sorunun türdeş bir yapıyı açıklamak üzere bir bütün oluşturup oluşturmadıklarını sorgulamaya yardımcı olmaktadır.

İlgili bölümde ankette bulunan 7 adet sorunun geçerlik-güvenirlik analizi sonucunda güvenilirlik katsayısı Cronbach's alpha 0.665 olarak hesaplanmış olup, anketin orta güvenilirlikte olduğu saptanmıştır. Anketteki soruların her birinin alfa katsayısına bakıldığında tümünün 0.60-0.80 aralığında olduğu görülmektedir.

Holdinglerde İç Denetim Faaliyetinin Öneminin Artmasına Yönelik Görüşler:

Ankete katılan tüm holdingler holdinglerde iç denetim uygulamalarını gerekli olduğunu düşünmektedir. Dağılım; 16'sı (%80) kesinlikle katılıyorum ve 4 (%20) katılıyorum şeklindedir.

Holdinglerde iç denetim uygulamalarına iş birimleri tarafından direnç gösterildiğini düşünenlerin oranı kesinlikle katılıyorum (%15) ve katılıyorum (%45) olmak üzere toplamda %60 olup 12 katılımcıdır. Kararsızların oranı ise %15 olup bu görüşe katılmayanların oranı toplamda %25'tir. Yapılan görüşmelerde bu durumun temel nedeni; iş birimlerindeki personelin risk algısının gelişme ihtiyacının bulunması ve personelin denetim aksiyonların

kendilerine operasyonel iş yükü yarattığını düşünmeleri olduğu belirtilmiştir.

Holdinglerde yetişmiş iç denetim personeli bulmanın güç olduğu yargısına dağınık bir katılım olmuştur. Personel bulmanın güç olduğunu düşünen katılımcı sayısı 4 (%20) iken bu görüşü paylaşmayan katılımcı sayısı 9 (%45)'dur. 7 katılımcı (%35) kararsız olduğunu belirtmiştir.

Holdinglerde iç denetim birimi sonuçlarının değer yaratan uygulamalar ortaya çıkarttığını düşünen katılımsı sayısı 9 (%45) iken kararsız olduğunu belirten sayısı 11 (%55)'dir.

Holdinglerde iç denetim, hata, hile ve uygunsuzlukların başarılı bir şekilde ortaya çıkartılmasını sağladığını düşünen katılımcı sayısı 15 (%75)'tir. 5 katılımcı (%25) ise kararsız olduğunu belirtmiştir.

Holdinglerde iç denetim faaliyetlerinin modern teknikler ve istatistiki yöntemlerle gerçekleştirilmekte olduğu görüşüne sahip katılımcı sayısı 10 (%50)'dur. 9 katılımcı (%45) kararsız olduğunu belirtirken 1 katılımcı (%5) bu görüşü paylaşmamaktadır.

Holdinglerde iç denetim yapısının bulunmamasının ciddi maddi kayıplara neden olacağını görüşüne sahip katılımcı sayısı 18 (%90)'dir. 1 katılımcı (%5) kararsız olduğunu belirtirken 1 katılımcı (%5) karşıt görüşü savunmaktadır.

SONUÇ

Küreselleşme ile başlayan ekonomideki hızlı değişim, teknolojik gelişmeler, ekonomik ve operasyonel bütünlük ihtiyacı, risklerin paylaşımı, finansman imkanı, uluslararası yayılma, artan rekabet koşullarıyla mücadele, vergi kolaylıkları gibi bir takım nedenler işletmelerin holdingleşmesini kaçınılmaz hale getirmiştir. Sürekli artan rekabet ortamı işletmelerin yurt içinde ve dışında faaliyetlerini çeşitlendirmeye yöneltmiştir. Bu durum, holding işletmelerinin faaliyet ve operasyonlarının karmaşıklaşması sonucunu doğurmuştur.

İşletmelerin karmaşıklaşan operasyonları; varlıklarını koruma, olası hata ve hileleri önleyerek finansal bilgilerin doğruluğunu sağlamak amacıyla iç denetim sisteminin kurulması gereksinimini artırmıştır. İç kontrol sistemleri, hedeflere ulaşmak adına daha güvenilir bilgi, işletme kaynaklarının etkin kullanımı ve yasalara uygun faaliyette bulunma gibi olumlu sonuçlar sağlamakla birlikte kesin sonuçlar getirmez. Etkin bir iç kontrol sistemi; güvenilir, bağımsız ve yetkin bir iç denetim birimi oluşturulması ile sağlanır. İç denetim; faaliyetlere değer katmak ve geliştirmek amacıyla tasarlanan, bağımsız ve objektif güvence ve danışmanlık fonksiyonudur. İç denetim birimi aracılığıyla iç kontrol sisteminin sürekli takibi, değerlendirilmesi ve geliştirilmesi işletme yönetiminin sorumluluğundadır.

Holdinglerde; iç kontrol ve denetimin önem kazanmasının başlıca sebebi şirketlerin holding yapıları kazanmasıdır. Faaliyetlerin karmaşılaşması işletme yönetiminin kontrolü kaybetmesine neden olmaktadır. Bu sebeple; holdinglerin iç denetim ekipleri, yönetimin genel kurallarına uyulup uyulmadığını inceleyerek, sistemi değerlendirmekte ve mevcut riskleri ortadan kaldıracak öneriler geliştirmektedirler.

Holding şirketlerin iç denetim fonksiyonu, doğrudan yönetim kuruluna ya da denetim komitesine bağlı olarak bağımsız şekilde faaliyetlerini yerine getirmektedir. İç denetim birimleri holdinglerin faaliyetlerinin operasyonel olarak incelenmesiyle birlikte; mali işler, satış, pazarlama, tedarik zinciri, satın alma, insan kaynakları, bilgi teknolojileri faaliyetleri ve yönetim kurulunun ihtiyacı olan özel inceleme ve soruşturma hizmetlerinin yerine getirilmesinden sorumludur.

Holdingler fırsatlar nedeniyle farklı alanlarda büyümeyi tercih etmektedirler. Araştırmalar, son dönemde holdinglerin ilişkili sektörel yatırımlarla büyüme yoluna gitmekte olduklarını göstermektedir. Holdinglerde büyüme trendi, önce farklı sektörlerle girmek ve sonrasında bu sektörlerde uzmanlaşmak şeklindedir. Bu süreç, şirketleri karışık bir yapı ile karşı karşıya bırakmaktadır. Uluslararası holdingler ise; önce uzmanlık alanlarını geliştirmekte sonra uzmanlık alanlarını kullanabilecekleri diğer yan alana girmeyi tercih etmektedirler. Plansız ve hızlı büyüme sorunu holdingleri çeşitli risklerle karşı karşıya bırakmaktadır. Holdinglerde; bu risklerin tespit edilmesi ve yönetilmesi büyük önem arz etmektedir. Bu sebeple; risk odaklı bir denetim anlayışına ihtiyaç bulunmaktadır. Söz konusu denetim anlayışı, şirket değerinin artırılmasının amaçlandığı kurumsal yönetim anlayışına dayanır. İç denetim, kurumsal yönetim anlayışının hayata geçirilmesinde önemli ve pozitif rol oynamakta; süreçlerin iyileştirilmesi, verimlilik ve performansın artırılması, katma değer yaratılması ve insan kaynağının gelişimini sağlamaktadır. İç denetim fonksiyonu, holdinglerin kurumsal yönetim ve risk yönetimi konularında güvencesidir.

Holdinglerin; artan risklerini etkin şekilde yönetme istekleri, iç denetimden katma değer beklentisini artırmıştır. Bu doğrultuda iç denetim fonksiyonu; geçmiş ve rutin kontrollere dayalı geleneksel denetim yöntemlerinden ayrılarak; bilgi teknolojileri ve yaratıcılık temeli gelecekteki potansiyel risklere odaklanan risk odaklı denetim yaklaşımına odaklanmıştır. Bu çalışma ile; holdinglerin operasyon bazında potansiyel riskleri ortaya konmaya çalışılmıştır.

Uygulanan anket çalışması ile holdinglerin denetim organizasyonu, denetim biriminin çalışma şekli, güncel yaklaşımlar ve denetimin öneminin

değerlendirilmesi başlıkları altında holdinglerin iç denetim yapısı ve çalışma sistemi ortaya konmuştur. Holdinglerde iç denetim biriminin risk yönetimi ile bilgi teknolojileri birimleriyle iş birliği ve çalışma şekli, iç denetim ve aksiyonların takip süreçlerinin ortaya konarak ihbar hattı, suistimal uygulamaları, iç müşteri memnuniyet anketi ve kalite güvence değerlendirmesi gibi güncel yaklaşımların uygulama düzeyi test edilmiştir.

Türkiye'nin ileri gelen holdinglerinde görevli farklı kademeden denetim mesleği profesyonelinin ankete cevap verdiği cevaplarla, aşağıda yer alan sonuç ve yorumlara ulaşılmıştır:

- Ankete katılan holdinglerin tamamı etkin bir iç kontrol sistemi oluşturmaya önem vermektedir. Bu sebeple; etkin iç kontrol sistemini tesis etmek adına iç denetim birimleri oluşturmuşlardır.

- Holdingler organizasyon büyüklüğüne paralel olarak iç denetim personeli istihdam etmeye özen göstermektedirler. Bu durumun bir sonucu olarak; 2000 üzeri personele sahip holdinglerin toplam içinde oranı %65 olup iç denetim biriminde istihdam edilen personel sayısı 10 ve üzeri olarak %50'dir. Böylece; holding işletmelerinin iç denetim fonksiyonuna önem verdikleri görülmüştür.

- Ankete katılan holdinglerin iç denetim biriminde bu mesleği icra etmekte olan personelin sahip oldukları sertifikalar ve adetleri ile ciddi anlamda mesleki gelişime önem verdikleri görülmüştür. İç denetim mesleğinin dünya çapında yeterlilik belgesi niteliğindeki Uluslararası İç Denetim Enstitüsü (IIA) tarafından verilen Sertifikalı İç Denetçi (CIA) belgesi ile birçok alandaki mesleki yeterlilik ve donanımı belgeleyen Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Birliği tarafından verilen Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik ruhsatına holding denetim ekip üyelerinin yoğunlukla sahip olduğu görülmektedir. Ankete katılımcılarının 16'sı (%80) SMMM, 12'si (%60) CIA olmak üzere bu sertifikalara sahiptir.

- Holdingler iç denetim biriminde personel istihdamında birçok yönteme başvurmak suretiyle ciddi bir işe alım süreci takip etmektedir. Mesleki deneyim, yabancı dil bilgisi ve kişilik envanteri, yazılı ve sözlü mülakatlar yoluyla ölçülmekte ve nitelikli ekip üyelerinin seçimine özen gösterilmektedir. Ayrıca, doğrudan yönetim kurulu ve denetim komitesi gibi üst birimlere bağlı olarak holding merkez departmanlarının ve iştiraklerinin tepe yöneticilerinin uygulamalarının denetiminden sorumlu olan iç denetçiler için mesleki donanım oldukça önemli olduğundan genellikle mesleki deneyime sahip personel istihdam edilmektedir. Ankete katılan holdinglerin %95'i iç denetim ekip üyelerinin bağımsız denetim ve vergi danışmanlık şirketlerinde; %80'i ise diğer şirketlerin iç denetim birimlerinde iş deneyimi aramaktadırlar.

- Ankete katılan holdinglerin %60'ı merkezi bir denetim ekibi ile holding ve şirketlerinin denetimini gerçekleştirmektedir. %40'ı ise, holding şirketlerinde faaliyetlerin yakından incelenmesi görevini üstlenen denetim personeli istihdam etmektedir. Bu denetçilerin genelde şirket yönetimine idari olarak bağlı olduğu görülmüştür. Dolayısıyla, bu denetçiler için tam bir bağımsızlıktan söz edilemediğinden merkezi denetim ekiplerinin çalışmaları ayrıca önem arz etmektedir. Bu denetçiler, merkezi denetimlerde holding denetim ekiplerinin saha çalışmalarına katılarak koordine çalışmalar yürütmekte ve holding iç denetim birimine çeşitli raporlamalar yapmaktadır.

- Ankete katılan holdinglerin iç denetim fonksiyonu, doğrudan yönetim kuruluna ya da denetim komitesine bağlı olarak bağımsız şekilde faaliyetlerini yerine getirmektedir. Yapılan çalışmada; iç denetim biriminin denetim komitesi bulunan holdinglerde; denetim komitesine (%30), denetim komitesi bulunmayan holdinglerde ise yönetim kurulu / icra kuruluna (%65) bağlı olduğu görülmüştür.

- Holding iç denetim ekipleri tarafından tespit edilerek denetim raporları yoluyla işletme yönetimi ile paylaşılan riskli konular üst yönetim nezdinde en geç 3 ayda bir kez olmak üzere gözden geçirilerek değerlendirilmektedir (%80). Bu durum, üst yönetimin denetimler sonucu tespit edilen risklerin takipçisi olduğunun bir göstergesi olup iç denetime olan bakış açısını da ortaya koymaktadır.

- Ankete katılan holdinglerde mevcut riskler ve olası suistimal konuları odaklı olarak yıllık denetim planları oluşturulmaktadır. Yıllık denetim planları, holding yönetimi ile paylaşılmakta ve görüş ve öneriler ışığında nihai halini almaktadır.

- Holding iç denetim ekiplerinden beklenti; bilgi teknolojileri ve suistimal riskleri odaklı olarak çalışmalarını yürüterek danışmanlık fonksiyonunu yerine getirmeleri yönündedir. Holdingler, güncel teknolojik yaklaşımları yakından takip etmekte sistemsel ve sürekli denetimler yoluyla iç denetim ekipleriyle risklerin takipçisi olmaktadır. Holding iç denetim ekipleri; işletmede iç kontrol ortamının ve risk bilincinin oluşturulması ve sistemsel veri bazlı analizlerle risklerin tespiti ve önlenmesi faaliyetlerine ağırlık vermektedir.

- Ankete katılan holdinglerde mevcut iç denetim uygulama sürecinin ideal sürece paralel olduğu tespit edilmiştir. Denetim kapsamı oluşturularak denetlenen birim ile paylaşılmakta, açılış toplantısı ile denetim amaç ve çalışma kapsamı ilgililere aktarılmakta ve kilit personelin tespiti sağlanmakta, saha çalışması akabinde kapanış toplantısı ile riskli konular konusunda denetlenen birime aktarılmaktadır. Bulgu ve öneriler denetlenen birime sunulurken yazılı görüşleri alınmak suretiyle tam bir mutabakat sağlanmakta ve

olası yanlış anlaşılmalara önüne geçilmektedir. Nihai rapor, tüm ilgililerle paylaşılmakta ve alınacak aksiyonlar zaman planına bağlanarak bu planlar kapsamında takipçi olunmaktadır.

- Holding iç denetim ekipleri rutin denetimleri konusunda denetlenecek birime bildirimde bulunarak birimlerin işlerini aksamayacak şekilde organize olmalarına imkan tanımaktadır. Rutin denetimler dışındaki özel inceleme ve soruşturmalarda ise; bildirimde bulunmaksızın konular denetim ekiplerince incelenmektedir.

- Ankete katılan holdinglerin %50'sinde iradi örneklemeden ziyade istatistikî örnekleme yöntemleri kullanılmaktadır. Dolayısıyla, incelenen konuların risk düzeylerine göre incelenmesi gereken örneklem sayısı ve oranlarının belirlenmiş olduğu bir örneklem metodolojisi kullanılmaktadır. İrada örneklem yöntemi kullanılan holdingler ise; incelenen konulara ait örneklem sayılarını denetim ekibinin bilgi ve tecrübeleri ışığında belirlemektedir.

- Ankete katılan holdinglerin tamamında bir risk yönetimi birimi bulunmaktadır. Yaygın uygulamada; risk yönetim birimi iç denetim biriminden bağımsız olarak yapılmıştır (%55). Holding iç denetim ekipleri; risk yönetimi birimi tarafından kendisiyle paylaşılan risklere ilişkin testler yapmakta (%45) ya da risk yönetimi çalışmalarını kendisi de yapabilmektedir (%35).

Ankete katılan holdinglerin; yaygın olarak uzmanlaşmaya gitmediği görülmektedir (%65). Bunun nedeni; mevcut insan kaynağının farklı alanlarda gelişimi sağlamaktır.

- Gelişen teknolojilerle birlikte bilgi teknolojilerinin artan önemi holdingleri iç denetim faaliyetlerini de yakından etkilemektedir. Ankete katılan holdinglerin %40'ında bilgi teknolojileri denetçisi bulunmaktadır. Ayrıca; denetimlerde bilgi teknolojileri ekipleriyle işbirliği içinde çalışmalar da yürütülmektedir.

- Suistimalin ortaya çıkartılmasında da ihbar hattı ayrı öneme sahiptir. Ankete katılan holdinglerin (%65)'inde suistimal vakalarının ortaya çıkartılmasında destek almak adına ihbar hattı uygulaması bulunmaktadır. Toplanan ihbar ve şikayetler, holding iç denetim birimlerinde değerlendirilmektedir. Ankete katılan üç katılımcının Sertifikalı Hile Denetçisi - Certified Fraud Examiner (CFE) olduğu görülmüştür. Ayrıca, katılımcılar holding iç denetim biriminin suistimal vakalarının önlenmesinde rutin denetim çalışmalarıyla etkili olduğu görüşünü paylaşmaktadır.

- Ankete katılan holdinglerin %90'ında ortaya çıkan bulgu ve aksiyonlar üst yönetim tarafından takipçi olunmaktadır. Üst yönetim tarafından riskler konusunda takipçi olunması; iç denetimin saygınlığını artırmakla birlikte,

sistem ve süreçlerdeki risklerin azaltılması adına iç kontrol sisteminin etkinliği desteklemektedir.

- Ankete katılan holdingler, iç müşteri memnuniyeti anketi ve gerçekleştirilen denetim faaliyetleri için kalite güvence değerlendirmesi gibi güncel uygulamalara başvurumaktadırlar. Bu uygulamalar, iç denetim faaliyetinin geliştirilmesi adına geri bildirimler sağlamaktadır. Ayrıca, holdingler iç denetim ekiplerinin kaynak kullanımını azaltmak için sistemselsel, uzaktan ve sürekli denetimler gerçekleştirerek etkin ve verimli bir iç kontrol yapısı desteklenmektedir.

- Anket katılımcılarından holding iç denetim faaliyetlerinin önemini ortaya koymak adına alınan görüşlerde; holdinglerde iç denetimin gerekli bir uygulama olduğu, değer yaratan uygulamaların hayata geçirilmesine ve hata ve hilelerin ortaya çıkartılmasına katkı sağlayarak ciddi maddi kayıpların önüne geçilmesini sağladığı ortaya çıkmıştır. Ayrıca, riskleri ortadan kaldırmak adına iç denetim ekiplerince oluşturulan kontrol noktalarına zaman zaman iş birimleri direnç gösterebilmektedir.

KAYNAKÇA

- Akgüç, Ö. (1998). Finansal Yönetim, 8. Baskı, İstanbul, Avcıol Basım Yayın.
- Alp, A. (2002). Uluslararası Mali Piyasalardaki Gelişmeler ve Türkiye, IMKB Yayınları, 1. Basım, Ankara.
- Arens, A. A., Elder, J. R. ve Beasley, S. M. (2008). Auditing and Assurance Services. New Jersey, Pearson Prentice Hall.
- Association of Certified Fraud Examiners (ACFE). (2018). <https://www.acfe.com/report-to-the-nations/2018/>.
- Balıkçı, Y. (2009). İşletmelerde Risk Yönetimi. İstanbul, Cinius Yayınları.
- Bauer, R., Frijns, B., Otten, R. ve Tourani-Rad, A. (2008). The Impact of Corporate Governance on Corporate Performance: Evidence from Japan”, Pacific - Basin Finance Journal. No: 16 , <https://www.journals.elsevier.com/pacific-basin-finance-journal>.
- Büyükkışık, E. (2000). Holdinglerde Dönemsonu İşlemleri ve Konsolide Mali Tablolar, <http://www.vergidunyasi.com.tr/Makaleler/2367>.
- Griffiths, D. (2017). Risk Based Internal Auditing - Tree Views of Implementation, <http://www.internalaudit.biz>.
- İpekçi, N. (2000). Holding Şirketler, İstanbul, İpekçi Yayıncılık.
- Kishalı, Y. ve Pehlivanlı D. (2006). Risk Odaklı İç Denetim ve İMKB Uygulaması, Muhasebe ve Finansman Dergisi, Sayı: 30.
- Klaus, W. (2003). Risikomanagement im Kontext der Wertorientierten Unternehmensführung, 1. Basım, Wiesbaden.
- Kurnaz, N. ve Çetinoğlu, T. (2010). İç Denetim Güncel Yaklaşımlar. Kocaeli, Umuttepe Yayınları.
- Roth, J. ve Espersen, D. (2002). Riskin sınıflandırılması, İç Denetim Dergisi. Sayı: 4.
- Soydan, H. ve Ildır, A. (2002). Şirketler Muhasebesi, 1. Baskı, Alfa Yayınları.
- Söyler, İ. ve Çolak, M. (2012).Yeni Kamu Mali Yönetim ve Denetim Sisteminde Raporlama, Maliye Dergisi, Sayı: 162.
- Spira, F. L. ve Page, M. (2004). Risk Management: The Reinvention of Internal Control and The Changing Role of Internal Audit, Accounting, Auditing and Accountability Journal. Vol: 16, No:4
- Şimşek, M. Ş. (2003). İşletme Birimine Giriş, Konya, 20. Baskı, Yelken Basım-

Yayım.

Özbek, Ç. (2012). İç Denetim/Kurumsal Yönetim/Risk Yönetimi/İç Kontrol, İstanbul, Türkiye İç Denetim Enstitüsü Yayınları.

Özoğlu, B., Mercan, C. ve Çakıroğlu, S. (2010). Bir Güvence ve Danışmanlık Hizmeti İç Denetim. İstanbul, İBB İç Denetim Birimi Başkanlığı Yayınları.

DENETİMDE ANALİTİK İNCELEME TEKNİKLERİNİN ÖNEMİ VE HIZLI TÜKETİM SEKTÖRÜNDE UYGULAMA ÖRNEKLERİ*

The Importance Of Analytical Review Procedures In Audit And
Case Studies In FMCG Sector

Örnek Olay (Vak'a) Tahlili

Hüseyin MERT, Fatih KOÇ***,
İhsan KAMALAK******

Gönderim Tarihi: 17.03.2019

Kabul Tarihi: 11.04.2019

ÖZ: Bu çalışmanın amacı, Uluslararası Bağımsız Denetim Standartları'ndan olan BDS 520 kapsamında Analitik İnceleme Teknikleri (AİT)'nin bağımsız denetim sürecindeki önemini vurgulamaktır. Buna yönelik olarak özellikle 1980'lerden sonra uygulanmaya başlayan AİT'nin literatürdeki yeri ve zaman içindeki gelişimi incelenecektir. Daha sonra bu gelişmeler neticesinde, çeşitlenen teknikler ve yöntemler ele alınacaktır. Ayrıca Hızlı Tüketim Sektörü'nde faaliyet gösteren 2 farklı firma örneğinden yola çıkılarak AİT'ye ilişkin uygulama örnekleri sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Denetim Standartları, BDS 520, Analitik İnceleme Teknikleri

Jel Sınıflandırması: M40, M41, M42

ABSTRACT: The aim of this study is to emphasize the importance of the Analytical Investigation Techniques (abb. AIT) under the ISA 520 from the International Standard in the independent audit process. To this end, the position of AIT, which started to be implemented after 1980s, in the literature and its development over time will be examined. Then, as a result of these developments, various techniques and methods will be discussed. In addition,

*Bu çalışma, 4th Global Business Research Congress'te yayımlanan “Bağımsız Denetimde Analitik İnceleme Tekniklerinin Önemi” aldı bildiriden türetilmiştir.

**Dr. Öğr.Üyesi, Okan Üniversitesi, İşletme ve Yönetim Bilimleri Fakültesi/Muhasebe ve Denetim Bölümü, huseyin.mert@okan.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-5391-7865

***Doktora Öğrencisi, Okan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü/Muhasebe ve Denetim Programı, koc_fatih@yahoo.com, ORCID ID: 0000-0002-0333-7456

****Doktora Öğrencisi, Okan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü/Muhasebe ve Denetim Programı, ihankamalak@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0001-5994-2025

examples of applications related to AIT will be presented by 2 different FMCG firm studies.

Keywords: International Auditing Standarts, ISA 520, Analytical Investigation Techniques

JEL Classification: M40, M41, M42

GİRİŞ

İş modellerinin karmaşıklaştığı ve global piyasaların daha çok birbirine entegre olduğu günümüz dünyasında muhasebe işlemleri de aynı oranda daha fazla karmaşıklaşmıştır. Uluslararası Muhasebe Standartları'nın Türkiye'de kullanımının yaygınlaştırılmasıyla birlikte bugüne kadar Vergi Usul Kanunu literatüründe olmayan yeni kavramlar da şirketlerin raporlama süreçlerine girmiştir. Denetçi, karmaşık yapıda olan Bağımsız Denetim Standartları'na ilişkin işlemlerin özün önceliğine uygun olduğunu ve belli bir nedensellik etrafında toplandığını denetlemek durumundadır. Bu süreç içerisinde bağımsız denetçi raporunda yer alacak görüşüne dayanak oluşturmak üzere yeterli düzeyde denetim kanıtı elde etmek zorundadır. Söz konusu denetim kanıtlarının elde edilmesinde ihtiyacına uygun şekilde kullanacağı denetim tekniklerinin seçiminde denetçi özgür bırakılmıştır. Fiziki inceleme, doğrulama, belge inceleme, yeniden hesaplama gibi denetim tekniklerinin yanı sıra sıklıkla kullanılan bir diğer teknik de doğrusal olmayan tutarsızlıkların, anormal sapmaların ortaya çıkartılmasında son derece etkili olan, denetimin kalitesini arttıran ve bu çalışmanın konusunu oluşturan analitik inceleme teknikleridir (AİT). Özellikle halka açık şirketlerde bu denetim paydaşların (yatırımcılar, kreditorler, çalışanlar, vb.) karar vermelerine yardımcı olması açısından çok önem arz etmektedir. Bağımsız denetimde kullanılan analitik teknikler basit hesaplamalardan ileri istatistiksel yöntemlere ve bilgisayar programları ile yapılan dijital analizlere kadar çeşitlilik göstermektedir. Uygulamada karşılaştırmalı tablolar analizi, yüzde analizi, trend analizi ve oran analizine sıklıkla başvurulduğu görülmektedir.

Dijitalleşen günümüz dünyasında AİT'yi uygulamak daha kolay bir hale gelmiştir. Denetime ayrılan personel sayısını azaltması, harcanan vakti minimuma indirmesi ve dolayısıyla maliyet avantajı sağladığından, analitik inceleme teknikleri ayrıca katma değer yaratmaktadır. Doğal olarak, sadece AİT'nin bu konuda tek başına etkisi olduğu söylenemez ayrıca hem denetimin amacının yıllar itibarıyla değişmesi hem de big data ve otomatikleşme etkisi de bunlara neden olmaktadır. Bunlara ilaveten AİT ile sapmalar ve tutarsızlıklar daha kolay ve işlemin somut sayısal içeriğinden dolayı itiraza mahal

vermeksizin tespit edilebilmektedir.

AİT'yi tanımlamak için yaygın olarak kullanılan birkaç farklı terim bulunmaktadır. Bunlar: analitik denetim, analitik prosedürler, analitik inceleme, analitik delil veya analitik inceleme prosedürleridir (Ch, Glaser ve , 1982, Loebbecke ve Steinbart, 1987, Biggs, Mock ve Watkins, 1989). Genel olarak bu prosedürler, diğer ilgili bilgilerle uyuşmayan veya beklentilerden sapma gösteren dalgalanmaların ve ilişkilerin araştırılması da dahil olmak üzere önemli oranlar ve trendlerin analizini içermektedir (Chi, Glaser ve Rees 1982: 56). AİT'yi sadece denetim faaliyetinin bir tür unsuru olarak görmek yanlış olur. AİT, ayrıca müşteri kabulü aşamasında, denetim ücreti belirlenme safhasında, denetim yapılacak potansiyel sorunlu alanların tespitinde, test aşamasında, hesap bakiyeleri ve işlemleri için test aşamasında ve genel olarak tüm inceleme safhasında denetçinin bilgi ve görüşüyle birlikte finansal tabloların güvenilirliğine ilişkin kanıt toplamada kullanılmaktadır.

LİTERATÜR İNCELEMESİ

Denetimin planlama, yürütme ve tamamlama aşamalarında kullanılan bu teknik, denetlenen işletmenin faaliyet koşullarının ve çevresiyle olan ilişkilerinin kavranmasında bir risk değerlendirme yöntemi olarak kullanılmaktadır. Ayrıca kayıtlı tutarlar ile beklenen değerler arasında kabul edilebilir farklılıklar olup olmadığının araştırılmasında ve dönem sonundaki genel gözden geçirmede de uygulanması gereken bir yöntemdir. Analitik inceleme; cari dönem finansal bilgilerinin, önceki dönemlere ait karşılaştırılabilir nitelikteki bilgilerle, bütçe ve tahminler gibi işletmenin beklediği sonuçlarla ve sektörel göstergelerle basit karşılaştırılması ve/veya ileri derecede istatistiki teknikler kullanılmak suretiyle karşılaştırılması olarak örneklendirilebilir (Kavut, Taş ve Şavlı, 2009: 155).

1987 yılında Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Treadway Komisyonu, hileli mali raporlamanın tespitinde AİT'nin tam olarak uygulanmadığını bildirmektedir (National Commission on Fraudulent Financial Reporting [NCFRR], 1987: 52). Gerçek hile vakalarının incelenmesine dayanarak, Treadway Komisyonu, finansal tablo dolandırıcılıklarının, gerçekleştirilme şekline göre birbirine çok benzer olma eğiliminde olduğunu gözlemlemiştir. Çoğu hileli vaka, uygunsuz gelir tahakkuku, varlıkların olduğundan fazla gösterilmesi ve / veya masrafların uygunsuz şekilde giderleştirilmesiyle yapılmıştır. Genellikle, AİT, fiili finansal tablo sonuçlarının, beklenen finansal sonuçlarla karşılaştırılmasına yönelik sade veya kompleks bir tahmin modeli içermektedir (Knappve Knapp, 2001:28).

Bir denetçinin analitik prosedürleri uygulamadaki temel görevi, tahmini bir beklenti modeli oluşturmaktır. Bu beklenti modelleri denetçinin hem dışarıdaki

kaynaklardan elde etmiş bilgiye hem de kendi mesleki bilgisine dayanmaktadır. Denetçinin mevcut bilgisi, işletme ile ilgili elde etmiş olduğu bilgiyi anlama ve yorumlamada önemli bir faktördür, böylelikle hileli finansal raporlamayı tespit etmede denetçinin etkinliği artacaktır. Yapılan bir araştırma göstermektedir ki, bir bireyin bilgisi, tecrübesi arttıkça değişmektedir (Chi vd., 1982 :40). Böylelikle bir denetçinin AİT'yi uygulama bağlamındaki performansının tecrübesiyle doğru orantılı artacağı sonucuna ulaşmak mümkündür.

AİT, denetimin planlanması, uygulanması ve tamamlanması aşamalarında kullanılabilen, uygulaması kolay ve pratik olan, olası tutarsızlık ve sapmaları ortaya çıkarmada yararlanılan, yapılacak denetim çalışmalarına yön veren bir denetim tekniğidir. Ayrıca AİT, olağan olmayan dalgalanmaların, hata ve hilelerin olabileceği hesap veya hesap gruplarına ve denetçinin dikkat etmesi gereken denetim alanlarına işaret ederek yapılacak testlerin sayısını azaltmada, zaman ve maliyet tasarrufu sağlamada oldukça etkin olarak kullanılmaktadır.

Denetçinin kısa zamanda denetim işini bitirmesine ilişkin 2 adet makale yayınlanmıştır (Pinho, 2014). McDaniel (1990), zaman baskısının denetim sonuçları üzerine etkisini incelemiştir. Çalışmasında denetim etkinliğini değerlendirmek için, toplanan ilgili kanıtların miktarı, denetçi tarafından harcanan süreye bölünmüştür. Çalışmanın sonucu, zaman baskısının ancak bazı ekstrem durumlarda denetim etkinliğini zedelediğini göstermiştir. Apostolou vd. (1993), verimliliği, önceden belirlenmiş bir zaman çerçevesine uyma yeteneği olarak tanımlamıştır; bu tanımın içeriği ise, iş için ayrılan süre ile denetim işine gerçekte harcadığı zaman arasındaki yüzde cinsinden bir varyasyona karşılık gelmektedir. Bu çalışmalar göstermektedir ki, zaman, denetimin verimlilik ve etkinliğini etkileyen bir faktördür.

Ameen ve Strawser'e (1994) göre denetçilerin AİT kullanmasına en çok neden olan faktörlerden biri, denetleme çalışmalarına yönelik zaman çerçevesinin ve denetçiler için mevcut olan bilgi işlem araçlarının (teknolojik kaynakların) önemli ölçüde geliştirilmesinin getirdiği kısıtlamadır. Ameen ve Strawser (1994) ayrıca AİT'yi kullanmanın denetimin her aşamasında, yani, planlama ve yürütme aşamalarında ve denetim görüşünün ifade edildiği aşamada, ISA 520 uyarınca uyumlu olduğunu da belirtmiştir.

Aslında, önceki çalışmalar AİT'nin yadsınamaz faydalarını vurgulamakta ve denetim çalışmalarının verimliliğini ve etkinliğini artırmanın kanıtlanmış bir yolu olduğunu savunmaktadır (Albrecht, 1977; Hylas ve Ashton, 1982; Blocher ve Willingham, 1988; Calderon ve Green, 1994). Özellikle AİT, maliyet açısından son derece caziptir ve denetçinin çalışmalarına rehberlik etmek ve denetçinin sonuçlarını desteklemek için gerekli kanıtları sağlamak için önemli

bir kapasiteye sahiptir (Blocher ve Willingham, 1988, Calderon ve Green, 1994).

Ancak diğer yazarlar, AİT'nin denetimin üç aşamasına (planlama, yürütme ve tamamlanma) göre homojen bir şekilde kullanılmasının tartışmasız olmadığını, AİT'nin çoğunlukla denetimin planlama aşamasında kullanılması gerektiğini vurgulamaktadır (Loebbecke ve Steinbart, 1987, Biggs vd., 1989). Ancak, Fraser, HatherlyveLin (1997), planlama aşamasında AİT'nin yaygın şekilde kullanılmasının, uygulama aşamasında detay testlerinin azaltılması anlamına gelebileceğini vurgulamaktadır.

American Institute of Certified Public Accountants (AICPA)'nın yayınlamış olduğu 56 nolu denetim standardı yani SAS:56'da AİT, “çeşitli finansal ve finansal olmayan veriler ile işletmenin kayıtları arasındaki anlamlı ilişkilerin incelenmesi ile elde edilen bilgilerin, denetçi tarafından geliştirilen beklentilere uyup uymadığına bakılması işlemlerine analitik inceleme prosedürleri adı verilmektedir.” şeklinde tanımlanmıştır (Bozkurt, 2014, s.151).

Yine Kamu Gözetim Kurumu (KGK) tarafından 09/01/2014 tarihinde yayınlanan 28877 sayılı “Analitik Prosedürler (Bağımsız Denetim Standartları (BDS 520) Hakkında Tebliğ”de AİT'nin işletmenin finansal bilgilerinin, önceki dönemlere ait işletme verileri ile işletmenin içinde yer aldığı sektör verileri ile, dönem başında planlanan bütçe gibi işletme yöneticilerinin veya denetçinin tahminleri ile ve finansal nitelikte olmayan bilgiler ile karşılaştırılmasına olanak sağladığı belirtilmiştir (KGK, “Türkiye Denetim Standartları BDS 520 Analitik Prosedürler”).

SPK tarafından yayınlanan Seri: X 22 nolu “Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliğ”in 18. kısmının 5. maddesinde AİT'nin kullanım amaçları aşağıdaki gibi sayılmıştır:

- İşletmenin faaliyet koşullarının ve çevresi ile olan ilişkilerinin kavranması için risk değerlendirme yöntemi olarak,
- İşletme yönetiminin sunduğu bilgi ve belgeler ile yaptığı açıklamalardaki önemli yanlışlık riskinin azaltılarak kabul edilebilir bir seviyeye indirilmesinde, detay testler yerine daha etkili veya etkin olduğunda bağımsız denetim teknikleri olarak ve
- Bağımsızdenetimin son aşamasında finansal tabloların genel olarak gözden geçirilmesi amacıyla kullanılır.

Bir denetçi farklı AİT kullanabilir, bunlar, mevcut bilginin önceki yıllarla karşılaştırılması, denetçinin beklenti modeli ile karşılaştırılmasına ilaveten

finansal bilginin, uygun finansal olmayan bilgiyle ilişkisinin çalışılması, diğer örgütsel birimlerdeki benzer bilgilerle karşılaştırılması, sektördeki diğer benzer bilgilerle karşılaştırılması şeklinde olabilir. Örneğin, kamu denetimlerinde finansal verinin bütçe fiili karşılaştırılması önemlidir çünkü belediye bütçelerinin yasal bağlayıcılıkları vardır. KOBİ'lerin denetiminde ise daha çok önceki yıllar karşılaştırması önemlilik arz etmektedir.

Denetçinin duruma göre kullanabileceği AİT zaman içinde daha da gelişerek sadece beklenti modelinin dışına çıkarak farklı başlıklarla da incelenme yapılmasına olanak vermiştir. Literatürdeki AİT aşağıda sıralanmıştır:

1. İşletme verileri ile önceki yıllara ait benzer verilerin karşılaştırılması
2. İşletme verileri ile işletme tarafından belirlenmiş bütçe ve tahminlerin karşılaştırılması
3. İşletme verileri ile denetçi tarafından belirlenmiş beklenen sonuçların karşılaştırılması
4. İşletme verileri ile sektör verilerinin karşılaştırılması
5. İşletme verileri ile finansal olamayan verilerin ortaya koyduğu beklenen sonuçların karşılaştırılması

AİT'nin uygulama aşamaları aşağıda ayrıca gösterilmiştir (Bozkurt, 2014: 160):

KGK'nın yayınlamış olduğu BDS 520 standardına göre, AİT uygulamak için çeşitli yöntemlerden faydalanılabilir. Bu yöntemler basit mukayeselerin uygulanmasından, ileri istatistiki teknikleri kullanarak karmaşık analizler yapılmasına kadar çeşitlilik gösterir. Bu teknikler aşağıdaki gibi sıralanabilir (Dönmez ve Ersoy, 2011):

Karşılaştırmalı Tablolar Analizi

Dikey Analiz

Trend Analizi

Regresyon Analizi

Oran Analizleri

Ussallık Testleri

Zaman Serisi Analizleri

Yapay Sinir Ağları

Benford Kanunu

Yatay analiz olarak da adlandırılan karşılaştırmalı tablolar analizi, uygulaması kolay ve pratik olan, birden fazla dönemi kapsayan dinamik bir analiz tekniğidir. Bu analiz, bir işletmenin iki veya daha fazla dönemine ait bilanço, gelir tablosu, özkaynak değişim, nakit akım, fon akım, kar dağıtım tabloları gibi finansal tablo kalemlerinin birbirini izleyen dönemler itibarıyla mukayese edilmesi, var olan değişimlerin artış veya azalış olarak hesaplanması ve yorumlanmasından oluşur (Sağlam ve Yolcu, 2014:670-671).

Dikey analiz ile finansal tablolarda yer alan her bir hesap kaleminin toplamdaki veya grup içindeki oransal büyüklüğü irdelenir. Bu yöntemde her bir kalemin hem grup içindeki yüzde payı hem de mali tablo toplamı içindeki yüzde payı hesaplanır. Bu analiz tekniği esas olarak bilanço ve gelir tablosu için kullanılır. Bu tekniğin uygulanması ile mali tabloların anlaşılması kolaylaşır. Tablolar okunurken veya incelenirken yüksek rakamlara boğulmak yerine hesap kalemleri arasındaki ilişkinin yüzdesel olarak ifadesi daha sade bir ifade şeklindedir (Bakır ve Şahin, 2009).

Trend analizi yöntemi, bir işletmeye ait ardışık bir kaç finansal tablo dönemine ilişkin, finansal durum raporlarının bir yılı baz almak suretiyle diğer yılların bu yıldaki değerlere oranlanarak izlendiği dinamik bir metottur. İşletmenin sürekliliği esas alınmıştır, bu yüzden işletmenin finansal durum değişimi bir yıl üzerinden dinamik olarak gözlemlenebilmektedir. Dinamik olması, istenildiği anda yani işletmenin en güncel durumuna özgü sonuçları sunması açısından da

önem arz etmektedir. Bunun için çoklu hesap dönemine ait finansal durum tablolarının düzenlenmiş olması gerekir. Belirlenen sabitlenmiş yıla göre her yılın bilanço ve gelir tablosu kalemlerinin değişimleri (eksi veya artı yönlü) belirlenir. Genellikle ilk yıl sabit yıl olarak seçilir ancak sabit yıl olarak dikkate alınacak olan hesap döneminin her yönden faaliyetlerin normal bir şekilde devam ettiği bir hesap dönemi olması önemlidir. Aksi takdirde farklı bir yıl, yani olağandışı faaliyetlerin olduğu bir hesap dönemi sabit yıl olarak seçilecek olursa, dinamik analiz çok farklı sonuçlar doğurabilecek, denetçiyi yanıltabilecek veya gereksiz varyansların açıklanmasına neden olacaktır([Accounting For Management, 01.03.2019](#)).

Regresyon analizi, değişkenler ve öngörücüler arasındaki ilişkileri modeller. Regresyon analiz modelinde denetçi, ekonomik ve çevresel veriler yardımıyla finansal ve işletme verilerini öngörebilir. YSA (Yapay Sinir Ağları)'lar örneklerden öğrenir ve öğrenmeyi yeni gözlemler ile genelleştirir. YSA'lar, verilerin dağılım özellikleri hakkında önceden bir varsayım yapılmadan verilerdeki doğrusal olmayan ilişkileri belirleyebilen ve simüle edebilen veri odaklı modellerdir, çünkü regresyon analiziyle karşılaştırıldığında, önsel (a priori) bir modele ihtiyacı yoktur (Koskivaara, 2004).

Oran analizleri, iki veya daha fazla değişken arasındaki ilişkileri içerir. Örneğin, satışla ilişkili oranların kullanılması faydalıdır çünkü, alacaklar ve stoklar gibi diğer finansal tablo hesapları ile satış arasında durağan bir ilişki vardır. Oranların hesaplanması kolaydır ve bu nedenle caziptirler, ancak bunların yorumlanması, özellikle de iki veya daha fazla oran çelişkili sinyaller verdiğinde problemlidir. Gerçekten de, oran analizi, çoğunlukla öznellik gerekçesiyle eleştirilmektedir; diğer bir deyişle, denetçi, bir müşterinin genel performansını değerlendirmek için tüm oranları kullanmaktansa, spesifik olarak hangi oranları kullanacağını seçmelidir (Koskivaara, 2004).

Ussallık testinde, beklenen değer, verilerle birlikte muhasebe bilgi sisteminden kısmen veya tamamen bağımsız olarak saptanır ve bu nedenle, böyle bir test yoluyla elde edilen kanıtlar, yalnızca bir muhasebe bilgi sistemi kullanılarak toplanan kanıtlardan daha güvenilir olabilir. Örneğin, bir nakliyecinin toplam yıllık gelirinin makullüğü, yıl boyunca taşınan toplam tonaj ve ton başına ortalama navlun oranı hesaplanarak tahmin edilebilir (Koskivaara, 2004).

Zamana bağlı olarak elde edilen ve zaman sırasında düzenlenerek oluşturulan sayı dizisine zaman serisi denilmektedir. Zaman serilerinde amaç zamana göre sıralanmış sayı dizisinin modellenmesi yoluyla geleceğe ilişkin tahminler elde etmektir. Bir finansal olaya ilişkin dalgalanmalar genel eğilimlere göre oluşabilir, mevsimsel şekilde gerçekleşebilir, krizler, ekonomik genişlemeler (booms) veya daralmaların (busts) yarattığı konjonktürel dalgalanmalar

şeklinde olabilir veya beklenmedik nedenlerle ortaya çıkan düzensiz dalgalanmalar olabilir.

Her ne kadar biyolojik bir terim gibi görünse de Yapay Sinir Ağları, regresyon analizindeki gibi önceden belirlenmiş bir modele gereksinim olmadan mevcut veriler arasındaki ilişkiyi öğrenen ve yeni bir durumla karşılaştığında genelleme yapabilen bir sistemdir. Ayrıca yöntem, diğer analitik prosedürlerden farklı olarak doğrusal olmayan ilişkileri de tanımlayabilme özelliğine sahiptir (Koskiavaara, 2004).

20. yüzyılın başlarında ortaya atılan günümüzde matematik, istatistik ve mühendislik gibi pek çok alanda uygulama alanı bulan Benford Kanunu'ndan bilgisayar destekli dijital analizlerde AİT olarak yararlanılmaktadır. Benford Kanunu bağımsız denetimde düşük ve yüksek tutarlı verilerin aynı risk düzeyinde test edilmesini sağlayarak hata ve hilelerin tespit edilmesine imkan veren bilgisayar destekli bir denetim tekniğidir (Karaatlı, Senal ve Öztürk, 2014: 646.).

Ülkelere özgü işletme ve muhasebe kültürleri, denetçilerin uygulamada AİT kullanma biçimini etkiler. Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri'nde, genel kabul görmüş denetim ilkeleri (GAAP) kapsamında bir denetimin planlanması ve genel gözden geçirme safhalarında AİT kullanılması zorunludur. Ayrıca AICPA'nın belirlemiş olduğu koşula göre, AİT uygulanacak olan beklenti modelini yaratırken denetçiye, bu modeli yaratan koşulları spesifik bir biçimde belgeleme zorunluluğu da getirmektedir.

Yine, AICPA'nın yayınlamış olduğu, denetleme dokümantasyonu uygulamasına (SAS 96) göre, (a) denetçi modelini yarattıktan sonra fiili kayıtlarla arasındaki karşılaştırmayı, oransal analizleri (b) analitik prosedürler uygulandıktan sonra ortaya çıkan belirgin öngörülemez farklara ilişkin uyguladığı diğer denetim tekniklerini dokümente etmek zorundadır. Finlandiya'da, Finlandiya Yetkili Mali Müşavirler Enstitüsü, planlama ve genel gözden geçirme safhalarında AİT kullanılmasını önermektedir. Kanada'da 2003 yılında Lin, Fraser ve Hatherly tarafından yapılan bir araştırmaya göre, özellikle büyük denetim şirketleri ağırlıklı olarak AİT'yi denetim çalışmalarında kapsamlı bir şekilde uygulamaktadır (Lin, Fraser ve Hatherly, 2003). Büyük denetim şirketlerinin AİT kullanmasının bir nedeni olarak müşteri büyüklükleri bir ölçüttür. Büyük müşterilerin, muhasebe verilerine güvenmeyi kolaylaştıran ve AİT amaçları için belge ve veri üreten dahili kontrol sistemlerine sahip olma olasılığı daha yüksektir (Koskiavaara, 2007: 336).

ULUSLARARASI DENETİM STANDARTLARINDA AİT'NİN YERİ

Uluslararası Denetim Standardı'na göre AİT'nin denetçiye faydaları, analitik maddi doğrulama prosedürleri kullanıldığında ihtiyaca uygun ve güvenilir denetim kanıtları elde etmek ve finansal tabloların denetçinin işletmeye ilişkin anlayışı ile tutarlı olup olmadığına dair genel bir sonuç oluştururken kendisine yardımcı olan AİT'yi denetimin sonuna doğru tasarlamak ve uygulamaktır. Ayrıca standartta, Analitik Prosedürler için, "Finansal ve finansal olmayan veriler arasındaki anlamlı ilişkilerin analiz edilmesi yoluyla, finansal bilgilerin değerlendirilmesini ifade eder" denilmektedir. Analitik prosedürler ilaveten, beklenen değerlerden ciddi ölçüde farklılık gösteren veya diğer ilgili bilgilerle tutarsızlık gösteren belirlenmiş dalgalanmaların veya ilişkilerin gerektiğinde araştırılmasını da kapsar" şeklinde de tanımlanmıştır (KGK, BDS 520: 6).

Uluslararası Denetim Standardı'na göre analitik inceleme tekniklerinin denetçiye faydaları, analitik maddi doğrulama prosedürleri kullanıldığında ihtiyaca uygun ve güvenilir denetim kanıtları elde etmek ve finansal tabloların denetçinin işletmeye ilişkin anlayışı ile tutarlı olup olmadığına dair genel bir sonuç oluştururken kendisine yardımcı olan analitik prosedürleri denetimin sonuna doğru tasarlamak ve uygulamaktır (KGK, BDS 520: 6).

Bağımsız Denetim Standardı 315'e göre risk değerlendirme prosedürleri ise şu şekilde tanımlanmıştır: "Finansal tablo ve yönetim beyanı düzeylerinde, hata veya hile kaynaklı "önemli yanlışlık" risklerini belirlemek ve değerlendirmek amacıyla işletmenin iç kontrolü dâhil işletme ve çevresini tanımak için uygulanan denetim prosedürleridir". Bağımsız Denetim Standartları'nın kabulü ile 9.4.2014 tarihinde yürürlükten kaldırılıncaya kadar Türkiye' de denetim alanında yapılmış en geniş yasal düzenleme olan Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliğ (Seri X No: 22)'de risk, "finansal tabloların önemli yanlışlıkları içermek riski ile bağımsız denetçinin bu yanlışlığı ortaya çıkarmama riskinin bir fonksiyonudur" şeklinde tanımlanmıştır. Analitik inceleme tekniği bu riskin varlığının tespitinde kullanılan en önemli tekniklerden birisidir (Sağlar ve Akçalı, 2018: 79).

AİT'lerin denetimin sonuna doğru kullanımının denetçiler tarafından zorunlu olduğu Bağımsız Denetim Standartları (BDS) 520'nin 6. Paragrafında "Denetçi finansal tabloların, denetçinin işletme hakkındaki anlayışı (işletmeyi tanıması) ile tutarlı olup olmadığına dair genel bir sonuç oluştururken, denetimin sonuna doğru, kendisine yardımcı olan analitik prosedürleri tasarlar ve uygular." şeklinde ifade edilmiştir.

Şirketlerde pek çok uygulama alanlarında AİT'lere rastlanabilir. Özellikle aşağıda farklı örnekleri görüleceği üzere, Uluslararası Denetim Standartları'nın göstermiş olduğu yöntemde AİT'yi şirketlerin farklı koşullarında uygulamak

denetçiye pek çok açıdan avantaj sağlamaktadır. Bu örneklerin bir kaçına aşağıda yer verilmiştir:

Bir petrol firmasında, petrolün tavan ve taban fiyatları sektör tarafından belirlenmektedir. Eğer petrol şirketine ait Brüt Kar Marjı, sektör ortalamasının çok üstünde veya altında gerçekleşiyorsa, alış fiyatından veya satış fiyatından yola çıkarak bu durum ortaya çıkarılabilir. Böylelikle denetçi bu yöntemle hızlı sürede karar vererek, zamandan tasarruf etmiş olacaktır.

Bir firmada çalışan işçi sayısı ile bu işçilere sağlanan ekmek sayısındaki ilişki, klasik denetim yöntemlerinden daha farklı bir akış açısıyla incelenebilir. Klasik denetim yönteminde, sağlanan ekmek tutarının faturaya bağlı olup, olmadığı, kayıtlarda uygun şekilde giderleştirilip, giderleştirilmediği incelenirken, Analitik İnceleme Teknikleriyle sağlanan ekmek ve personel sayısı arasındaki korelasyonun tutarlı olup olmadığına bakılabilir.

Bir şirketin stokları için ambar kapasitesi 10 Ton iken, denetçinin yaptığı çalışmalarda bu miktardan farklı olumlu veya olumsuz farkların olması, açıklamalar gerektirir. Denetçi bu noktada kısa sürede sorgulayacağı veriye erişmiş olacaktır

Stok Devir Hızı, Alacak Devir Hızı yöntemleriyle alacak satış ilişkileri ve stoklarda olan matematiksel olarak bulunması gereken kısmın ortaya çıkarılmasına yardımcı olur. Bu da ussallık testleri yöntemiyle ortaya çıkarılır.

Randıman testleri (girdi/çıktı), kapasite raporları kullanılarak fire, olması gereken fire veya olması gerekenden fazla yazılan giderler bu tekniklerle denetçiye yardımcı olabilir.

Kısa ve uzun vadeli borç yapısıyla birlikte, işletmenin likiditesi, borç ödeyebilme kabiliyeti ve çalışma sermayesinin yeterliliği tespit edilebilir.

Bütçe verileriyle gerçekleşen verileri karşılaştırmak, denetçi için önemli bulgulardandır. Denetçi burada, bütçeyi uygulayacak olan işletme personelinin bütçe hedeflerinin yakalayamama kaygılarından dolayı bütçeyi değiştirmiş olabilme ihtimalini göz önünde bulundurmalıdır.

Ulaşım işletmelerinde doluluk oranının ortalama gelirinin tahmin edilmesi veya işçi sayısından ve saat ücretlerinin işletme maliyetleri ve üretim miktarının tahmin edilmesinde teknikler önemli olarak kullanılmaktadır. Böylelikle denetçi daha nesnel yaklaşımla kontrol oluşturabilecektir

BAĞIMSIZ DENETİMDE AİT UYGULAMALARI

Çalışmanın bu bölümünde, Hızlı Tüketim Malları Sektörü'nde faaliyet göstermekte olan ÇB1 A.Ş.'nin ve yine aynı sektörde yer alan XXX A.Ş.'nin

bağımsız denetim sürecine ilişkin bir uygulama çalışması yapılmıştır. Bu çalışmada bağımsız denetim esnasında AİT yoluyla yapılan işlemler incelenmiş, denetim sürecine etkisi değerlendirilmiştir. Buradaki amaç, denetçinin denetim raporunu oluştururken risk bölgelerini tespit edebilmesine yönelik yön göstermedir. Bu çalışmamızda denetçiye, riskin yükseldiği normalin dışındaki olguların saptamasını sağlamak için AİT'yi etkin bir şekilde nasıl kullanılacağına gösterilmesi hedeflenmiştir. Bu nedenle, bilimsel temelli olarak AİT'nin uygulama safha ve metotları bir sektör özelinde gösterilecektir. Sektördeki iki firmaya yönelik yaptığımız bu çalışma tüm sektörü yansıtmamakla birlikte, metotların etkin bir şekilde uygulanmasını göstermek maksadıyla sorunlu olduğu görülen iki firma özelinde çalışılmıştır. Bununla birlikte bu türde bilimsel temelli olarak AİT uygulamasının Hızlı Tüketim Sektöründe ve sektörün şirketleri özelinde ilk defa yapılmasından ötürü literatüre yeni bir çalışma olarak katkı sağlayacaktır. Uygulamada izlenen metot, postmodern yaklaşım çerçevesinde nitel inceleme yöntemleridir.

Hijyenik Kağıt Üretimi Firması Uygulaması

ÇB1 A.Ş., kağıt havlu, peçete, tuvalet kağıdı ve kutu mendil üretimlerini yapmakta olan bir sanayi kuruluşudur. Yurtdışından almış olduğu, selülozu kendi tesislerinde önce yarı mamule çevirmekte bunları yurtdışına ya ithal etmekte ya da yarı mamulleri nihai ürüne çevirerek çeşitli perakende işletmelerine satmaktadır.

Şirket son 5 yıllık dönem içinde, özellikle gelişmekte olan ülkeleri hedef pazar alma stratejisiyle büyüme sürecine girmiştir. Bu büyümeyi desteklemek adına da çalışan sayısını artırmıştır. Aşağıdaki tabloda şirketin zaman içinde büyüyen çalışanlara ait masraf tutarları görünmektedir:

Tablo1a. Yıllar İtibariyle Personel Giderleri

Gider Türü ve Değişim	2014	2015	2016	2017	2018
Personel Giderleri (000 TL)	1.100	1.350	1.950	2.500	3.015
Değişim		250	600	550	515
Değişim Yüzdesi		22.73	44.44	28.21	20.60

Denetim esnasında personel sayısı ve ücret giderlerindeki değişimin incelenmesi, personel başına üretim gibi verilerin kontrolü, yıllar itibariyle bunlardaki değişim, bütçe verileriyle karşılaştırma yaparak buradan çıkacak sonuçlara göre önemli sapmaların analizi yöntemleri personel giderlerinin denetiminde yapılabilecek AİT'lere örnek olabilir. Aşağıdaki tabloda üretim, personel sayısı ve personel başına üretim miktarları gösterilmiştir:

Tablo 1b. Yıllar İtibariyle Çalışan Sayıları ve Üretim Miktarları

	2014	2015	2016	2017	2018
Çalışan Sayısı	23	28	50	60	66
Çalışan Sayısı Değişim (%)		21,74	78,57	20,00	10,00
Toplam Üretim Miktarı (000 adet)	10,00	12,20	22,09	26,39	29,29
Toplam Üretim Miktarı Değişim (%)		22,00	81,00	19,50	11,00
Personel Başına Üretim (X1000)	434,78	435,71	441,64	439,80	443,80
P.B. Üretim Değişim		0,93	5,93	-1,86	4,00
P.B Üretim Değişim (%)		0,21	1,36	-0,42	0,91

Tablo 1b'ye göre, şirket düzenli büyüme stratejisini yıllar itibariyle gerçekleştirmektedir. Üretim miktarları yıllar içinde artan bir seyir izlemektedir. Aynı şekilde çalışan sayısına da bakıldığında düzenli bir trend halinde artış gözlemlenmektedir. Bu korelasyon en iyi personel başına üretim değişim yüzde çizelgesi incelenerek anlaşılabacaktır. Eğer arada düzenli bir korelasyon varsa Personel Başına Üretim Değişim Yüzdesi ne kadar – veya + yönlü sıfıra yakınsa o zaman arada o kadar yüksek bir korelasyondan bahsedilebilir. Tablodan da görüleceği üzere personel başına yüzde değişimi sıfıra yakındır bu da yüksek bir korelasyonun varlığını işaret etmektedir. Yani şirket yıllar içinde üretim ölçeğinde büyümüş ve buna orantılı olarak insan kaynağı alımı yapmıştır. Belki de otomatizasyon yerine üretimini işgücü ile karşılamış olabilir. Bu analiz, ileride yapılacak olan başka çalışmalara da rehberlik edecektir.

Tablo 1a'ya göre ise, 2015-2018 yılları arasında çalışan masraflarında sırasıyla %23, %44, %28 ve %21 olmak üzere belirgin oranda artışlar gözükmemektedir. Bu nedenle bu değişimleri anlamaya çalışmak ilk etapta önem arz etmemektedir. Pek tabi ki bu tablo kendi başına bir anlam ifade etmez, destekleyici nitelikte başka diğer verilere de ihtiyaç vardır. Aşağıdaki tablo bordrolu çalışan sayılarındaki değişimi periyotlar halinde göstermektedir:

Tablo 1c. Yıllar İtibariyle Çalışan Sayıları

	2014	2015	2016	2017	2018
Çalışan Sayısı	23	28	50	60	66
Değişim		5	22	10	6
Değişim Yüzdesi		21,74	78,57	20,00	10,00

Yukarıdaki tablonun da gösterdiği gibi, 2015 ve 2018 yılları arasında adam sayısı da artmıştır. 2015 yılı artışı oldukça orantılıdır. (%23 vs %22). 2016 yılı artışı %44'e karşı %79 oranı ile arada bir korelasyon varlığını göstermemektedir. Diğer bir ifadeyle, bordrolu çalışan sayısındaki artış, yapılan personel harcamasının neredeyse 2 katıdır. 2017 ve 2018 yılı artışlarında ise bir korelasyondan bahsedilebilir.

Tablo 1d. Personel Başına Giderler

	2014	2015	2016	2017	2018
Personel başına giderler	47.826	48.214	39.000	41.667	45.682
Değişim		388	-9,214	2,667	4,015
Değişim Yüzdesi		0,81	-19,11	6,84	9,64

Burada denetçi, ilk incelemede bir hata veya tutarsızlığa rastlamamakla birlikte, denetim riskini azaltmak için, daha detaylı inceleme yapmak durumundadır. bununla birlikte daha fazla derine inmesini gerektirecek bir tutarsızlık analizine de sahiptir. Personel başına giderler oldukça düşmüştür. Daha önce üretimini daha yüksek giderle yapmakta iken, nasıl olmuş da bu giderleri düşürme kabiliyetine haiz olmuştur? Bu düşüşün nedeni, düşük ücret politikası veya otomatizasyon gibi sebeplere dayanabilir bununla birlikte daha önce değindiğimiz üzere üretim ve personel sayısındaki artış korelasyonu, otomatizasyon sebebinin olmayabileceğini göstermişti, bundan dolayı başka bir hususa da özellikle dikkat etmek gerekir: Burada olabilecek en büyük hata veya hile riski, kayıtlara intikal ettirilmeyen personel ücret giderleri olabilir. Dolayısıyla işletmenin karını fiktif olarak yüksek gösterme ihtimali vardır. O yüzden denetçinin ilave kanıtı başvurusu gerekmektedir. İzleyeceği yollar şunlar olmalıdır: Buradaki hata veya hile unsurunu tespit etmek için personel bordroları İnsan Kaynakları Departmanı'ndan temin edilmelidir, bordro hesaplama kontrolleri yapılmalı, bu tutarlar ile bordro ve muhasebe kayıt tutarlılığı araştırılmalıdır. Eğer kayıt tutarlılığında da sıkıntı varsa bunun hatadan mı yoksa hileden mi gerçekleştiği tespit edilmelidir. Bordro hesaplama

programını, muhasebe sistemi ile entegre mi çalışmaktadır, dışarıdan müdahaleye izin vermekte midir? Eğer bordro programının muhasebe entegrasyonu yoksa hatalı kayıt, düzenli olarak sürekli aynı şekilde mi yapılmaktadır? Eğer düzenli bir hata modeli görülüyorsa bu takdirde denetçi bulgularından emin olmak için hesaplama yapanlar, kaydı atanlar ve onaylayanlarla yüz yüze görüşme yapmalıdır. Tüm bu analitik inceleme yöntemleri neticesinde denetçi hata veya hile tespit edemezse, yapmış olduğu analitik incelemeye ilişkin verileri, verilerinin kaynağını ve hesaplama yöntemini sorgulamalıdır.

Ayçiçek Yağı Üretiminde Firma Örneği

Türkiye'nin en eski ve köklü sanayi kuruluşlarından biri olarak 1970 yılından bu yana bitkisel yağ üretimi yapan XXX A.Ş., A Organize Sanayi Bölgesi'ndeki tesislerinde üretim yapmaktadır. Ayçiçek tohumu, soya fasulyesi hammadesinden son tüketicilere yönelik ayçiçek yağı üretimi yapmaktadır.

XXX A.Ş., Borsa İstanbul'a kote olan şirketlerden olduğundan bağımsız denetime tabidir. XXX A.Ş., son 5 yılında bağımsız denetim raporu görüşüne göre düzenli olarak sınırlı olumlu görüş almıştır. Farklı yıllardaki farklı denetim firmalarından gelen bağımsız denetim raporları, TMS 12 "Gelir Vergisi" standardına atıfta bulunarak, şunu belirtmiştir: "TMS 12 "Gelir Vergisi" standardı uyarınca, geçmiş mali zararlar ve vergiden indirilebilir geçici farklardan kaynaklanan ertelenmiş vergi varlıkları, yakın gelecekte vergiye tabi yeterli kar elde etmek suretiyle söz konusu farklardan yararlanmanın kuvvetle muhtemel olması veya gelecekte ilgili farkların ortadan kalkmasının muhtemel olması durumunda kayıtlara alınmalıdır." Ertelenen Vergi Varlıkları; indirilebilir geçici farklar, kullanılmamış mali zararlar ve vergi avantajları nedeniyle sonraki dönemlerde geri kazanılacak olan gelir vergisi tutarlarıdır(Eflatun, 2012).Ertelenen vergi varlıkları, işletmenin sonraki dönemlerde oluşacak vergilendirilebilir gelirlerinin muhtemel olması durumunda ertelenen vergide dikkate alınır. Denetim Şirketi, Ayrıca Grup'un geçmiş yıl mali zararlarından toplam 2.264.216 TL (31 Aralık 2016: 2.797.039 TL) tutarında ertelenmiş vergi varlığını ileriye dönük karlılık beklentileri nedeniyle muhasebeleştirilmiş olduğunu belirtmiştir ancak bağımsız denetim şirketinin yapmış olduğu değerlendirme sonucunda, Grup'un bu ertelenmiş vergi varlığından yararlanmasına imkan verecek düzeyde mali karı gerekli olan zaman dilimi içinde elde etmesine yönelik belirsizlik olduğu kanaatinde olduğunu raporlamıştır. Benzer ifadeler bir önceki yılların denetim raporlarında da söz konusudur.

Yapacağımız uygulama, analitik inceleme prosedürleri yoluyla bağımsız denetçilerin varmış olduğu sonuçları test etmek, denetçi beklentilerini

tekrardan oluşturmak yoluyla Grup'un Türkiye Muhasebe Standartları'ndan şartlı olumlu görüş verecek kadar sapıp sapmadığını incelemeye yöneliktir. İlgili çalışmayı gerçekleştirmek için Grup'a oran analizleri uygulanacak, geçmiş bir önceki yıla göre finansal sonuçları karşılaştırılacak, ayrıca 31.12.2017 finansal sonuçları sektör ortalaması ile karşılaştırılacaktır.. ilaveten Brüt Kar Marjı Oranı incelenecek ve ayrıca Stok Devir Hızı trendi incelenecektir. Böylelikle Grup'un ertelenmiş vergi varlığından yararlanmasına olanak veren mali karın gerekli zaman dilimi içinde oluşup oluşamayacağı araştırılacaktır. Denetim firmaları tüm bu tekniklerin hepsini uygulayacak zaman ve iş gücüne sahip olmamış olabilir. Amacımız denetim firmasının verdiği sonucu bilimsel olarak doğrulamaktır.

XXX A.Ş şirketine ilişkin 31.12.2017 itibariyle Finansal Oranları ve bulunduğu sektörün oranlarına aşağıda yer verilmiştir:

Tablo 2a. XXX A.Ş – Finansal Değerler Sektör Ortalaması Karşılaştırma Tablosu

	XXX A.Ş	Sektör Ortalaması
Fiyat / Kazanç Oranı	0	123,02
Piyasa Değeri / Defter Değeri	0,88	2,84
Net Kar / Toplam Aktif	-0,02	0,01
Net Kar / Özsermaye	-0,04	0,02
Piyasa Değeri / Net Satış	0,70	1,52
Piyasa Değeri / Esas Faaliyet Karı	-23,92	17,36
Net Kar / Net Satış	-0,03	0,01
Esas Faaliyet Karı / Net Satış	-0,03	0,09
Cari Oran	0,81	1,62
Esas Faaliyet Karı / Kısa Vadeli Borç	-0,07	0,31
Kısa Vadeli Borç / Toplam Aktif	0,35	0,21
Kısa Vadeli Borç / Toplam Borç	0,93	0,43

Kaynak: Sektör Ortalamaları, bigpara.hurriyet.com.tr/borsa/hisse-fiyatlari/, 31.10.2018

Tablo 2a'dan çıkan sonuçlara göre, XXX şirketi, Piyasa Değeri / Defter Değeri oranı olarak sektörünün oldukça altında kalmaktadır. Son 5 yılı itibariyle sürekli zarar raporlayan bir şirket için, Piyasa Değerinin Defter değerinden aşağıda kalması, şirketin piyasa değerinin öz sermayesinin de altına geldiğini gösterir. Şirketin Cari Oranı (Dönen Varlıklar / Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar)tablo 2a'dan da anlaşılacağı gibi 1,62 olan sektörünün altında kalmıştır. Aynı zamanda bu işletmede net çalışma sermayesi noksanı olduğunu, işletmenin nakit sıkıntısı çektiğini gösterir. Şirket son 2 yılında artarak 2016'da -644.534 TL, 2017'de ise -1.167.166 TL nakit açığı vermiştir. Tamamlayıcı bir

oran olan Likitide Oranı ise 0,66 olarak gerçekleşmektedir. Buna göre oran 1'in altındadır. Oranın 1'in altında olması, Cari Oran ile birlikte değerlendirildiğinde işletmenin nakit sıkıntısı çektiğini göstermektedir.

Sektörde genel olarak, Faaliyet Karlılığı / Net Satış Oranı çok yüksek değildir, fakat XXX'in oranı zarar raporlamasından dolayı -0,03 olarak gerçekleşmiştir ve geçmiş yıllarla analiz edildiğinde de yine bu oranın 0'a yakın fakat eksi olarak raporlandığı gösterilmiştir. Bu anlamda da şirketin ileride ertelenmiş vergi varlığından yararlanması söz konusu değildir.

Kısa Vadeli Borçların, Aktif Toplama Oranı sektör ortalaması olan 0,21'in üstünde bir değerle, 0,35 olarak gerçekleşmiştir. Tüm Yabancı Kaynakların Aktif toplama oranı ise 0,95'tir sektör ortalaması ise 0,73'tür. Bu oranda yüksek miktardaki yabancı kaynak kullanımını göstermektedir. Ölçeğine göre yüklü miktarda kredi kullanımı söz konusu olup, şirket borçlanmaları özellikle grup dışı şirketlere yapılmıştır. Yıllar içinde giderek artan bir faiz yüküyle karşılaştığı görülmektedir. Faiz giderleri 9.488.135 TL'den 11.709.196 TL'ye çıkmıştır. Şirketin zarar raporlamasındaki en önemli unsur, şirketin katlanmak zorunda kaldığı ve yıllar itibariyle büyüyen Finansman Giderleri kalemidir.

Tablo 2b. XXX A.Ş. Kısa Vadeli Ticari Borçları ve Ticari Faaliyetlerden 2017 2016 Karşılaştırmalı Brüt Karı Tablosu

Kısa Vadeli Borçlar	31 Aralık 2017	31 Aralık 2016
Ticari Borçlar	8,938,200	7,575,187
Borç Senetleri	43,018,060	14,368,381
Diğer Ticari Borçlar	581,540	1,453,528
İlişkili Taraflara Ticari Borçlar	2,244,522	786,273
Toplam	54,782,322	24,183,369
Hasılat	175,783,453	103,010,772
Satışların Maliyeti (-)	- 167,512,234	- 92,441,139
Ticari Faaliyetlerden Brüt Kar	13,266,219	10,569,633

Tablo2b'ye göre, göre şirketin Brüt Karı %30 artarken borçları ise %100'den daha fazla artmıştır, şirket bu anlamda da sürekli borç kullanımını artırmaktadır. Bu nedenle hem Finansman Gideri'ni hem de Ticari Borcu kapatarak mali karlılığa kısa zamanda geçme potansiyeli çok düşüktür.

Brüt Kar Marjına yıllar itibariyle de eğilim yüzdeleri analizi şeklinde

bakılabilir. Aşağıdaki tabloda şirketin 2013-2017 dönemindeki brüt kar marjları yer almaktadır.

Tablo 2c. XXX A.Ş. 2013- 2017 Brüt Kar Tablosu

	2013	2014	2015	2016	2017
Hasılat (x 1000)	91.451	93.053	96.554	103.01	175.783
Satışların Maliyeti (x1000)	80.111	82.074	86.416	92.441	162.517
Brüt Kar (x1000)	11.339	10.979	10.138	10.569	13.266
Brüt Kar Marjı Oranı	12.4%	11.8%	10.5%	10.3%	7.5%
Brüt Kar Marjı Oranı Projeksiyonu (5 Senelik)	12.5%	13.0%	13.5%	14.0%	14.5%
Yıllık Bütçe Brüt Kar Marjı Oranları	12.5%	13.0%	12.5%	11.2%	11.0%

Karın ölçülmesinde kullanılan ve mali rantabilite oranları da denilen karlılık oranları, hedeflenen faaliyet sonuçlarına ulaşıp ulaşılmadığını, öngörülen kar düzeyinin gerçekleşip, gerçekleşmediği ve işletmenin etkin yönetilip yönetilmediği konularında bilgiler sağlamaktadır. Karlılık oranları, bir işletmenin yatırım ve finanslama kararlarının ne derece dengeli olduğunu gösteren oranlardır. Karlılık oranları, satışlar ve yatırım üzerinden elde edilen karlılığı göstererek, yönetimin etkinliğini değerlendiren ölçütlerdir. Dolayısıyla, iktisadi çıkarları işletmenin uzun vadeli yaşamasına bağlı olan herhangi bir kimse daha çok karlılık oranlarıyla yakından ilgilenecektir. Bu yüzden de karlılık, işletme paydaşlarını da ilgilendirdiğinden denetçinin de konusuna direk olarak giren bir konudur aynı anda da bir AİT unsurudur (Şamiloğlu ve Akgün, 2015: 438).

Karlılık oranları içinde Brüt Kar Marjı Oranı, brüt satış hasılatı üzerinden hesaplanmaktadır. Bu oranın yüksek olması, brüt satışlar içinde satılan malın maliyetinin düşük olduğuna ve dolayısıyla da brüt satış karının arttığına işaret olup, işletme lehine yorumlanmaktadır. Yukarıdaki şirketimizin ise, Brüt Kar Marjı yıllar itibariyle işleyiş trendine bakacak olursak, düşme eğilimi göstermektedir. Bu düşme eğilimi, satılan malın maliyetinin artmasına karşılık satış fiyatının aynı oranda artırılmaması sebebiyle brüt karın azaldığını göstermektedir.

İşletmenin 5 sene önce yapılan uzun dönemli projeksiyonlarına bakılacak olursa, her sene itibariyle işletme brüt kar marjı oranını yüzde 0.5 artırmayı planlamıştır. Yüzde 12.5 üzerine inşa edilen 5 yıllık projeksiyon, 2017 yılına gelindiğinde yüzde 14.5 olmayı hedeflemiştir. Bu yüzden artırması gereken

satış bellidir ve fiilide bu satış tutarı aynı ölçekte gerçekleşmiştir. Halbuki 2017 yılına gelindiğinde, 5 sene önce hedeflenen brüt kar marjı oranı ile hedeflenen oran arasında %7 oranında büyük bir sapma vardır, bu oran hedeflenen oranının nerdeyse yarısıdır. Bir başka açıdan bakılacak olursa, her sene itibariyle geçmiş bir önceki yılın verisi göz önünde bulundurularak yapılan bütçe tahmini de geçmiş yıl oran verileri üzerine yarım puan oynamalar ilave ederek hedeflendirme üzerine kuruludur. Oysa ki sonuç itibariyle her yıl yeniden yapılan bütçe tahminleri de gerçekleşenin gerisinde kalmıştır. Özellikle 2017 yılı hem 5 senelik tahmine hem de yıllık tahmine göre oldukça geridedir. 2017 yılında şirket uzun dönemde kara geçemeyeceğinin sinyallerini vermiştir.

Stok Devir Hızları da bir AİT unsuru olarak denetçiye yol gösterici nitelikte, bir analiz tekniğidir. İşletmenin sahip olduğu ve faaliyetlerini gerçekleştirdiği stoklarını ne derecede etkin kullanıldığını belirlemeye yöneliktir. Aşağıdaki tabloda şirketin yıllar itibariyle stok devir hızları yer almaktadır.

Tablo 2d. XXX A.Ş. - Stok Devir Hızı Tablosu

	2013	2014	2015	2016	2017
Net Satışlar (000 TL)	86.451	88.554	92.554	98.260	170.783
Ort. Stoklar	300	350	350	880	1.490
Stok Devir Hızı (000)	288	253	264	111	114

Stok Devir Hızı, ortalama bir hesapla, stok kalemlerinin ne kadar bir süre içerisinde tüketildiğini veya satış hasılatı unsuru haline dönüştüğünü ölçer. Başka bir deyişle bu oran, işletmenin elindeki stokların nakde dönüşme hızını gösterir. Varlıkların kullanımındaki verimliliği ölçen bu oran, stokların bir yıl içinde kaç defa devrettiğini gösterir. Bir işletme faaliyetini sürdürebilmek amacıyla, gerekli üretim girdilerini, üretim sürecinde işlemleri tamamlanmış mamulleri, üretimini tamamlayıp satış için hazır tuttuğu ürünleri stok olarak tutar. Stok devir hızı analizinde amaç stoklanan bu varlıkların işletme tarafından en kadar hızla üretim içinde tüketildiğini satışa hazır hale getirildiğini ve satıldığını görebilmektedir. Bu şekilde stokların belli bir dönem içinde kaç kez yenilendiği ortaya çıkar (Şamiloğlu ve Akgün, 2015, s.435).

İşletmenin Stok Devir Hızı Tablosu'nda 2013'ten 2018'e kadar stok devir hızının düştüğü özellikle 2016 ve 2017'de dramatik bir şekilde düştüğü gözlemlenmiştir. İşletmenin dönemler itibariyle stok devir hızının düşmesi, stokların etkin bir biçimde yönetilememesinin bir sonucudur. Diğer şartlar aynı kalmak üzere, stok devir hızının düşmesi, işletmenin daha az kar etmesine sebebiyet verdiği gibi, belirli bir iş hacmine ulaşmak için finansman ihtiyacını da artırmaktadır. Bu olgu, işletmenin Kısa Vadeli Borçlarının, Aktif Toplama

Oranı'nın yüksek olması mevzuunda da gözlemlenmişti. Başka bir deyişle stok devir hızı düşen firma, stoklara nispeten daha çok kaynak bağlama ihtiyacı elde eder. O sebeple stok devir hızı düşük olan işletme yüksek olan firmalara göre rekabet gücünde de daha az avantajlı olur. Zira şirket, sektör ortalamasının üstünde bir Kısa Vadeli Borç / Aktif Toplam Oranı'na sahiptir. Aynı şekilde kar marjını düşürerek satış hacmini genişletebilme olasılığı çok düşmüştür.

Tüm bu AİT'ne ilişkin analizler neticesinde, XXX A.Ş., sektöre göre oranları, daha olumsuz durumdadır. Faaliyet Karlılığı / Net Satış ve Yabancı Kaynak / Aktif Toplamı oranları da olumsuzdur. Özellikle Yabancı Kaynak oranının yüksek olması finansman giderlerinin oldukça şiştiğini de göstermektedir. Bununla birlikte Brüt Kar Marjı oranı son 2 yılda oldukça kötüleşmiş, bütçe ve projeksiyonlarını yakalayamaz konuma gelmiştir. Tüm bunlara ilaveten Stok Devir Hızı'nın da gittikçe kötüye gitmesi ile birlikte şirketin kısa zamanda kara geçme olasılığı görünmemektedir. XXX A.Ş'nin denetçisi de uygulamış olduğu prosedürlere göre, ertelenmiş vergi varlığından yararlanmasına olanak veren mali karın gerekli zaman dilimi içinde oluşamayacağı kararına varmıştı, böylelikle yapmış olduğumuz AİT testleri ile de denetçinin bu kararında yanılmadığını ve bulgularımızın denetçi sonucuyla paralellik gösterdiğini söylenebilir.

SONUÇ

Bu çalışmada incelendiği üzere bağımsız denetimin planlanması, maddi doğruluk testleri ve tamamlanması aşamasında analitik inceleme teknikleri önemli bir yere haizdir. Günümüzde bu teknikleri etkin olarak kullanabilen denetçiler sayesinde denetim faaliyetlerinin yürütülmesinde yeni bir evreye geçilmiştir. Bağımsız denetimin yürütülmesi ve raporlanması esnasındaki finansal ve finansal olmayan verilerin denetim riski ve kontrol riski göz önünde bulundurularak, tekniklerin hangi aşamalarda nasıl kullanılacağı post modern yaklaşım ile nitel araştırma yöntemleri kullanılarak toplum, şirketler, denetçiler ve yatırımcıların gereksinimlerine göre tartışılmıştır.

AİT, Finansal tabloların önceden belirlenmiş ölçütlere göre kıyaslanması sonucu bulunan sapmalara göre denetime yön veren bir tekniktir. Denetçiye her konuda yön veren bir yöntem olan AİT hem Planlama aşamasında, zamandan tasarruf etme ve kaynakların etkin dağılımını sağlayarak, hem de yürütme aşamasında kısa zamanda doğru ve güçlü kontrol sonuçlarına ulaştırabileceği içinden denetçiye fayda getirmektedir. Denetimin sonuç aşamasında ise genel bir değerlendirme yapmada yardımcı olur.

Bu çalışmada Hızlı Tüketim Sektörü'nde faaliyet gösteren 2 ayrı şirketi Uluslararası Denetim Standartları kapsamında ve denetçi bakış açısıyla AİT yöntemlerini uygulamak suretiyle incelenmiştir. Birinci örnekte daha önce

incelenmiş bir şirket üzerinde değerlendirme yaparak, denetçiye şüpheli gelecek bir durumu ortaya çıkarıp, denetçiye ilave kanıtlara gitmesi ve denetimi bu yönde geliştirmesi gerekliliğinin çıkarımı yapılmıştır. İkinci şirkette ise daha önceden denetçi tarafından incelenmiş bir şirkete ilişkin şartlı görüş verilmesine neden olan bir durumu AİT yoluyla tekrar analiz ederek, denetçinin varmış olduğu sonucun haklılığı teyit edilmiştir.

Nihai durum göstermektedir ki, artık bağımsız denetim, sırf klasik yöntemlerle fatura ve gider eşleştirmesinden ibaret olmadığını ortaya koymaktadır. Gelecekte yerini finansal olmayan bilgileri de içeren daha geniş tabanlı çalışmalara bırakacaktır. Ayrıca AİT'ler bundan sonra bilgisayar veya diğer elektronik ortamlara transfer edilerek çok daha hızlı ve verimli denetimler yapılabileceği ve hızlı sonuçlara ulaşılabileceği çok uzak olmayan hatta kimi yerlerde pratikte de uygulanan bir gerçekliktir. Bu değişimin ise sadece işletmeleri değil, muhasebe meslek mensupları ile muhasebe akademisyenlerini de gelişen teknikler çerçevesinde kişisel gelişime ve yeni yöntemler aramaya sevk edeceği görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Albrecht, W. (1977). Towards Better and More Efficient Audits, *Journal of Accountancy*, December, pp. 48- 50.
- Ameen, E., Strawser, J. (1994). Investigating The Use Of Analytical Procedures: An Update And Extension; *Auditing: A Journal Of Practice & Theory*, 13, pp. 69–76.
- Apostolou, B., Pasewark, W., Strawser, J. (1993). The Effects Of Senior Internal Auditor Behaviour On Staff Performance And Satisfaction. *Journal Of Business Research*, 23, pp. 110–122.
- Bakır, H. ve Şahin, C. (2009). Yöneticiler İçin Finansal Tablolar Analizi. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Biggs, S., Mock, T.J. & Watkins, P.J. (1989). Analytical Review Procedures And Process In Auditing, Research Monograph No. 13, The Canadian Certified General Accountants' Research Foundation.
- Blocher, E., Willingham, J. (1988); *Analytical Review: A Guide To Analytical Procedures*, (2nd Ed.), New York: Prentice Hall.
- Bozkurt, N. (2014) *Muhasebe Denetimi*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Calderon, T.G. And Green, B.P. (1994). Signaling Fraud By Using Analytical Procedures. *Ohio CPA Journal*, 53, April, pp. 27-38.
- Chi, M., Glaser, R., & Rees, E. (1982). Expertise In Problem Solving. In R.J. Sternberg, *Advances In The Psychology Of Human Intelligence*. Hillsdale, Nj: Erlbaum.
- Dönmez, A. ve Ersoy, A. (2011). Bağımsız Denetim Sürecinde Analitik İnceleme Prosedürleri: Türkiye'de SPK'dan Yetki Almış Denetim Firmaları Üzerine Bir Araştırma, *Bilgi*, 121-142).
- Eflatun, A. O. (2012). TMS 12 Gelir Vergileri (Ertelenen Vergi). 10 Mart 2019 tarihinde muhasebe.tr.com sitesinden erişildi.
- Fraser, I., Hatherly, D., Lin, K., (1997). An Empirical Investigation Of The Use Of Analytical Review By External Auditors. *The British Accounting Review* (March); pp 35–47.
- Karaatlı, M., Senal S., Öztürk, Mahmut S. (2014). “Denetim Planlaması Aşamasında Analitik İnceleme Tekniği Olarak Yapa y Sınır Ağları Kullanımı: Bir Firma Uygulaması”, *Ege Akademik Bakış Dergisi*, Cilt.14, Sayı 4, Ekim 2014:637-648.

KGK, “TürkiyeDenetimStandartları BDS 520 AnalitikProsedürler”.

Knapp, C. A. ve Knapp, M. A. (2001), The Effects Of Experience And Explicit Fraud Risk Assessment In Detecting Fraud With Analytical Procedures. Accounting, Organizations And Society, 2001, Vol. 26, Issue 1, 25-37.

Kavut L., Taş O. veŞavlı T. (2009).

“UluslararasıDenetimStandartlarıKapsamındaBağımsızDenetim ”, 2009, İstanbul, İsmmmoYayın No 130, s.155.

Koskivaara, E. (2004). “Artificial Neural Networks In Analytical Review Procedures”, Managerial Auditing Journal, 19(2), 2004: 192 S.191-223.

Koskivaara, E. (2007). “Integrating Analytical Procedures Into The Continuous Audit Environment”, Journal Of Information Systems And Technology Management, Vol. 3, No. 3, 2007, pp. 331-346.

Lin, K. Z., Fraser, I. A. M. &Hatherly, D. (2003). Auditor Analytical Review Judgment: A Performance Evaluation. The British Accounting Review. 35(1): 19-34.

Loebbecke, J.K. &Steinbart, P.J. (1987). An Investigation Of The Use Of Preliminary Analytical Review To Provide Substantive Audit Evidence, Auditing: A Journal Of Practice & Theory, 5, Spring, Pp. 74-88.

McDaniel, L.S. (1990); The Effects Of Time Pressure And Audit Program Structure On Audit Performance; Journal Of Accounting Research, 28, pp. 267-285.

National Commission on Fraudulent Financial Reporting [NCFRR]. (1987). Report of the National Commission on Fraudulent Financial Reporting.

Pinho, C. (2014) The Usefulness Of Analytical Procedures – An Empirical Approach In The Auditing Sector In Portugal., International Journal of Business and Social Research, Vol 4. No.8.

Sağlam N. veYolcu, M.

(2014).TürkiyeDenetimStandartlarınaGöreFinansalTablolarınBağımsızDenetimiVeRaporlanması. Ankara: YaklaşımYayıncılık.

Sağlar J. veAkçalı G.

(2018).AnalitikİncelemeProsdürlerininBağımsızDenetimSürecineEtkisi, OsmaniyeKorkut Ata Üniversitesi, İktisadiVeİdariBilimlerFakültesiDergisi, Cilt:2, Sayı:1, Haziran 2018, ss. 76-88.

Sektör Ortalamaları, 31.10.2018 tarihinde bigpara.hurriyet.com.tr/borsa/hisse-fiyatlari adresinden Erişildi.

SPK, Seri: X 22 Nolu

“Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliğ” 18. Kısım, 5. Madde.

Şamiloğlu F. ve Akgün A. İ. (2015). Finansal Tablolar Analizi, Ekin Basım Yayın Dağıtım, s. 435, 438.

AccountingFor Management.org, Financial Statement Analysis, 01.03.2009 tarihinde accountingformanagement.org adresinden erişildi.

2014 VE SONRASI FİNANSAL DALGALANMALARIN BİST'TE İŞLEM GÖREN İNŞAAT SEKTÖRÜ FİRMALARI ÜZERİNE ETKİLERİNİN FİNANSAL ORANLARLA İNCELENMESİ

Analysis Of Effects Of Financial Fluctuations In 2014 And Beyond On
Construction Companies That Traded In BIST With Financial ratios

Ampirik Bulgulara Dayanan Bir Araştırma

Doç. Dr. Yıldırım Ercan ÇALIŞ, Sibel ÇAKIR*****

Gönderim Tarihi: 19.05.2019

Kabul Tarihi: 26.07.2019

ÖZ: Araştırmada, 2014 yılı ve sonrasında meydana gelen finansal dalgalanmaların inşaat firmalarının finansal performansına etkisinin olup olmadığı incelenmektedir.

Bu amaçla, BİST'te bulunan inşaat sektöründeki firmaların son 5 yıllık finansal tabloları kamu aydınlatma platformundan temin edilerek şirketlerin finansal tabloları üzerinde oran ve trend analizi yöntemleri amaç doğrultusunda sağlıklı değerlendirme sağlayacağından seçilmiştir. Sektörün genel durumunu görebilmek için temel ekonomik göstergelerden de yararlanılmıştır.

Araştırma sonucuna göre, finansal dalgalanmalar inşaat firmaları üzerine özellikle borçlanma yapılarında olumsuz etkiye neden olmuş ve karlılık durumlarını da olumsuz etkilemiştir.

Anahtar Kelimeler: Finansal Dalgalanmalar, İnşaat, Finansal Oranlar

JEL Sınıflandırması: M40, M41, L74

ABSTRACT: The study examines the impact of financial fluctuations on the financial performance of construction companies in 2014 and beyond.

For this purpose, the last five-year financial statements of the firms in the construction sector in the BIST were obtained from the public lighting platform and were selected for the purpose of providing a healthy evaluation for the purpose of ratio and trend analysis methods on the financial statements of the

**Doç. Dr., Marmara Üniversitesi/İşletme Bölümü/Muhasebe ve Finansman Bilim Dalı, ecalis@marmara.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2065-6800

*** Doktora Öğrencisi, Marmara Üniversitesi/İşletme Bölümü/Muhasebe ve Finansman Bilim Dalı, sibel_ceki@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-7018-0735

companies. Basic economic indicators were also utilized to see the general situation of the sector.

According to the results of the study, financial fluctuations caused negative effects on construction companies especially on borrowing structures and negatively affected their profitability.

Keywords: Financial Fluctuation, Construction, Financial Ratios

JEL Classification: M40, M41, L74

GİRİŞ

Dünyada ve Türkiye'de son yıllarda meydana gelen ekonomik kriz ve dalgalanmalar inşaat sektörünü de etkilemektedir. 2008 ABD temelli mortgage krizi ülkemiz bankaları açısından hafif atlatıldıysa bile reel sektörde etkilerini hissettirmiştir. Faiz, kur fiyatlarındaki hareketlilik, enflasyon gibi göstergelerdeki dalgalanmalar ülkemizde son yıllarda etkisini arttıran inşaat sektörünün gelişimini etkilemiştir.

İnşaat sektörü bir ülkenin dolaylı dolaysız birçok sektörüyle bağlantılıdır. Bu yüzden inşaat sektörü için ülkenin lokomotifi denir. İnşaat sektörünün kendisine bağlı alt sektörler ile birlikte GSYH içindeki payı yaklaşık %30 civarındadır.

Ülkemizde 2008 krizinin etkisi ile inşaat sektörü küçülmüş fakat daha sonra kendini toparlamaya başlamıştır. Ancak 2014'ten itibaren hem siyasi hem ekonomideki iniş çıkışlar inşaat sektörünü fazlasıyla etkilemiştir. Özellikle kredi faiz oranlarındaki artış konut satışlarını azaltmış bunun yanında inşaat firmalarının yatırımlarının da maliyetini arttırmıştır. Aynı zamanda dövizdeki hızlı artış inşaat firmalarının maliyetini neredeyse ikiye katlamış bu durumda konut fiyatlarına yansımıştır.

Bu çalışmada, inşaat sektörünün finansal performansının 2014-2018 arasındaki ekonomik dalgalanmalardan etkilenip etkilenmediği incelenecektir. BİST'de bulunan inşaat firmalarının finansal tabloları kamu aydınlatma platformundan temin edilerek seçilen oranlar ile oran analizi yapılmıştır. Bununla birlikte inşaat firmalarının ana faaliyet konusu olan konut satış rakamları seçilen temel ekonomik göstergeler ile karşılaştırılmıştır. Bu sayede ekonomik dalgalanmaların inşaat sektörü finansal performansına etkisi araştırılmaya çalışılmıştır.

LİTERATÜR ÇALIŞMASI

Kılıç, Savrul, Topkaya ve Özekicioğlu (2013), yapmış olduğu çalışmada öncelikle küresel finansal krizin ortaya çıkışı ve gelişimi, daha sonra küresel finansal krizin ve hemen sonrasında patlak veren Avrupa Borç Krizi'nin Türkiye'nin inşaat sektörü üzerindeki etkileri ve son olarak da Türk inşaat sektörünün rekabet gücünün artırılması için nelerin yapılması gerektiğini incelemiştir. 2007-2012 yılları arası veriler kullanılarak trend analizi ile krizin etkileri incelenmeye çalışılmıştır. 2008 yılında yaşanan küresel kriz ile inşaat sektörü 2008'in ilk çeyreğinden itibaren küçülmüştür. 2009 yılında da inşaat sektörünün GSYH'deki payı azalmıştır.

Himmetoğlu (2010) yaptığı çalışmada ekonomik kriz sonucunda oluşan fiyat dalgalanmalarının firma karlılığına etkisini incelemiştir. Uygulamada kullanılan araştırma yöntemi “olay çalışması” yöntemidir.

Karagül ve Özdemir (2009) yaptığı çalışmada Türkiye'de finansal liberalizasyon sürecinin tamamlandığı tarih olarak kabul edilen 1990 sonrası dönemde İMKB'ye kote olan 21 işletmenin mali oranları hesaplanmış, ardından bu oranların barındırdıkları ortak özelliklere bağlı olarak sınıflandırılması amacıyla faktör analizi uygulanmıştır.

Gümüş ve Aydemir (2014) yapmış olduğu çalışmada kriz öncesi dönemdeki gelişimi yeterince görebilmek adına her bir konsolide edilen dönem ve sektör için ayrı ayrı yatay analiz, oran analizi ve dikey analiz tekniklerinden biri ya da birkaçı kullanılmış olup elde edilen bulgular birbirleri ile karşılaştırılmak sureti ile kriz öncesi dönem, kriz dönemi ve kriz sonrası dönem incelemeye tabi tutulmuştur. Krizin etkisi ile düşen cari oran, azalan net işletme sermayeleri, olumsuz gelişen karlılık rasyoları krizin reel sektör üzerindeki olumsuz etkilerini net olarak ortaya koymaktadır. Kriz sonrasında daha yüksek mali borçlanma, şirketlerin daha düşük öz kaynak ile faaliyet gösteriyor olmaları, incelenen son yıl olan 2012 itibariyle krizin etkilerinin tam olarak atlatılmadığını göstermektedir.

Günay ve Kesimli'nin (2011) yaptıkları çalışmanın amacı finansal riskleri ortaya koyarak inşaat sektöründe gerekli önlemlerin alınması konusunda katkı sağlamaktır. Çalışmada oran analizi yöntemi kullanılmış olup; global ekonomik krizin inşaat sektörüne etkisi incelenmektedir. Söz konusu çalışmada inşaat sektörünün yüksek oranda finansal kaldıraç kullandığı ve global ekonomik kriz (GEK) sonrası daha fazla finansal risk aldığı ortaya konulmaktadır.

Sancak ve Demirbaş (2011) yaptıkları çalışmada küresel ekonomik kriz sürecinde Türkiye inşaat sektöründe meydana gelen değişimleri analiz

etmektedir. Çalışmada trend ve yüzde analizi kullanılmıştır. Yapılan analizler sonucunda Türkiye'de reel kesim içinde inşaat sektörünün dünyada olduğu gibi krizden en çok etkilenen alan olduğu ortaya çıkmıştır.

Berkdemirve Altun (2018) oran analizini daha etkin ve kolay anlaşılabilir hale getirmek amacıyla, “hayat dışı” sigorta şirketlerinden birinde “puanlama yöntemi” kullanılarak analiz yapmıştır. Ziraat Sigorta A.Ş.'nin ve toplamda 38 şirketten oluşan hayat dışı sigorta sektörünün dört yıllık finansal sonuçlarına bakılarak likidite, karlılık, sermaye ve faaliyet olarak dört ana başlık altında, toplam 21 finansal oran hesaplanmıştır.

Özdemir ve Kılıç (2011) yaptıkları çalışmada, yöneticilerin bakış açısına göre 2008 küresel ekonomik krizinde inşaat sektöründeki işletmelerin ve pazarlama çabalarının nasıl etkilendiğini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda gerçekleştirilen alan araştırması sonuçları, Türkiye ekonomisinde önemli bir yere sahip olan inşaat sektöründeki işletmelerin genel olarak pazarlama çabalarının küresel ekonomik krizden önemli derecede etkilendiğini göstermektedir. Ki-kare analizi sonuçları, küresel ekonomik kriz ortamında inşaat sektöründeki işletmelerin ölçeğine, faaliyet düzeyine ve pazarlarına göre pazarlama çabaları arasında bazı farklılıkların olduğunu göstermektedir.

Çetin ve Doğaner (2017) yaptıkları bu çalışmada, inşaat sektörünün ekonomi açısından arz ettiği önemden hareketle, inşaat sektörü için önemli değişkenler olan inşaat sektörü güven endeksi ve konut sektörü fiyat endeksi arasındaki ilişkileri incelemektedir. Çalışmanın uygulama Granger Nedensellik Analizi uygulanmıştır. Yapılan ekonometrik modelleme sonucunda Konut fiyatları İnşaat Güven Endeksinin nedeni olmadığı ve İnşaat Güven Endeksi Konut fiyatlarının nedeni olduğu tespit edilmiştir. Çalışmanın sonucunda, İnşaat Güven Endeksi ve Konut Fiyat Endeksi arasında nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.

Karaca (2011) yaptığı çalışmada ekonomik kriz dönemlerinde Türk inşaat sektörünün davranışını belirlemek amacıyla Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) yayınladığı inşaat sektörüne ait sayısal verileri incelemiştir. Çalışmanın sonucunda inşaat sektörünün ekonomik gelişmelerden çok hızlı bir şekilde etkilendiği görülmüştür. İncelenen verilerle, inşaat sektörünün diğer sektörler içerisinde ekonomik krizlerden en önce ve en çok etkilenen sektör olmasının yanı sıra krizlerden sonra en geç toparlanan sektör olduğu görülmüştür.

Fırat ve Soyu (2014) yaptıkları çalışmada, 2008 yılında meydana gelen krizin Türkiye'deki inşaat sektörüne etkisini 2004-2013 yılları arasındaki GSYİH, sektör büyüme hızı gibi verilerin yıllar itibarı ile değişimini gösterilmiştir.

ABD'deki krizde olduğu gibi, Türkiye'de de krizden en çok etkilenen sektörün inşaat sektörü olduğu görülmüştür.

FİNANSAL DALGALANMALAR

Kriz, “Herhangi bir mal, hizmet, faktör veya döviz piyasasındaki fiyat veya miktarlarda meydana gelen aşırı dalgalanmalardır. Krizler bir anlamda sistemdeki aksaklıklardan kaynaklanmaktadır. Krizler, reel sektör krizleri ve finansal sektör krizleri şeklinde iki gruba ayrılmaktadır. Bu bağlamda finansal krizler, çeşitli faktörlere bağlı olarak finansal piyasalarda ortaya çıkan dalgalanmalar ve bunun sonucunda bu piyasaların fonksiyonlarını tam olarak yerine getirememesi olarak tanımlanabilmektedir” (Dağılgan, 2011:4).

“Ekonomik dalgalanmaların bir kısmı mevsimlik iken, bir kısmı yapısal görünüm sergilemektedir. Mevsimlik dalgalanmalar genellikle sektörel bazda gerçekleşmektedir. Arızı dalgalanmaların nedeni tamamen dışsaldır. Doğal afetler, grevler, savaşlar gibi nedenlerle meydana gelmektedir. Yapısal dalgalanmalar ise tüm ekonomi üzerinde etkisi olan ve belirli aralıklarla görülen dalgalanmalardır” (Himmetoğlu, 2010:14).

“Ekonomik dalgalanmaları sebepleri açısından tasnif etmek zor olsa da, bankacılık ve para krizleri olarak iki grup içerisinde kategorize etmek mümkündür. Çeşidi ne olursa olsun sonuçları açısından milli gelir kaybı yaşanmakta, ekonomik küçülme görülmekte ve artan işsizlikle mücadele programların başında yer almaktadır. Her iki krizin aynı anda gözükmesi ise yıkıcı sonuçları birlikte getirmektedir” (Himmetoğlu, 2010:14).

Ülkemizde inşaat sektörünün lokomotif sektör olduğunu düşünülecek olursa inşaat sektörü kaynaklı bir krizin finansal dalgalanmalar üzerinde etkisinin hem yüksek hem de derin olacağı söylenebilir.

Finansal Krizlerin Öncü Göstergeleri

Ekonomide yarattığı sorunlar ve yüklediği maliyetler nedeniyle finansal krizlerin önceden tahmin edilebilmesi, sorun ve maliyetlerin azaltılmasında önemli rol oynamaktadır. Krizlerin önceden tahmin edilebilmesi amacıyla, çeşitli ekonomik değişkenler gösterge olarak kullanılmaktadır. Öncü göstergeler, krize en çok hangi etkenlerin neden olduğuyla yakından ilişkilidir. Buna göre para krizi ve bankacılık krizinin öncü göstergeleri Tablo 1'de sunulmuştur:

Tablo 1: Para ve Bankacılık Krizleri: En İyi Göstergeler

PARA KRİZLERİ	BANKACILIK KRİZLERİ
Yüksek Frekanslı Göstergeler	
- Reel Döviz Kuru	- Reel Döviz Kuru
- Bankacılık Krizi	- Hisse Senedi Fiyatları
- Hisse Senedi Fiyatları	- M2 Çarpanı
- İhracat	- Üretim (GSYİH)
- M2/Uluslararası Rezervler	- İhracat
Değişik Frekanslı Göstergeler	
- Cari İşlemler Açığı / GSYİH	- Kısa Vadeli Sermaye
- Cari İşlemler Açığı / Yatırımlar	- Sermaye Girişleri / GSYİH
	- Cari İşlemler Açığı / Yatırımlar

Kaynak:(URAL, 2003:13).

Finansal Krizlerin Nedenleri ve Etkileri

Bir ülkede ekonomik istikrarsızlıklara ve dolayısıyla finansal krizlere yol açan çeşitli etkenler bulunmaktadır. Söz konusu etkenler, genel olarak ekonomi üzerindeki etkileri yanında bankacılık sektörü üzerinde de önemli etkilere sahiptir.

“Finansal krizleri ortaya çıkaran nedenler; yanlış makroekonomik politikalar, finansal yapıdaki zayıflıklar, döviz sistemi ve kurunun belirlenmesindeki hatalar, dışsal makroekonomik koşullar, denetim ve düzenleme ile ilgili sorunlar olarak sıralanabilmektedir. Bankalar sağlıklı veya finansal piyasalar istikrarsız ya da her ikisi birden istikrarsız olduğunda, finansal sistem kırılgan olarak nitelendirilebilmektedir” (Ural, 2003:15).

Dünyada ve Türkiye'de Finansal Dalgalanmalar

Geçmişte gerek Türkiye'de gerekse de dünyada oldukça fazla finansal kriz yaşanmıştır. Çalışmamızın kapsamına 2014 ve sonrası finansal krizler ele alındığından 2014 öncesi son 20 yıldaki krizlerden ve etkilerinden kısaca söz edilmiştir.

“1994 krizi çok şiddetli fakat kısa sürelidir. Bu kriz; Türkiye'nin dış piyasalarda rekabet gücünü kaybetmekte olduğu beklentisini yaratmıştır. Nitekim TL'nin devalüe edileceği beklentisinin baş göstergesi, cari işlemler bilançosu açıklarının 1993 sonunda 6,5 milyar dolara yaklaşmasıdır. Buna hükümetin

aynı yılın sonbahar aylarında faiz haddini indirme politikası eklenmiştir. Devalüasyon beklentisinin tetiklediği 4,2 milyar dolarlık sermaye kaçıışı Türkiye'nin sıkı para piyasasını ve borsasını altüst etmiştir” (Oktar vd., 2010:12-13).

1994 yılında yaşanan bu kriz özellikle finansal piyasalarda derin etkiler bırakmıştır.

“1997 yılında Güney Doğu Asya ülkelerindeki krizler, devalüasyon, ithalat artışı, dış borçların büyümesi, işsizlik ve enflasyonun artmasına neden olmuş, temel ekonomik dengeler bozulmuştur” (Fırat, 2006: 508).

“Kasım 2000 ve Şubat 2001'deki krizler, bankacılık sektöründeki sorunları arttırmıştır. Bankalar, Kasım krizindeki faiz artışından çok olumsuz etkilenmişler, Şubat krizinde de hem faizlerden, hem de TL'nin değer kaybından büyük kayıplara uğramışlardır. Bu da acil önlemler alınarak bankacılık sisteminin yeniden yapılandırılmasını ve özellikle bankaların sermaye yapılarının güçlendirilmesini zorunlu duruma getirmiştir” (Çınar vd ,2011: 161).

2000 ve 2001 yıllarında yaşanan bu kriz bir çok bankanın kapanması ile sonuçlanmış olup beraberinde bankacılık sektöründe BDDK tarafından yapısal reformların başlangıç noktasını oluşturmaktadır.

“Dünyada 2007 yılında başlayan ve hızla yayılan küresel krizin bütün ülkeleri derinden etkilediği ve hemen hemen tüm dengeleri değiştirdiği söylenebilir. Bu kriz, 1929'da yaşanan büyük buhran dâhil, diğer krizlerden oldukça farklı ve dünyada bugüne kadar yaşanan ilk gerçek küresel krizdir” (Fırat, 2014:3).

Amerika'da özellikle mortgage krizi olarak da anılan 2007 ve 2008 krizi ülkemiz piyasalarında da önemli tahribat meydana getirdiği söylenebilir.

ARAŞTIRMA

Araştırmanın Konusu ve Amacı

Türkiye 2014-2018 yılları arasında hem siyasi hem de ekonomi açısından sıkıntılı bir döneme girmiştir. Ekonomik sıkıntılardan en çok etkilenen sektör inşaat firmalarıdır. Türkiye'de son yıllarda inşaat sektörünün öneminin artması finansal krizlerden ve dalgalanmalardan en hızlı etkilenen sektör olmasına neden olmuştur. Faizlerden dolayı konut satışlarındaki düşüş inşaat sektörünün bilançolarını etkilemiştir.

Bu araştırmanın konusu inşaat sektörünün son yıllardaki finansal dalgalanmalardan etkilenip etkilenmediğini incelemektir. Çalışmanın amacı ise 2014 ve sonrası ekonomik dalgalanmalarının BİST'te yer alan inşaat

firmaları finansal tablolarına etkisini değerlendirmektedir.

Araştırmanın Örneklem Seçimi ve Yöntemi

Araştırmada BİST'te bulunan inşaat firmalarının finansal performansı 2014-2018 yılları finansal tabloları oran analizi yöntemi ile analiz edilerek incelenmeye çalışılmıştır. Ancak Türker Proje Gayrimenkul ve Yatırım Geliştirme A.Ş.'nin net satışlar ve stokları “0” olduğundan araştırma kapsamına alınmamıştır. Enka İnşaat ve Sanayi A.Ş.'nin bilanço verileri diğer firmalara oranla daha büyük olmasına karşın oran analizi kendi bilanço kalemleri arasında oranlamaya tabi tutulacağından araştırma kapsamına alınmıştır. TÜİK ve MB verilerinden yararlanılarak GSYH, konut satış rakamları, güven endeksleri ve konut kredisi faiz oranları elde edilmiştir. Oran analizi için seçilen oranlar BİST'te halka açık olan inşaat firmalarının finansal tablolarına uygulanarak inşaat sektörünün finansal performansı değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Aşağıda çalışmada yer alan inşaat firmaları verilmiştir;

- Anel Elektrik Proje Taahhüt ve Ticaret A.Ş. (ANEL)
- Edip Gayrimenkul Yatırım Sanayi ve Ticaret A.Ş. (EDİP)
- Enka İnşaat ve Sanayi A.Ş. (ENKAİ)
- Kuyumcukent Gayrimenkul Yatırımları A.Ş. (KUYAS)
- Orge Enerji Elektrik Taahhüt A.Ş. (ORGE)
- San-El Mühendislik Elektrik Taahhüt Sanayi ve Ticaret A.Ş. (SANEL)
- Yayla Enerji Üretim Turizm ve İnşaat Ticaret A.Ş. (YAYLA)
- Yeşil Yapı Endüstrisi A.Ş. (YYAPI)

Tablo 2'de bazı temel ekonomik göstergeler ile inşaat sektörünün GSYH içindeki durumu gösterilmeye çalışılmıştır.

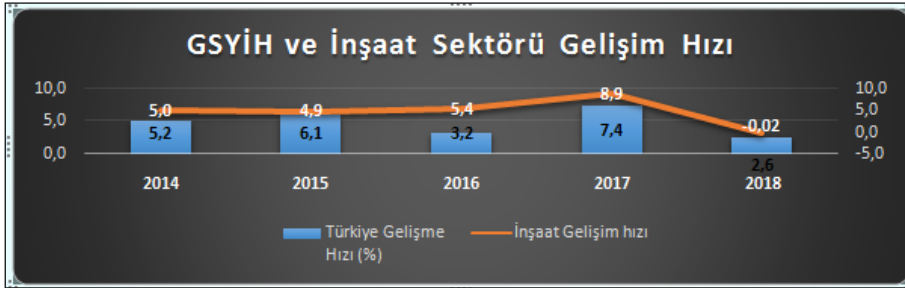
Tablo 2: GSYH'da Zincirlenmiş Hacim Olarak İnşaat ve Türkiye

Yıllar	Türkiye (Bin TL)	Gelişme Hızı (%)	İnşaat sektörü	İnşaat gelişim hızı	İnşaatın GSYH payı
2014	1.440.083.365	5,2	106.382.898	5,0	8%
2015	1.527.725.206	6,1	111.600.218	4,9	8%
2016	1.576.365.403	3,2	117.588.337	5,4	9%
2017	1.693.665.799	7,4	128.052.141	8,9	9%
2018	1.737.135.816	2,6	125.714.135	-0,02	7%

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerinden oluşturulmuştur. www.tuik.gov.tr, (18.03.2019).

Tablo 2 incelendiğinde 2014-2018 yılları arasında GSYH ve inşaatla aşırı bir büyüme meydana gelmemiştir. 2016, 2017 yıllarında inşaat sektörünün gelişim hızı GSYH'den daha fazla olmuştur.

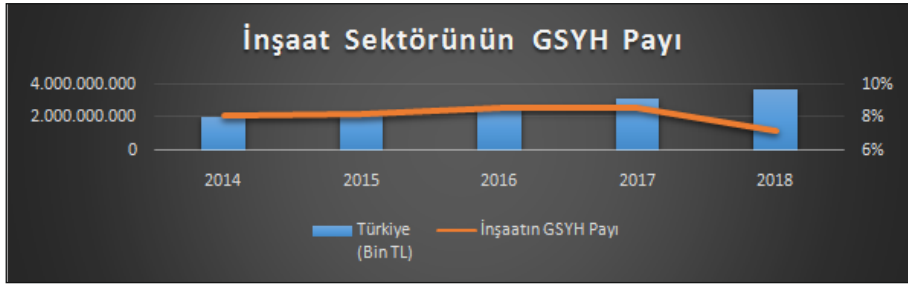
Şekil 1: GSYH ve İnşaat Sektörü Gelişim Hızı

Kaynak: TÜİK verilerinden oluşturulmuştur. www.tuik.gov.tr, (18.03.2019).

Şekil 1'de inşaat sektörü ve GSYH'nin paralel bir büyüme hızı gösterdiği görülmektedir. 2017 yılında iyi bir büyüme gerçekleşmiş olsa da 2018 yılında kur hareketliliği, enflasyon faiz oranlarındaki artışlar etkisini göstererek bir önceki yıla göre düşüş gerçekleşmiştir. Konut satışlarındaki daralma inşaat firmalarının yatırımlarındaki azalışa dönüşmüştür. Özellikle kurlardaki aşırı artış inşaat sektörünün maliyetlerini arttırmıştır. Bu durumun yatırımların azalmasına veya devam eden yatırımların tamamlanmasında gecikmelere neden olduğu düşünülmektedir.

Şekil 2 : İnşaat Sektörünün GSYH'daki Payı

Kaynak: TÜİK verilerinden oluşturulmuştur. www.tuik.gov.tr, (18.03.2019).

Türkiye'nin büyüme rakamları her yıl artsa da son yıllarda ortalama %8'lerde seyreden GSYH içindeki paya sahip olan inşaat sektörünün payının, 2018 ekonomik daralmanın da etkisiyle % 7 civarına gerilediği Şekil 2'de görülmektedir.

Tablo 3: 2014-2018 Konut Satış Rakamları

İlk satış ve ikinci el satış ayrıntısında yıllara göre konut satış sayıları, 2014-2018			
YILLAR	TOPLAM	İLK SATIŞ	İKİNCİ EL SATIŞ
2014	1 165 381	541 554	623 827
2015	1 289 320	598 667	690 653
2016	1 341 453	631 686	709 767
2017	1 409 314	659 698	749 616
2018	1 375 398	651 572	723 826

Kaynak: TÜİK verilerinden oluşturulmuştur. www.tuik.gov.tr, (18.03.2019).

Tablo 3'te gösterilen konut satış rakamları inşaat sektörünün en önemli göstergelerinden bir tanesidir. İnşaat sektörünün gelişim hızı ile paraleldir. Konut satışlarını etkileyen en önemli faktöründe kredi faiz oranları olduğu düşünülmektedir. Bu durum grafik üzerinde daha net görülecektir.

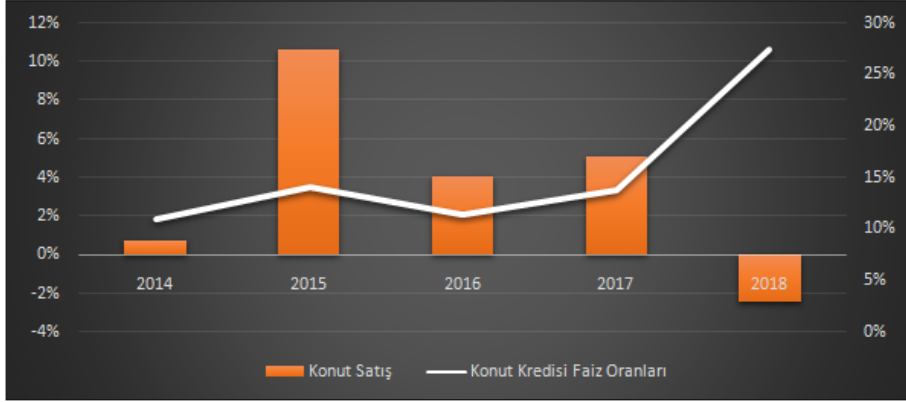
Şekil 3: İnşaat Gelişim Hızı ve Konut satışları

Kaynak: TÜİK verilerinden oluşturulmuştur. www.tuik.gov.tr, (18.03.2019).

Şekil 3'te inşaat gelişim hızı ile konut satışları neredeyse paralel hareket etmektedir. 2014 yılı konut satışları % 1 artış göstermiş 2015'te %11'lere yükselmiş ancak daha sonraki yıllarda satış artış hızını düşürmüş 2018 yılında neredeyse hiç artmamıştır.

Şekil 4: Konut satışı ve Konut Kredisi Faiz Oranları

Kaynak: TÜİK ve Merkez Bankası (MB) verilerinden oluşturulmuştur. www.tuik.gov.tr, (18.03.2019), www.tcmb.gov.tr, (18.03.2019).

Faiz oranlarının 2018 yılında aşırı yükselmesinin konut satışlarını olumsuz etkilediği görülmektedir. Aşırı yükselen faiz oranları konut satışlarının düşmesiyle inşaat firmalarının elinde stoklarının kalmasına neden olmuştur.

Tablo 4: Ekonomik ve İnşaat Güven Endeksi

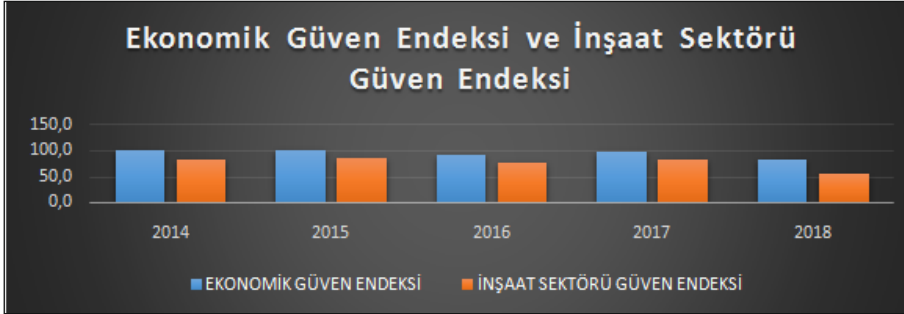
YILLAR	EKONOMİ GÜVEN ENDEKSİ	İNŞAAT SEKTÖRÜ GÜVEN ENDEKSİ
2014	99,8	82,7
2015	102,1	85,1
2016	93,2	76,1
2017	97,9	81,6
2018	81,9	55,4

Kaynak: TÜİK verilerinden oluşturulmuştur. www.tuik.gov.tr, (18.03.2019).

Tablo 4'te gösterilen ekonomik güven endeksi tüketici ve üreticilerin ekonomik durumlara karşı beklentilerini ifade eden bir bileşik endekstir. Ekonomik endeksin 100'den büyük olması ekonomi açısından iyimserlik 100'den küçük olması ise kötümserliği ifade eder. Son 5 yıllık süreçte güven endeksi 2015

yılında 100 değerini aşmıştır ki bu yılda konut satışları da diğer yıllara oranla daha iyi bir artış göstermiştir. İnşaat sektörü güven endeksi 80'ler civarındayken 2018 yılında hızlı bir düşüşle 55'lere gerilemiştir. 2018 yılında meydana gelen ciddi finansal dalgalanmalar etkisini ülke ve sektör bazında göstermiştir.

Şekil 5: Ekonomik ve İnşaat Güven Endeksi

Kaynak: TÜİK verilerinden oluşturulmuştur. www.tuik.gov.tr, (18.03.2019).

Ekonomik güven endeksi ile inşaat sektörü güven endeksi Şekil 5'deki grafikte görüldüğü gibi paralel hareket etmektedir. Son 5 yıl içindeki en yüksek güven endeksleri 2015 yılında meydana gelmiştir.

3.1. 2014 ve Sonrası Finansal Dalgalanmaların İnşaat Sektörüne Etkisinin Değerlendirilmesi

2014-2018 yılları arasında meydana gelen ekonomik dalgalanmalar inşaat firmalarının finansal yapılarını ciddi bir şekilde etkilemiştir. GSYH'de payı yüksek olan inşaat sektörünün bu dalgalanmalardan etkilenmesi sadece inşaat sektörünü değil ona bağlı diğer sektörleri de etkilemiştir. Araştırmanın bu bölümünde firmaların finansal dalgalanmalardan ne yönde etkilendiklerini oran analizi yöntemi ile değerlendirilecektir. Bu kapsamda likidite oranları, finansal yapı oranları, devir hızı oranları ve karlılık oranlarından en yaygın olan oranlar seçilmiştir.

Finansal oranlar işletmelerin finansal durumlarını analiz edebilmek için en yaygın kullanılan yöntemlerden biridir. Bu çalışmada kullanılan finansal oranlar ve formülleri aşağıdaki gibidir;

Tablo 5: Çalışmada Kullanılan Oranlar

		FORMÜL
LİKİDİTE ORANLARI	CARİ ORAN	Dönen Varlıklar/Kısa Vadeli Borçlar
	LİKİDİTE ORAN (ASİT-TEST ORAN)	(Dönen Varlıklar - Stoklar)/Kısa Vadeli Borçlar
	NAKİT ORAN	(Hazır Değerler + Serbest Menkul Değerler) /Kısa Vadeli Borçlar
FİNANSAL YAPI ORANLARI	KALDIRAÇ ORANI (BORÇLANMA ORANI)	Yabancı Kaynaklar/Toplam Varlık
	KVYK/TOPLAM PASİF	KVYK/Toplam Pasif
	FİNANSMAN GİDERLERİ/NET SATIŞ	Finansman Giderleri/Net Satış
	DURAN VARLIK/ÖZKAYNAK	Duran Varlık/Özkaynak
DEVİR HIZI ORANLARI	ALACAK DEVİR HIZI	Net Satışlar/Ticari Alacaklar
	STOK DEVİR HIZI	Satışların Maliyeti/Stoklar
	AKTİF DEVİR HIZI	Net Satışlar/ Aktif Toplamı
KARLILIK ORANLARI	ÖZKAYNAK KARLILIĞI	Net Kar/Öz-Sermaye
	AKTİF KARLILIĞI	Net Kar/ Aktif Toplamı
	FVÖK/AKTİF TOPLAM	FVÖK/ Aktif Toplamı
	NET KAR MARI	Net Kar/ Net Satış

Kaynak: Aydemir, 2018:138.

Tablo 5'teki oranlara göre inşaat firmalarının son 5 yıllık finansal tablo durumları aşağıda verilmiştir.

Tablo 6: Likidite Oranları

	CARİ ORAN					LİKİDİTE ORAN					NAKİT ORAN				
	2014	2015	2016	2017	2018	2014	2015	2016	2017	2018	2014	2015	2016	2017	2018
ANEL	1,39	1,38	1,35	1,59	1,60	1,22	1,14	1,00	1,05	1,27	0,05	0,11	0,05	0,11	0,08
EDİP	0,28	0,41	0,04	0,61	0,44	0,21	0,36	0,02	0,57	0,41	0,02	0,24	0,00	0,35	0,23
ENKAİ	2,40	2,82	2,90	2,20	2,76	2,14	2,49	2,53	1,87	2,37	1,46	1,81	1,98	1,43	1,67
KUYAŞ	1,57	1,92	1,69	0,93	1,04	0,28	0,40	0,57	0,40	0,47	0,27	0,38	0,32	0,02	0,11
ORGE	2,56	2,97	2,97	3,26	3,28	2,30	2,82	2,90	3,15	3,15	0,09	0,78	1,46	1,00	0,39
SANEL	2,17	2,96	2,07	1,63	1,62	1,40	1,74	1,41	1,08	1,19	0,38	0,35	0,15	0,14	0,18
YAYLA	1,44	0,49	0,76	0,60	1,10	1,01	0,41	0,70	0,56	1,05	0,24	0,02	0,06	0,02	0,64
YYAPI	0,82	0,67	1,69	1,22	1,32	0,56	0,25	0,82	0,87	1,05	0,06	0,05	0,19	0,04	0,02
ORTLM.	1,58	1,70	1,68	1,50	1,65	1,14	1,20	1,24	1,19	1,37	0,32	0,47	0,53	0,39	0,41

Kaynak: Kamu aydınlatma Platformundan (KAP) alınan verilerle oluşturulmuştur. www.kap.gov.tr, (20.03.2019).

Tablo 7: Finansal Yapı Oranları

	KALDIRAÇ ORANI					KVYK/TOPLAM AKTİF				
	2014	2015	2016	2017	2018	2014	2015	2016	2017	2018
ANEL	0,70	0,64	0,68	0,58	0,57	0,52	0,51	0,64	0,54	0,52
EDİP	0,56	0,58	0,59	0,63	0,68	0,13	0,13	0,46	0,05	0,06
ENKAİ	0,33	0,28	0,24	0,22	0,21	0,17	0,13	0,11	0,12	0,12
KUYAŞ	0,57	0,51	0,61	0,69	0,65	0,30	0,21	0,22	0,46	0,39
ORGE	0,48	0,38	0,36	0,32	0,35	0,27	0,31	0,25	0,24	0,24
SANEL	0,45	0,35	0,49	0,66	0,59	0,45	0,32	0,45	0,57	0,48
YAYLA	0,43	0,51	0,57	0,68	0,41	0,19	0,26	0,22	0,27	0,16
YYAPI	0,76	0,73	0,22	0,42	0,37	0,64	0,51	0,21	0,42	0,36
ORTLM.	0,53	0,50	0,47	0,52	0,48	0,34	0,30	0,32	0,33	0,29

Kaynak: Kamu aydınlatma Platformundan (KAP) alınan verilerle oluşturulmuştur. www.kap.gov.tr, (20.03.2019).

Tablo 8: Finansal Yapı Oranları

	FİNANSMAN GİDERLERİ/NET SATIŞ					DURAN VARLIK/ÖZKAYNAK				
	2014	2015	2016	2017	2018	2014	2015	2016	2017	2018
ANEL	0,33	0,72	0,41	0,02	0,02	0,92	0,80	0,40	0,34	0,38
EDİP	0,36	0,98	1,15	1,14	2,28	1,22	2,23	2,38	2,63	3,00
ENKAİ	0,01	0,00	0,00	0,01	0,02	0,87	0,86	0,89	0,95	0,85
KUYAŞ	0,28	0,37	1,14	1,19	0,93	1,21	1,20	1,59	1,83	1,68
ORGE	0,04	0,01	0,02	0,04	0,06	0,57	0,15	0,39	0,31	0,34
SANEL	0,04	0,03	0,01	0,03	0,05	0,04	0,08	0,15	0,23	0,54
YAYLA	0,02	0,03	0,17	0,14	0,77	1,27	1,77	1,94	2,61	1,40
YYAPI	0,12	0,25	0,25	0,22	0,26	1,98	2,40	0,83	0,85	0,84
ORTLM.	0,15	0,30	0,39	0,35	0,55	1,01	1,19	1,07	1,22	1,13

Kaynak: Kamu aydınlatma Platformundan (KAP) alınan verilerle oluşturulmuştur. www.kap.gov.tr, (20.03.2019).

Tablo 9: Devir Hızı Oranları

	ALACAK DEVİR HIZI					STOK DEVİR HIZI					AKTİF DEVİR HIZI				
	2014	2015	2016	2017	2018	2014	2015	2016	2017	2018	2014	2015	2016	2017	2018
ANEL	1,42	1,33	1,71	3,65	3,73	8,60	4,45	2,66	3,86	8,65	0,69	0,57	0,66	1,09	1,22
EDİP	13,28	11,99	13,53	10,98	7,43	4,32	5,27	6,47	50,80	51,99	0,09	0,08	0,09	0,12	0,09
ENKAİ	7,51	7,94	6,70	7,93	4,81	17,74	15,13	8,79	9,28	6,44	0,70	0,60	0,40	0,35	0,34
KUYAŞ	1302,1	236,56	0,77	1,22	1,85	0,52	0,58	0,15	0,60	0,39	0,24	0,20	0,10	0,14	0,14
ORGE	0,90	1,43	2,47	1,28	0,94	19,88	12,88	43,68	19,47	24,58	0,54	0,81	0,89	0,66	0,61
SANEL	2,69	4,11	1,92	1,69	4,25	2,79	3,14	2,91	2,34	6,58	1,10	1,35	0,92	0,75	1,35
YAYLA	3,00	2,51	2,18	3,00	5,26	10,63	14,46	36,68	70,22	45,81	0,35	0,18	0,24	0,26	0,17
YYAPI	5,97	8,39	9,67	1,18	1,59	3,61	1,11	2,57	1,93	4,05	0,56	0,19	0,33	0,18	0,20
ORTLM.	167,11	34,28	4,87	3,86	3,73	8,51	7,13	12,99	19,81	18,56	0,53	0,50	0,45	0,44	0,51

Kaynak: Kamu aydınlatma Platformundan (KAP) alınan verilerle oluşturulmuştur. www.kap.gov.tr, (20.03.2019).

Tablo 10: Karlılık Oranları

	ÖZKAYNAK KARLIĞI					AKTİF KARLIĞI				
	2014	2015	2016	2017	2018	2014	2015	2016	2017	2018
ANEL	0,03	0,10	0,22	0,18	0,04	0,01	0,04	0,07	0,07	0,02
EDİP	0,17	0,08	0,001	-0,05	0,07	0,07	0,03	0,00	-0,02	0,02
ENKAİ	0,12	0,10	0,09	0,11	0,05	0,08	0,07	0,07	0,09	0,04
KUYAŞ	-0,01	0,01	0,00	-0,19	-0,08	0,00	0,00	0,00	-0,06	-0,03
ORGE	0,15	0,27	0,40	0,35	0,38	0,08	0,17	0,26	0,24	0,25
SANEL	0,13	0,02	0,02	0,002	-0,26	0,07	0,02	0,01	0,00	-0,11
YAYLA	0,16	-0,10	-0,07	-0,34	-0,22	0,09	-0,05	-0,03	-0,11	-0,13
YYAPI	-0,23	0,37	0,56	-0,02	-0,04	-0,05	0,10	0,44	-0,01	-0,03
ORTLM.	0,07	0,11	0,15	0,00	-0,01	0,04	0,05	0,10	0,03	0,00

Kaynak: Kamu aydınlatma Platformundan (KAP) alınan verilerle oluşturulmuştur. www.kap.gov.tr, (20.03.2019).

Tablo 11: Karlılık Oranları

	FVÖK/AKTİF TOPLAM					NET KAR MARJİ				
	2014	2015	2016	2017	2018	2014	2015	2016	2017	2018
ANEL	0,02	0,05	0,07	0,07	0,02	0,01	0,06	0,11	0,07	0,01
EDİP	0,10	0,05	0,00	-0,01	0,04	0,79	0,41	0,00	-0,16	0,24
ENKAİ	0,08	0,09	0,09	0,11	0,05	0,12	0,12	0,17	0,25	0,12
KUYAŞ	-0,003	0,004	0,0005	-0,06	-0,04	-0,01	0,02	0,01	-0,42	-0,20
ORGE	0,11	0,21	0,32	0,31	0,31	0,14	0,21	0,29	0,37	0,40
SANEL	0,09	0,02	0,01	0,00	-0,12	0,06	0,01	0,01	0,00	-0,08
YAYLA	0,10	-0,07	-0,03	-0,12	-0,13	0,26	-0,27	-0,13	-0,42	-0,78
YYAPI	-0,04	0,08	-0,05	-0,02	-0,01	-0,10	0,52	1,34	-0,07	-0,13
ORTLM.	0,06	0,05	0,05	0,03	0,01	0,16	0,14	0,22	-0,05	-0,05

Kaynak: Kamu aydınlatma Platformundan (KAP) alınan verilerle oluşturulmuştur. www.kap.gov.tr, (20.03.2019).

ANEL'in 5 yıllık finansal tabloları incelendiğinde genel anlamda likidite sıkıntısının olmadığı söylenebilir. Ancak nakit oranının yeterlilik oranı 0,20 olup, firmanın nakit oranının düşük olduğu görülmektedir. Bu durum vadesi gelen ödemelerde sıkıntı yaşanmasına sebep olabilir. Mali yapı oranları incelendiğinde firmanın kaldıraç oranı olması gereken sınırın üzerindedir. 2017 ve 2018 yılında bu oran biraz düşüş gösterse de riskli bir borçlanma yapısına sahip olduğu ve faiz yükü altında olduğu söylenebilir. KVKYK'nın toplam aktife oranı yeterli görülen sınırın çok üstünde olması kreditorler açısından tehlikeli olduğu söylenebilir. Duran varlıklarını özkaynaktan karşılama durumu 2014 ve 2015 yıllarında normal sınırlarda iken 2016 ve sonrası yıllarda borçlarla karşılandığı ihtimali yüksektir. Devir hızı oranlarını incelediğimizde ise alacak devir hızının 2014-2016 yılları arası düşük, daha sonraki yıllarda ise yüksek

olduğu görülmektedir. Bu durum alacakların tahsilatında son yıllarda sıkıntı yaşandığının belirtisidir. Stok devir hızı ise 2014 ve 2018 yılında en iyi düzeydedir. Diğer yıllarda ise düşük görülmektedir. Bu oran likidite oranları ile karşılaştırıldığında aynı yıllardaki likidite oranlarındaki artışın da bundan kaynaklandığı söylenebilir. Aktif devir hızının düşük olması yatırımın az olmasına bağlanabilir. Karlılık oranları incelendiğinde genel itibarı ile düşük olduğu görülmektedir. Finansal tabloları incelenen ANEL'in kriz döneminden aşırı etkilenmeyerek nakit ve satışlarında sıkıntı yaşamadığı ancak satışlarından çok kar etmediği savunulabilir.

EDİP' in 5 yıllık finansal tabloları incelendiğinde ödeme oranlarının diğer firmalara göre düşük olduğu söylenebilir. Bu durum ödeme zorluğu yaşayabileceğini göstermektedir. Mali yapı oranlarına baktığımızda ise KVKYK'nın Aktifi karşılama oranı 2016 hariç genel olarak düşüktür. Bu durum firmanın borçlarının ödeme vadesinin yakın olmadığını gösterir. Kaldıraç oranının ise genel kabul edilen sınırın üzerinde olması hatta son yıllarda daha da artış göstermesi borç riskinin arttığını gösterir. Satışlarda finansman giderlerinin ağırlığı son yıllarda ciddi artış göstermiştir. Duran varlıkların büyük bir kısmı özkaynak ile karşılanmaktadır. Devir hızı oranları incelendiğinde alacaklarını tahsil etmede sıkıntı yaşamadıkları ve sektördeki diğer firmalara göre alacaklarını daha iyi yönettiği görülmekte olup, ödeme oranının düşük olması alacakları varlık olarak tutmadıklarından kaynaklanmaktadır. 2017 ve 2018 yıllarında ürettikleri stokları sattıkları söylenebilir. Karlılık oranları değerlendirildiğinde 2017 yılında şirket zarar ettiği için bu yıl hesaplanan oranlar eksi çıkmıştır. Şirketin 2014 yılı haricinde satışlarından yeterince kar yapmadığı görülmektedir.

ENKAİ şirketi mali yapı olarak diğer firmalardan daha büyük bir bilançoya sahiptir. Ödeme oranlarına bakıldığında güçlü bir ödeme gücüne sahiptir. Normal standartlarının üstünde olması çok fazla yatırım yapmadan elinde nakit bulundurduğunu gösterir. Mali yapı oranlarına bakıldığında da genel kabul görmüş oranların altında olması kreditorler açısından olumlu olup, riskli bir borç yapısının olmadığını gösterir. Bu durum varlıkların daha çok öz kaynaklar ile karşılandığını gösterir. Finansman giderinin satış oranına bakıldığında satışlar içindeki faiz giderinin az olduğu söylenebilir. Devir hızlarına bakıldığında alacak ve stok devir hızının 2016 yılından itibaren ciddi bir düşüş gösterdiği görülmektedir. Karlılık oranları incelendiğinde diğer işletmelere göre ortalamanın üzerinde olmasına rağmen karlılık oranlarının çok yüksek olduğu söylenemez. Son olarak ödeme gücü ve devir hızları olarak iyi durumda olmasına rağmen diğer firmalara göre istikrarlı ve riskli bir yapısının olmadığı görülmektedir.

KUYAŞ'ın 5 yıllık finansal tabloları incelendiğinde ödeme gücü bakımından

genel kabul edilen ortalamalarını almakla beraber son iki yılda nakit oranında ciddi bir düşüş olmuştur. Bu durum zamanı gelmiş ödemelerini yapmakta zorlanacağını göstermektedir. Finansal kaldıraç oranının genel kabul edilen sınırların üzerinde olması ve son yıllarda daha da artması firmanın borçlanma olarak riskli bir yapıya sahip olduğunu gösterir. Duran varlıkların büyük bir kısmı özkaynaklardan karşılanmaktadır. Devir hızı oranlarına bakıldığında 2014 ve 2015 alacak devir hızının aşırı yüksek çıkmasının nedeni alacakların düşük tutarda olmasıdır. Daha sonraki yıllarda alacaklar arttığından normal seviyelere gelmiştir. Stok ve aktif devir hızı düşüktür. Stokların satışa fazla dönüşmediği düşünülmektedir. Karlılık oranlarına bakıldığında 2015-2016 yılları hariç zarar etmiştir. Krizin etkisi karlılıkta daha çok ortaya çıkmaktadır.

ORGE'nin 5 yıllık tabloları incelendiğinde likidite oranlarının aşırı fazla olduğu görülmektedir. Özellikle son 2 yılda ciddi bir sıçrama olmuştur. Bu durum elinde fazla nakit tuttuğunu göstermektedir. Mali yapı oranları incelendiğinde aktifin borçlarla çok fazla karşılanmadığı daha çok özkaynakların kullanıldığı düşünülmektedir. Bu durum borç riskinin az olduğunu gösterir. Duran varlıkların özkaynakla çok fazla karşılanmadığı görülmektedir. Devir hızı oranlarına bakıldığında özellikle stok devir hızının yüksek olduğu görülmektedir. Bu durum stokların satışa yeterince dönüştüğünü göstermektedir. Alacak tahsil yönetiminde etkin olunmadığı söylenebilir. Karlılık oranlarına bakıldığında ise diğer firmalara göre daha karlı olduğu söylenebilir. Satışlardaki karlılık oranı 2018'de %40'a ulaşmıştır. Likidite oranlardaki artışa bu durumda katkısı olmuştur. Son yıllardaki finansal dalgalanmalardan çok derin bir şekilde etkilenmediği görülmektedir.

SANEL'in son 5 yıllık finansal tabloları incelendiğinde ödeme oranlarının genel kabul görmüş seviyelerinin üzerinde seyrettiği ancak son üç yılda özellikle nakit oranında bu seviyelerin altına düştüğü görülmektedir. Finansal dalgalanmanın sektörde en çok hissedildiği 2018 yılında ödeme oranlarını 2017 yılına göre arttırdığı söylenebilir. Mali yapı oranlarına baktığımızda 2017 ve 2018 yıllarında yeterli seviyenin üzerinde oranlara sahip olduğu görülmektedir. Finansal dalgalanmaların firma üzerine etkisinin son yıllarda arttığı söylenebilir. Varlıkların KVKYK karşılama oranının diğer şirketlere göre yüksek olduğu söylenebilir. Bu durum firmanın riskli bir biçimde finanse edildiğini gösterir. Duran varlıkların özkaynaktan karşılanma oranı 2018 yılında, ciddi artış göstermiştir. Devir hızları ise 2015 ve 2018 yılında ciddi artış göstermiştir. Aktif devir hızı diğer firmalara göre daha yüksek orandadır. Karlılık oranlarına bakıldığında ise 2018 yılında zarar ettiği görülmektedir. Kaynakları yeterince verimli kullanmadığı ve satışlardan fazla kar etmediği söylenebilir.

YAYLA'nın son 5 yıllık ödeme oranlarına bakıldığında 2014 ve 2018 yılı cari

oranın yüksek olmasına karşın yeterli seviyenin altındadır. Nakit oranda ise 2018 yılında ciddi bir artış olmuş ve 0,64'lere çıkmıştır. Bu durum haricinde genel itibariyle ödeme güçlüğü çekilebileceği söylenebilir. Mali yapı oranlarına göre finansman giderlerinin satışlardan aldığı pay 2018 yılında oldukça fazladır. Borçlanma oranları ise şirketin riskli bir finansman yapısına sahip olduğunu göstermektedir. Duran varlıkların beş yıl boyunca ağırlıklı olarak özkaynaklardan karşılandığı için. Özkaynak yapısının güçlü olduğu söylenebilir. KVKYK varlıklardaki ağırlığı her yıl istikrarlı bir seviyede olduğu görülmektedir. Devir hızı oranlarına bakıldığında yıllar itibariyle gerek stok devir hızı gerekse alacak devir hızı yüksektir fakat bu durumu satış karlılığında yeterli bir şekilde kullanamamışlardır. Stokların satışa dönüşmesi özellikle 2017 yılında yüksek oranda olmasına rağmen o yılı zarar ile kapatmıştır. Bu durum varlıkları verimli kullanmadığını göstermektedir. Karlılık oranlarına bakıldığında ise 2014 yılı hariç diğer yıllarda sürekli zarar çıkarmıştır.

YYAPI'nın yıllar itibariyle ödeme oranlarına bakıldığında yeterli seviyenin altında seyretmektedir, ancak 2018 yılında cari ve likidite oranlarında artış gözlemlenmiştir. Nakit oranda ise 2017 ve 2018 yıllarında ciddi bir düşüş oluşmuştur. Bu durum ödeme sıkıntısıyla karşılaşabileceğini göstermektedir. Mali yapı oranları incelendiğinde varlıklardaki borç oranının 2014 ve 2015 yılları hariç borçların varlık içindeki ağırlığında düşüş olmuştur. Satışlardaki finansal giderlerin payı 2014 yılı hariç %20'lerin üzerindedir. Duran varlıkların özkaynaktan karşılanma oranı ise 2015 yılından itibaren düşmüştür. Devir hızı oranları yıllar itibariyle istikrarlı bir seyir izlememiştir. Özellikle alacaklarını tahsil etme hızı 2017 ve 2018 yılında ciddi bir şekilde düşmüştür. Stokların satışa dönüşme hızı 2014 ve 2018 yılında yükselmiştir. Ancak ne kadar satışa dönüşse de bu durum işletme karlılığına yansıtılamamıştır. Varlıklar bir yıl içinde bir kez bile yenilenememiştir. Karlılık oranları incelendiğinde finansal dalgalanmaların ciddi bir şekilde etkisi görülerek zarar etmiştir. Son olarak işletmenin alacak ve stoklarını satmada sıkıntısı olmasa dahi ödeme güçlüğü yaşayabileceği ve son yıllarda zarar ile karşı karşıya kaldığı görülmektedir.

SONUÇ

Araştırmada BİST inşaat sektöründe faaliyet gösteren firmaların son 5 yıllık finansal tablolarından yola çıkarak finansal performansları ölçülmeye çalışılmıştır.

ANEL'in 5 yıllık tablolarından yola çıkarak oluşturulan rasyo analizlerine göre ödeme gücü açısından istikrarlı olduğu ancak sermaye yapısının riskli finanse edildiği söylenebilir. En çok etkisini 2018 yılında gösteren finansal dalgalanmalardan dolayı karlılık oranlarında düşüşler görülmektedir.

EDİP'in yıllar itibariyle finansal tablolarından yararlanılarak yapılan oran

analizine göre yeterli seviyenin ve genel ortalamanın çok altında bir yapıya sahip olduğu belirlenmiştir. Mali yapı oranları şirketin riskli bir borç yapısının olduğunu göstermektedir. Şirket üzerinde finansal dalgalanmaların etkisi özellikle son iki yılda görülmektedir.

ENKAİ'nin 5 yıllık tabloları incelendiğinde genel itibari ile ortalamanın üzerinde ve istikrarlı bir yapıya sahip olduğu ve riskli bir borçlanma yapısına sahip olmadığı görülmektedir.

KUYAŞ'ın yıllar itibari ile ödeme gücü olarak ortalamaya yakın olduğu ancak bu durumu karlılığına yansıtmadığı söylenebilir. Kaldıraç oranları ise firmanın riskli bir yapıya sahip olduğunu ve son yıllarda zarar ettiği görülmektedir. Borçlanma durumu ise şirketin kreditorlerce olumlu karşılanmayacağı söylenebilir.

ORGE'nin yıllar itibari ile ödeme gücü ve borç yapısı olarak istikrarlı bir yapıya sahip olduğu söylenebilir. Ancak likidite oranları genel kabul görmüş oranların çok üstündedir. Bu durum aşırı nakit tuttuğunu göstermektedir.

SANEL'in tabloları incelendiğinde finansal dalgalanmaların etkisini göstererek son yıllara doğru ödeme oranlarında düşüş göstermiştir. Ancak ödeme oranlarının yeterli seviyenin altında olmaması vadesi gelen borçları ödemede zorluk yaşamayacağını gösterir. Firma sermaye yapısını riskli bir finansmana dayamaktadır. 2018 yılındaki zarar ile firma finansal dalgalanmanın etkisini göstermektedir.

YAYLA'nın yıllar itibari ile tabloları incelendiğinde özellikle 2018 yılında kaldıraç oranına bakıldığında yeterli seviyenin altına indiği likidite oranları açısından ise yeterli seviyelerde olmadığı görülmüştür.

YYAPI'nın finansal tablolarına göre ödeme güçlüğü ile karşı karşıya kalabileceği söylenebilir. Borç yapısına bakıldığında son 3 yılda normal seviyenin altına inmesine rağmen 2016'dan itibaren riskli olduğu söylenemez. Finansal dalgalanmanın etkisiyle firma son yıllarda zarar sonucu vermiştir.

Sonuç olarak, araştırmaya göre BİST'te bulunan inşaat firmalarının özellikle son yıllarda riskli bir borçlanma yapısına sahip olduğu 2017 yılından itibaren firmaların karlılık oranlarında önemli düşüşler hatta zararlar olduğu, borç ödeme güçlerinin çok azaldığı bir çok firmanın net işletme sermayesinin noksan duruma gerilediği görülmektedir. Finansal dalgalanmadan dolayı döviz kurundaki oynaklıklar özellikle inşaat firmalarının maliyetlerinde de yüksek artış meydana getirmiş bu durum finansman risklerini oldukça arttırmıştır. 2014 yılından bu yana devam eden finansal dalgalanmalardan 2017 yılından itibaren inşaat sektörünün likidite, karlılık, finansal ve faaliyet durumlarının önemli şekilde etkilendiği yapılan araştırma sonuçlarına göre görülmektedir.

KAYNAKÇA

AYDEMİR, İ. (2018). Hastanelerde Finansal Performansın Değerlendirilmesi: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Hastane Hizmetleri Sektör Bilançolarında Bir Uygulama. *Usaysad Dergisi*. 4, 2. s. 133-149.

ÇINAR, S., HEPAKTAN C. E. (2011). Mali Krizler Ve Son Mali Krizin (2008) Reel Sektöre Etkileri. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 30.s. 155-168.

DAĞILGAN, G. (2011). Finansal Krizler Ve Finansal Krizleri Belirleyen Faktörler: Türkiye Örneği. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi. Kütahya*.

FIRAT, E.(2006). Türkiye'de 1980 Sonrası Yaşanan Üç Büyük Kriz Ve Sonuçlarının Ekonomi Politikası. *Selçuk Üniversitesi İktisat Anabilim Dalı. Doktora Tezi. Konya*.

FIRAT, K. F. (2014). Küresel Krizin Türkiye'deki İnşaat Sektörü Üzerindeki Etkileri. *International Conference On Eurasian Economies*. <https://www.avekon.org/papers/895.pdf>, 28.04.2019.

HİMMETOĞLU, A.C. (2010). Uluslararası Ekonomik Dalgaların Firma Düzeyinde Finansal Etkileri: Medya Sektöründe Bir İnceleme. *Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Yönetimi Ana Bilim Dalı Uluslararası Ekonomi Politik ve İşletmecilik Bilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul*.

OKTAR, S. ve DALYANCI, L. (2010) Finansal Kriz Teorileri ve Türkiye Ekonomisinde 1990 Sonrası Finansal Krizler. *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*. 29, 2. s. 107-113.

URAL, M. (2003), Finansal Krizler ve Türkiye, *D.E.Ü.İ.İ.B.F. Dergisi*, 18, 1, 13, 11-28.

www.tuik.gov.tr, 18.03.2019.

www.tcmb.gov.tr, 18.03.2019.

www.kap.gov.tr, 20.03.2019. Assets. (1998). IASB (International Accounting Standards Board), London.

IDA ACADEMIA DERGİSİ MAKALE YAZIM KURALLARI

MAKALE BAŞLIĞI*

(Sayfa Ortasına Gelecek Şekilde, 12 Punto, Times New Roman, Kalın, 1 Satır Aralığı, Büyük Harf)

Makalenin İngilizce Başlığı

(Sayfa Ortasına Gelecek Şekilde, 12 Punto, Times New Roman, Kalın, 1 Satır Aralığı, Her Kelimenin İlk Harfi Büyük)

Ad SOYAD 1, Ad SOYAD 2***, Ad SOYAD 3****,
Ad SOYAD 4*******

(Sayfa Ortasına Gelecek Şekilde, Kalın, 12 Punto, Times New Roman, 1 Satır Aralığı, Adın İlk Harfi Büyük, Soyad Tamamen Büyük Harflerle)

* Eğer hakkında yazılan çalışma bir bildiri, tez veya proje çalışmasının bir kısmı ise buraya o açıklama konulmalıdır. Aksi halde ilk yazara tek yıldız verilerek sadece yazarlarla ilgili bilgilere yer verilir. Çalışma daha önce bildiri olarak sunulmuşsa burada belirtilmelidir. (9 punto, Times New Roman, İki yana yaslı)

** Unvan 1, Kurum veya Üniversite/Fakülte/Bölüm/Anabilim Dalı, e-posta (9 punto, Times New Roman, Sola yaslı)

*** Unvan 2, Kurum veya Üniversite/Fakülte/Bölüm/Anabilim Dalı, e-posta (9 punto, Times New Roman, Sola yaslı)

**** Unvan 3, Kurum veya Üniversite/Fakülte/Bölüm/Anabilim Dalı, e-posta (9 punto, Times New Roman, Sola yaslı)

***** Unvan 4, Kurum veya Üniversite/Fakülte/Bölüm/Anabilim Dalı, e-posta (9 punto, Times New Roman, Sola yaslı)

ÖZ : İki yana yaslı, 11 punto, Times New Roman, 1 satır aralığı verilerek yazılır. Makalenin özeti araştırmanın amacını, yöntemini ve elde edilen bulguları yansıtabilecek şekilde, en fazla 300 sözcük olarak, Türkçe ve İngilizce hazırlanmalıdır. Makalenin dili Türkçe ise “ÖZ,” yabancı dilde ise “ABSTRACT” başa gelmelidir.

Anahtar Kelimeler: Anahtar Kelime 1, Anahtar Kelime 2, Anahtar Kelime 3 (Sola yaslı, 11 punto, Times New Roman, 1 satır aralığı)

ABSTRACT : İki yana yaslı, 11 punto, Times New Roman, 1 satır aralığı verilerek yazılır.

Keywords : Keyword 1, Keyword 2, Keyword 3 (Sola yaslı, 11 punto, Times New Roman, 1 satır aralığı)

Jel Sınıflandırması : Anahtar kelimelere uygun olarak <https://www.aeaweb.org/jel/guide/jel.php> adresinden belirlenecek jel kodlarına yer verilmelidir.

ANABAŞLIKLAR

Ana başlıklar 1 paragraf girintisi verilerek, 11 punto, kalın ve düz olmalı, büyük harfle yazılmalıdır. Makalelerde problem/çalışmanın konusu, giriş bölümü içinde açıkça belirtilmelidir. Giriş bölümünü sırasıyla yöntem, varsa bulgular, yorum/tartışma ve sonuç ve öneriler bölümleri izlemelidir. Alanlara göre farklı bölümler yer alabilir. Metin içindeki diğer bütün kısımlar, 11 punto ve tek satır aralıklı olarak, biçimlendirme bozulmadan yazılmalıdır.

Alt Başlıklar

Alt başlıklar 1 paragraf girintisi verilerek, 11 punto ve sözcüklerin ilk harfleri büyük olmak üzere kalın olarak yazılmalıdır.

Tablo, Çizelge, Şekil, Grafik Örnekleri

Tablo / Çizelge 1: Tablo / Çizelge / Grafik / Şekil Başlıklarının İlk Harfleri Büyük Olmalıdır (11 Punto, Times New Roman, Sayfa Ortasına Gelecek Şekilde)

KAYNAK GÖSTERMEDE GENEL KURALLAR

		Wwww	Xxxx	Yyy	Zzzz
	A1.	44	26,3	34	26,3
Aaaaaa	A2.	55	40,5	63	40,5
	A3.	66	33,5	47	33,5
	B1.	70	27,0	35	27,0
Bbbbb	B2.	30	22,1	41	22,1
TOPLAM		172	100	196	100

*Tablo / Çizelge içindeki veriler 11 ile 9 punto arasında verilerin yoğunluğuna göre değişebilir. (Kaynak kullanılmış ise 11 punto, Times New Roman ve sayfa ortasına gelecek şekilde yazılmalıdır.

Kaynak göstermede kesinlikle dipnot kullanılmamalıdır.

Metin içerisindeki dolaylı alıntılara atıfta bulunurken sayfa numaraları belirtmek yazar(lar)ın inisiyatifine bırakılmıştır. Doğrudan alıntılarda ise sayfa numarası belirtmek ve alıntıyı tırnak içerisinde belirtmek gerekmektedir.

Aynı yazar veya tüzel kişinin aynı yıl içerisindeki eserlerine atıfta bulunurken (Örn; Şahin, 2001a, Şahin, 2001b) şeklinde bir yol izlenir.

Birden çok kaynağa atıfta bulunurken sıralama yayım yılına göre yapılmalıdır. Örnek; (Sancak, 1991: 22; Hancı, 1998: 145; Engin, 2015: 254)

Çok yazarlı yayınlarda ilk yazar soyadı (Kaplan vd., 1999), görülemeyen bir yayın kaynak gösteriliyorsa (Raglan, 1973, Ekici, 1988'den), sözlü kaynak kullanılıyorsa kaynak kişi bilgileri Adı, Soyadı, Görüşme Tarihi ve Yeri bilgilerini içermelidir.

Yayın tarihi bulunamazsa en son telif hakkı (copyright) tarihi verilir. Tarih bilgisi hiç bir şekilde bulunamıyorsa “tarih yok” anlamına gelen “t.y.” kısaltması kullanılır.

Web kaynaklarına atıf yapılırken (balikesir.edu.tr, 01.05.2014) örneğinde olduğu gibi başında <http://www.kismiolmadanveerisimtarihigunayyilbelirtilmelidir>.

Kaynakçadaki Genel Kurallar

Kaynaklar alfabetik sıraya göre sıralanmalı, aynı yazarın aynı yıl içerisindeki iki veya daha fazla kaynağı için 2000a, 2000b gibi gösterimler de yine alfabetik sıra ile verilmelidir.

Yazar sayısı altıdan fazlaysa, ilk altı yazarın adları kaynakçada verilir, altıncı yazardan sonra “ve diğerleri” ifadesi kullanılır.

Kitapların künyseleri verilirken 1. Basım ise belirtmeye gerek yoktur. İkinci ve sonraki basımlar için “2. Bs.” şeklinde kısaltma kullanılır.

Yayına hazırlayan kişinin adından sonra hazırlayan(lar) yerine (Haz.), editör(ler) yerine ise (Ed.) kısaltması kullanılır.

Dergi ve kitap adları kısaltılmadan eğik (italik) olarak yazılır.

Bildiri kitapları kitap gibi, bildiri kitabından alınan bir bildiri de kitap bölümü gibi belirtilir.

Tezlerde tezin adından sonra “Kitap- Yazarı Olmayan Kullanım: Kitap Adı. (Yayın Yılı). Yayın yeri: Yayınevi.

Örnek: Redhouse Çağdaş Türkçe-İngilizce Sözlüğü. (1985). İstanbul: Redhouse.

Atıf: (Redhouse, 1985: 32)

Kitap – Çeviri

Kullanım: Soyad, A. (Yayın Yılı). Kitap Adı (A. Soyadı, Çev.). Yayın yeri: Yayınevi. (Kaynak yapıtın yayın yılı).

Örnek: Bloomberg, M. ve Evans, G. E. (1989). Kütüphane Teknisyenleri İçin Teknik Hizmetlere Giriş (N. Tuncerve, Çev.). Ankara: Türk Kütüphaneciler Derneği. (Orijinali 1985’te yayımlanmıştır).

Atıf: (Bloomberg ve Evans, 1985/1989: 182)

Kitap İçinde Yayın (Bölüm ya da Makale)

Kullanım: Soyad, A. (Yayın Yılı). Yayın adı. A. Editör (Haz./Ed.). Kitap Adı (Yayının sayfa numaraları). Yayın yeri: Yayınevi.

Örnek: O’Neil, J. M., ve Egan, J. (1992). Men's and Women's Gender Role Journeys: Metaphor for Healing, Transition, and transformation. B. R. Wainrib (Ed.), Gender Issues across the Life Cycle içinde (ss. 107-123). New York, NY: Springer.

Atıf: (O’Neil ve Egan, 1992)

MAKALE

Bilimsel Dergi Makalesi – Tek Yazarlı

Kullanım: Yazar, A. (Yayın Yılı). Makale Adı. Dergi Adı, cilt (sayı), sayfa numaraları.

Örnek: Çakın, İ. (2004). Müteferrika Matbaasının Düşündürdükleri ve Avrupa’da Basımcılığın Etkileri. Bilgi Dünyası, 5 (2), 153-167.

Atıf: (Çakın, 2004: 155)

Bilimsel Dergi Makalesi – Çok Yazarlı

Kullanım: Soyad, A., Soyad, B., Soyad, C., Soyad, D., Soyad, E., Soyad, F. vd.. (Yayın Yılı). Makale Adı. Dergi Adı, cilt (sayı), sayfa numaraları.

Örnek: Erkan, S., Tuğrul, B., Üstün, E., Akman, B., Şendoğdu, M., Kargı, E. vd. (2003). Okul Öncesi Öğretmenliği Öğrencilerine Ait Türkiye Profil Araştırması. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 23, 108-117.

Atıf: (Erkan vd., 2003: 112)

Magazin Makalesi – Yazarı Belli

Kullanım: Soyad, A. (Ay yyyy). Makale Adı. Dergi Adı, cilt, sayfa numaraları.

Örnek: Kenar, N. (Nisan 2006). Kayıt Dışı İstihdam. Popüler Yönetim, 9, 44-47.

Atıf: (Kenar, 2006: 44)

Magazin Makalesi – Yazarı Yok

Kullanım: Makale Adı. (Ay yyyy). Dergi Adı, cilt, sayfa numaraları.

Örnek: Yerel Bilginin Küreselleştirilmesi. (Nisan 2006). Focus, 12, 14-17.

Atıf: (Yerel bilginin küreselleştirilmesi, 2006: 14)

Gazete Makalesi

Kullanım: Soyad, A. (gg Ay yyyy). Makale Adı. Gazete Adı, sayfa numaraları.

Örnek: Bayar, Y. (04 Nisan 2006). İnsanlık Aptallaşıyor mu? Hürriyet. s. 14.

Atıf: (Bayar, 2006: 14)

BİLDİRİ

Bildiri – Yayınlanmış

Kullanım: Soyad, A. (Yayın Yılı). Bildiri Adı. A. Editör (Ed.). Kitap Adı (sayfa numaraları). Yayın Yeri: Yayınevi.

Örnek: Uçak, N. (2005). Sosyal Bilimlerde Bilginin Üretimi, Erişimi Ve Kullanımı. O. Horata (Haz.). Sosyal Bilimlerde Süreli Yayınlar ve Bilgi Teknolojileri Sempozyumu: 2 Nisan 2005 – Ankara: Bildiriler (92-103). Ankara: Yeni Avrasya.

Atıf: (Uçak, 2005: 96)

Bildiri - Yayınlanmamış

Kullanım: Konuşmacı, A. (Ay yyyy). Bildiri Adı. Toplantı Adı, Toplantı Yeri' de sunulan bildiri.

Örnek: Tonta, Y. (Şubat 2006). Bilgi Yönetiminde Son Gelişmeler: Amazoogle, İşbirliği ve Açık Erişim. Akademik Bilişim '06, Gaziantep'te sunulan bildiri.

Atıf: (Tonta, 2006)

DANIŞMA KAYNAKLARI, RAPOR VE TEZ

Danışma Kaynakları - Sözlük

Kullanım: Soyad, A. (Yayın Yılı). Yapıt Adı. (Basım). Yayın Yeri: Yayınevi.

Örnek: Altan, N. (2003). Bilgisayar Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü (3. bs.). Ankara: SistemYayıncılık.

Atıf: (Altan, 2003)

Danışma Kaynakları - Ansiklopedi Maddesi

Kullanım: Soyad, A. (Yayın Yılı). Madde Adı. Yapıt Adı (cilt, sayfa). Yayın

Yeri: Yayınevi.

Örnek: Ersoy, O. (1973). Kağıt ve Kağıtçılık. Türk Ansiklopedisi (c. 21, s. 112-115). Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.

Atıf: (Ersoy, 1973: 113),

Rapor

Kullanım: Soyad, A. (Yayın Yılı). Rapor Adı (Rapor No.). Yayın Yeri:

Yayınlayan/Hazırlayan Kuruluş.

Örnek: Devlet Planlama Teşkilatı. (2004). Devlet Yardımlarını Değerlendirme Özel İhtisas Komisyon Raporu (Rapor No: DPT: 2681). Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.

Atıf: (Devlet Planlama Teşkilatı[DPT], 2004) ikinci ve sonraki gösterimlerde kısaltma kullanılır.

Tez

Kullanım: Soyad, A. (Yayın Yılı). Tez Adı. Tezin Türü, Üniversite Adı, Yer.

Örnek: Zencir, M. B. (2007). Güzel Sanatlar Alanındaki Kullanıcıların Bilgi Gereksinimleri ve Bilgi Kullanım Özellikleri: Hacettepe Üniversitesi Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Atıf: (Zencir, 2007: 36)

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

Elektronik Kaynak - Makale

Kullanım: Soyad, A. (Yayın yılı). Makale Başlığı. Dergi Adı, cilt(sayı), sayfa numaraları. gg aa yyyy tarihinde <http://ağ> adresinden erişildi.

Örnek: Tenopir, C. ve King, D. W. (2001) The Use and Value of Scientific Journals. Serials, 14(2), 113-120. 27 Mart 2010 tarihinde <http://uksg.metapress.com/media/> adresinden erişildi.

Atıf: (Tenopri ve King, 2001: 116)

Elektronik Kaynak – Rapor

Kullanım: Soyad, A. (Ay yyyy). Rapor Adı (Rapor no). gg Ay yyyy tarihinde <http://ağ> adresinden erişildi.

Örnek: Devlet Planlama Teşkilatı. (Temmuz 2004). e-Dönüşüm Türkiye Projesi Kısa Dönem Eylem Planı: Değerlendirme Raporu (Rapor No: 2). 02 Nisan 2006 tarihinde <http://212.175.33.22/kdep/rapor/KDEPHaziran2004.pdf> adresinden erişildi.

Atıf: (Devlet Planlama Teşkilatı[DPT], 2004) ikinci ve sonraki gösterimlerde kısaltma kullanılır.

Elektronik Kaynak – Anonim Ağ Sayfası

Kullanım: Kaynağın Adı. (t.y.). gg Ay yyyy tarihinde <http://ağ> adresinden erişildi.

Örnek: Bilim Etiği ve Bilimde Sahtekarlık. (t.y.). 04 Nisan 2006 tarihinde <http://www.aek.yildiz.edu.tr/bilim.htm> adresinden erişildi.

Atıf: (Bilim etiği, t.y.)

Aysun YILMAZTÜRK

**EKONOMİK VE SOSYAL ETKİLERİYLE 21. YÜZYILDA
KÜRESELLEŞME**

Globalization In The 21st Century With Economic And Social Impact

137

Başak ATAMAN GÖKÇEN, Ruhi YELKEN

**HOLDİNGLERDE RİSK ODAKLI İÇ DENETİM YAPISI
VE BİR ARAŞTIRMA**

Risk Based Internal Audit In Holding Companies

155

Hüseyin MERT, Fatih KOÇ, İhsan KAMALAK

**DENETİMDE ANALİTİK İNCELEME TEKNİKLERİNİN
ÖNEMİ VE HIZLI TÜKETİM SEKTÖRÜNDE UYGULAMA
ÖRNEKLERİ**

The Importance Of Analytical Review Procedures In Audit And
Case Studies In FMCG Sector

178

Yıldırım Ercan ÇALIŞ, Sibel ÇAKIR

**2014 VE SONRASI FİNANSAL DALGALANMALARIN
BİST'TE İŞLEM GÖREN İNŞAAT SEKTÖRÜ FİRMALARI
ÜZERİNE ETKİLERİNİN FİNANSAL ORANLARLA
İNCELENMESİ**

Analysis Of Effects Of Financial Fluctuations In 2014 And Beyond On
Construction Companies That Traded In BIST With Financial Ratios

202